

FORSKNINGSRAPPORT 2026:1

Hedersnormer i Västerviks kommun

- ERFARENHETER, STÖD OCH SAMVERKAN

Författare: Annika Theodorsson, Lisa Hedman,
Charlotte Löthman & Elinor Nilsson

CAMPUS
VÄSTERVIK
CAMPUSVASTERVIK.SE

CV.

Hedersnormer i Västerviks kommun

- ERFARENHETER, STÖD OCH SAMVERKAN

PRODUKTION OCH UTGIVNING:

Campus Västervik

© FÖRFATTARNA OCH CAMPUS VÄSTERVIK

Östersjövägen 8

593 32 Västervik

Telefon: 0490-25 40 90

www.campusvastervik.se

FORSKNINGSRAPPORT 2026:1

Hedersnormer i Västerviks kommun

- ERFARENHETER, STÖD OCH SAMVERKAN

Författare: Annika Theodorsson, Lisa Hedman,
Charlotte Löthman & Elinor Nilsson

CV. CAMPUS
VÄSTERVIK

Länsstyrelsen
Kalmar län

VÄSTERVIKS
KOMMUN

Bakgrund till projektet

Under 2024 öppnades möjlighet för kommuner, regioner och civilsamhälle att söka utvecklingsmedel för deras arbete mot mäns våld mot kvinnor. Räddningstjänsten i Västerviks kommun sökte medel för att genomföra en kartläggning och ta fram åtgärdsförslag kring hedersrelaterat våld och förtryck i Västerviks kommun, vilket de beviljades. Uppdraget gavs sedan till Campus Västerviks forskningsmiljö att genomföra en kartläggning bland unga samt intervjuer med personal inom kommunala verksamheter.

En kartläggning gör det möjligt att få en aktuell lägesbild av hur den faktiska situationen ser ut för kommunens ungdomar avseende dessa frågor. Förhoppningen är även att materialet kan fungera som ett underlag för att bedöma och planera kommunens arbete med framtida insatser – vidta rätt åtgärder, arbeta utifrån relevanta metoder och prioritera resurser.

Under projektperioden bildades en projektgrupp som bestod av kommunens brottsförebyggande samordnare, utvecklingsledare för socialförvaltningen och personal från Campus Västerviks forskningsmiljö. Studien har utförts av en forskargrupp bestående av personal från Campus Västerviks forskningsmiljö samt ansvarig forskare.

Campus Västerviks forsknings- och utvecklingsmiljö

Campus Västervik inkluderar en forskningsmiljö med inriktning mot innovativ välfärd och social hållbarhet på landsbygd. Välfärd och social hållbarhet definieras brett och sammanfattar samtliga aspekter av att bo, leva och verka på landsbygden. Vid forskningsmiljön utförs forskningsprojekt, utvecklingsprojekt och kompetenshöjande aktiviteter och insatser av forskare, koordinators och projektledare. I genomförandet samverkar Campus Västervik med regionala aktörer och nationella lärosäten. Landsbygdens behov styr oss, detta gör att vår verksamhet anpassas och modifieras efter det som gynnar landsbygden.

[→vastervik.se/Campus-Vastervik/var-forskningsmiljo/](https://vastervik.se/Campus-Vastervik/var-forskningsmiljo/)

Innehåll

Inledning	8
Syfte och frågeställningar	10
Samhällets stöd – nationella ramar och lagstiftning	14
Att leva med hedersnormer	28
Ett liv i exil	29
Vad är hedersnormer?	30
Vad innebär det att leva med hedersnormer?	37
Hur vanligt är det att leva med hedersnormer?	42
Offer och förövare	43
Integrationsarbete för att bygga tillit	47
Samhällets insatser för unga som lever med hedersnormer	48
Individuella resurser: kunskaper och praktisk erfarenhet	50
Individuella resurser: oro för att vara fördomsfull	51

Kollektiva resurser: manualer och andra verktyg	53
Organisatoriska resurser: samverkan mellan olika enheter och insatser	55
De ungas tillit – mötet med samhällets stöd	57
Metod och material	60
Hedersnormer i praktiken – professionellas och ungas erfarenheter	68
Kartläggning bland verksamheter i västerviks kommun	69
De ungas erfarenheter	90
De professionellas fördjupade erfarenheter och tankar	107
En samlad bild av ungas och professionellas erfarenheter	142
Vägar framåt	152
Referenser	157
Bilagor	162
Bilaga 1. Frågebatteri – kartläggning av pågående arbete	163
Bilaga 2. Enkätfrågor	165
Bilaga 3. Underlag för fokusgruppsintervjuer	188

1. | 2026:1 Hedersnormer i Västerviks kommun – erfarenheter, stöd och samverkan

Inledning

→ Under de 25 år som har gått sedan millennieskiftet har hedersrelaterat våld och förtryck kommit att bli något som de flesta människor är bekanta med och känner igen från samhällsdebatt, media och politiska diskussioner.

Många kan namnen på de första och mest kända offren för hedersmord i Sverige: Sara, Pela och Fadime. Många har också grundläggande kunskaper om vad hedersnormer är och hur det drabbar unga människor, eftersom frågan både diskuterats i olika forum och har undersökts vetenskapligt. Idag vet vi mer om hur hedersvåld och hedersförtryck fungerar, vilka som drabbas och på vilka sätt, samt vilka konsekvenser det får för dem. Vi vet också mer om hur man från samhällets sida kan arbeta förebyggande och stödjande.

Men kunskaperna är ojämnt spridda. Många som möter barn, unga och familjer i sitt arbete känner att de har goda kunskaper och en handlingsberedskap som gör att de känner sig trygga i sin profession. Andra vittnar om att de har förhållandevis grunda kunskaper om vad det innebär att leva med hedersnormer och att de känner sig osäkra på hur de bör agera. Denna osäkerhet kan innebära att de låter bli att handla eftersom de är rädda att göra fel och förvärra situationen.

Det finns studier som belyser vad det innebär att leva med hedersnormer och hedersvåld, men vi behöver fortsatt veta mer om hur vi från samhällets sida, på ett så verksamt och fungerande sätt som möjligt, kan stötta och hjälpa de personer som riskerar att drabbas. En hel del kartläggningar av hur utbredd hedersproblematiken är har genomförts, så vi vet ganska mycket om hur många unga som drabbas. Dessa kartläggningar har dock framför allt fokuserat på de tre storstadsområdena (se t ex Baianstovu m fl 2019). Det innebär att vi har en kunskapslucka när det gäller situationen på landsbygden.

Den här rapporten vill bidra till en sådan kunskapsutveckling. Målsättningen med den här studien är att dels att ge en bild av vad hedersnormer innebär och hur de tar sig uttryck, dels att undersöka förekomst och erfarenheter av hedersrelaterat våld och förtryck bland unga i Västerviks kommun. Studien belyser även hur yrkesverksamma i kommunen – exempelvis inom skola, socialtjänst och polis – arbetar förebyggande, upptäckande och stödjande avseende hedersproblematik samt vilka utmaningar och möjligheter de ser inom sina verksamheter. Genom att kombinera de ungas erfarenheter med de professionellas perspektiv kan vi ge förslag på insatser i det fortsatta arbetet med att motverka hedersvåld och hedersförtryck, anpassade efter de lokala behov som finns. Förhoppningen är att rapporten ska stärka det lokala arbetet genom att bidra till en gemensam kunskapsgrund, synliggöra problematiken och på så sätt utveckla det förebyggande och stödjande arbetet i Västerviks kommun.

Syfte och frågeställningar

Det övergripande syftet med denna studie är att undersöka förekomst och erfarenheter av hedersnormer och hedersrelaterat våld och förtryck bland unga i Västerviks kommun samt hur olika

professioner inom kommunen förstår, samverkar och arbetar kring hedersproblematik. För att uppfylla detta syfte vägleds studien av följande frågeställningar:

- Vilka erfarenheter av hedersrelaterat våld och förtryck har gymnasieelever i Västerviks kommun?
- Vilka förebyggande och stödjande insatser finns i kommunen?
- Hur upplever de professionella sitt arbete, med avseende på förebyggande, upptäckande och stöd?
- Hur samverkar olika instanser i kommunen för att upptäcka och stödja unga som lever med hedersnormer?
- Vilka erfarenheter har gymnasieeleverna av kommunens insatser?

→ I rapporten återkommer olika begrepp så som heder, hedersnormer, hedersvåld och hedersförtryck, hedersproblematik och hedersrelaterat. Nedan kommer en beskrivning kring vad vi avser när dessa begrepp används.

HEDER

Heder är ett brett och mångtydigt begrepp som beskriver en grups sociala anseende. I situationer där det inte finns en tydligt uttryckt risk för våld och förtryck kan »heder« användas som ett ickevärderande begrepp för att beskriva normer och förväntningar som handlar om att upprätthålla anständighet. Heder kan samtidigt förstås som något som måste bevaras och återupprättas, vilket gör begreppet centralt för att förstå vissa handlingar som tolkas som ett hot mot en grups rykte.

HEDERSNORMER

Hedersnormer utgör de regler och förväntningar som styr hur familjens eller släktens heder ska upprätthållas. De vilar på konservativa föreställningar om kön, sexualitet och kyskhets och formas inom en patriarkal och hierarkisk struktur. Hedersnormer innebär att individen är underordnad kollektivet och att avvikelser från normerna kan få sociala eller praktiska konsekvenser. Dessa normer utgör grunden för de kontroll- och våldshandlingar som kan uppstå i hederskontexter.

HEDERSVÅLD OCH HEDERSFÖRTRYCK

Hedersförtryck beskriver hur hedersnormer omsätts i praktiken genom kontroll, övervakning och begränsningar i en persons vardag. Det kan handla om att inskränka rörelsefrihet, påverka val av vänner och partner, begränsa utbildningsvägar eller styra klädsel och beteenden.

Hedersvåld innefattar de handlingar som används för att upprätthålla eller återställa hedern — fysiskt, psykiskt, ekonomiskt eller sexuellt våld, liksom hot, isolering och andra former av sanktioner. I hederskontexter är våldet ofta kollektivt sanktionerat och ibland gemensamt planerat.

Sammantaget utgör hedersrelaterat våld och förtryck ett samlingsbegrepp för olika former av kontroll, hot och våld vars syfte är att säkerställa att individen följer gruppens normer.

HEDERSPROBLEMATIK

Hedersproblematik används som ett övergripande begrepp för att beskriva den komplexa verklighet som uppstår när hedersnormer, förtryck och våld ska identifieras och hanteras i praktiken. Begreppet fångar att hedersrelaterad utsatthet ofta är svår att avgränsa, svår att bedöma och kräver kunskap om bakomliggande motiv, kulturella uttryck och normsystem.

HEDERSRELATERAT

Hedersrelaterat används som ett paraplybegrepp som omfattar allt som har koppling till hedersnormer — inklusive hedersrelaterat våld, hedersförtryck, hedersmotiv och hedersrelaterade ärenden inom myndigheter och verksamheter.

Samhällets stöd – nationella ramar och lagstiftning

→ I det här kapitlet presenteras statligt formulerade målsättningar samt lagar och riktlinjer som finns på nationell och lokal nivå och hur dessa kan fungera stödjande i arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck.

Samhället har vissa åtaganden gentemot sina medborgare (och andra som vistas i landet). Varje individ ska tillförsäkras rätt att bestämma över sitt liv själv, efter ålder och mognad, och att inte bli utsatt för våld i någon form – vare sig av en familjemedlem eller av någon utomstående. Varje ung person har rätt till stöd av samhället, i syfte leva ett liv i trygghet och med möjlighet att utvecklas till en självständig vuxen. Av relevans för dessa frågor är vad som föreskrivs i lagar såsom barnkonventionen, socialtjänstlagen, förvaltningslagen och lag med särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU, men även ansvarsfördelningen mellan olika myndigheter och deras möjligheter till samverkan.

Nationella målsättningar för arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck

Regeringen beslutade 2025 att införa ett sjunde jämställdhetspolitiskt delmål som handlar om att »med styrka« bekämpa hederskulturer eftersom »hedersrelaterat våld och förtryck är ett av de största sveken mot grundläggande mänskliga rättigheter«

(regeringen.se 2025). Genom att området hedersrelaterat våld och förtryck nu utgör ett eget delmål i jämställdhetspolitiken är ambitionen att frågan ska få mer uppmärksamhet och leda till ett fördjupat arbete. Exakt hur detta arbete ska gå till framgår dock inte samlat, utan specificeras i regleringsbrev till de olika nationella myndigheter som har i uppdrag att arbeta mot hedersnormer.

I strategin konkretiseras hur arbetet ska organiseras, bland annat genom ett nationellt kompetensteam och med Jämställdhetsmyndigheten som samordnande aktör. Den nationella strategin betonar att det förebyggande arbetet mot alla former av mäns våld mot kvinnor, vilket inkluderar hedersrelaterat våld och förtryck, ska stärkas och systematiseras. I strategin betonas arbete med normer, så som maskulinitets- och hedersnormer samt relationen mellan segregation och hedersnormer och hedersrelaterat förtryck:

För att nå alla unga behöver det universella våldsförebyggande arbetet omfatta olika grupper och bostadsområden samt ta hänsyn till hur normer kring maskulinitet och kvinnors och flickors självbestämmanderätt formas i olika sammanhang. Ökad segregation kan leda till att hedersnormer i ekonomiskt utsatta områden förstärks. Därför är det angeläget att inom ramen för insatser för både kvinnor och män främja jämställdhet och utmana hedersnormer i arbetet med regeringens långsiktiga reform-program för minskad segregation 2017–2025. (sid. 127)

Regeringen har även beslutat att ta fram en ny nationell strategi för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor som ska gälla från 2026 och som kommer att ersätta den tidigare (regeringen.se 2025). I februari 2026 kom regeringen med ett förslag till skärpt lagstiftning mot hedersrelaterat våld och förtryck, som bland annat innehåller åtgärder för att motverka tvångsäktenskap, barnäktenskap och bort-

förande av barn. Bland annat föreslås det bli möjligt att använda sig av sådant som hemlig avlyssning och övervakning av elektronisk kommunikation för att upptäcka planerade brott mot dessa lagar (regeringen.se 2026).

Nationella samhällsfunktioner: uppdrag och ansvarsfördelning

Ett antal olika organ har att arbeta i enlighet med den nationella strategin för att förebygga hedersrelaterat våld och förtryck.

Den 1 januari 2026 tog Jämställdhetsmyndigheten över det nationella uppdrag som tidigare innehafts av Nationellt centrum mot hedersrelaterat våld och förtryck, NCH, vid Länsstyrelsen Östergötland. Regeringens motivering till att flytta det nationella uppdraget från NCH till Jämställdhetsmyndigheten handlade framför allt om att tydliggöra ansvarsfördelningen mellan statliga myndigheter, renodla länsstyrelsernas roll och samla det nationella arbetet mot hedersrelaterat våld hos en aktör.

Målet för jämställdhetspolitiken i Sverige är att kvinnor och män ska ha samma makt att forma samhället och sina egna liv. Arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck berörs av samtliga sex jämställdhetspolitiska delmål: jämn makt- och inflytandefördelning, ekonomisk jämställdhet, jämställd utbildning, en jämn fördelning av obetalt hem- och omsorgsarbete, jämställd hälsa samt att mäns våld mot kvinnor ska upphöra.

Utöver Jämställdhetsmyndigheten har Socialstyrelsen en roll i att främja systematisk uppföljning av insatser mot hedersrelaterat våld och förtryck samt att utveckla kunskapsstöd som kommuner (och regioner) kan använda i sitt arbete. Socialstyrelsen för också statistik över hur många unga som försvinner eller förs ut ur landet.

Även Skolverket har ett uppdrag, nämligen att arbeta systematiskt med att se till att unga får kännedom om var de ska vända sig och vilket stöd de kan få om de är utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck.

Vidare har myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor, MUCF, ansvar för att ta fram och sprida kunskap till professioner såsom fritidsledare samt till personer, både professionella och ideellt arbetande, som möter unga som är nya i Sverige. MUCF har också ett specifikt uppdrag att se över stöd till unga hbtqi-personer som utsätts för hedersförtryck.

Slutligen har Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd, MFoF, i uppdrag att arbeta med föräldraskapsstöd i en hederskontext genom att publicera relevant forskning och identifiera metoder för att ge tidigt och kontinuerligt stöd till föräldrar i syfte att förebygga våld och förtryck. Tanken är föräldrar ska få andra redskap i sitt föräldraskap så att bruket av våld minskar.

Barnkonventionen

När barnkonventionen (SFS 2018:1197) införlivades i svensk nationell lagstiftning år 2020 hade den varit en del av våra internationella åtaganden sedan den kom till, år 1990. Det betydde därför i sak ingenting nytt. Däremot innebar införlivandet i viss mån ett förnyat intresse för barnkonventionens syn på barnet som rättighetsinnehavare, vilket inte minst är aktuellt i frågor som rör heder.

Barnkonventionen föreskriver i detalj vad varje barn (person under arton år) behöver, och måste garanteras, för att ha en trygg och harmonisk barndom, oavsett faktorer såsom kön, religion eller klass. Den föreskriver också att det är statens uppgift att säkerställa att så sker. Artikel 4 i barnkonventionen förpliktar staten att vidta alla lämpliga lagstiftningsåtgärder samt administrativa och

andra åtgärder som behövs för att genomföra de rättigheter som erkänns i konventionen. Det innebär att lagstiftaren, den svenska riksdagen, ska se till att den inhemska rätten stämmer överens med barnkonventionen och att alla myndigheter ska agera såsom är nödvändigt för att barns rättigheter alltid ska tillgodoses. För att detta ska bli verklighet räcker det inte med principbeslut om efterlevnad; det krävs aktivt agerande varje dag, i varje möte med barn.

Socialtjänstens uppdrag och arbetssätt i hedersärenden

I svenska kommuner är socialtjänsten ett självklart nav i arbetet med hedersproblematiken. Dess uppgift är både att arbeta förebyggande och att erbjuda stöd och hjälp till de som är utsatta.

I de allvarliga fall då en ung person eventuellt ska omhändertas och placeras i skydd är det socialtjänsten som utreder och skapar underlag till socialnämnden som är den instans som fattar beslutet. För att avgöra vilken åtgärd som är mest lämplig måste man väga in vilket skyddsbehov individen har – bland annat hur akut läget är – och i vilken mån föräldrar och andra anhöriga kan bjudas in att vara en del av processen. Skyddet för den enskilde står i centrum men man måste också beakta den unges framtida liv.

I den nya socialtjänstlag (SFS 2025:400) som trädde i kraft den 1 juli 2025 betonas det uppsökande arbetet och det som kallas »låga trösklar«, för att säkerställa att alla som behöver stöd enkelt ska kunna få det (mer om lagen nedan). Socialtjänsten ska också samarbeta med – och vid behov förmedla kontakt med – de regionala resurscentra som finns för att i bästa mån kunna ge stöd och hjälp till de unga som på olika sätt drabbas.

En viktig del i socialtjänstens uppdrag är att sprida och fördjupa kunskaper till olika personalkategorier som kommer i kontakt med

unga och här kan olika bedömningsverktyg vara till hjälp. Inom socialtjänsten används flera verktyg i arbetet med att utreda hedersrelaterat våld, de mest förekommande är PATRIARK (riskbedömning för patriarkalt våld) samt FREDÄ (standardiserade bedömningsmetoder för socialtjänstens arbete mot våld i nära relationer).

I januari 2025 publicerade Socialstyrelsen HEVA, ett bedömningsstöd för utredning av barn som är utsatta för hedersrelaterat våld. I en del kommuner används bedömningsstödet HEVA för att upptäcka om en person lever med hedersnormer och för att erbjuda stöd. Detta verktyg har dock kritiserats på en rad punkter. Kritikerna menar att HEVA brister i barnrättsperspektiv och riskerar att förskjuta ansvar till barnet, samtidigt som det inte fångar hedersrelaterade våldsstrukturer på ett tillräckligt säkert sätt. Materialet beskrivs även innehålla kulturrelativistiska utgångspunkter samt att det betonar likheter mellan våld i nära relationer (VNR) och Hedersrelaterat våld (HRV), i stället för de vitala skillnader som behöver framhävas för att göra korrekta riskbedömningar. De otydliga formuleringar och antaganden som finns i HEVA beskrivs i kritiken som att de inte speglar hederskontextens allvar, där våld kan eskalera snabbt och ofta är kollektivt förankrat (Rexvid, 2025).

PATRIARK

Riskbedömning för patriarkalt våld

FREDÄ

Standardiserade bedömningsmetoder för socialtjänstens arbete mot våld i nära relationer

Socialtjänstlagen och lag med särskilda bestämmelser om vård av unga: stöd, skydd och omhändertagande

I den nya socialtjänstlagen ges kommunen ansvar för att ge alla personer som utsätts för våld det stöd och den hjälp de behöver. Detta framgår tydligt i Socialtjänstlagen 13 kap § 1 om brottsofferstöd:

I socialnämndens ansvar enligt första stycket ingår att nämnden ska vara uppmärksam på att personer kan vara i behov av insatser för att förändra sin situation, såsom /.../ personer som är eller har varit utsatta för våld eller förtryck med hedersmotiv.

Samtidigt betonas att socialtjänsten i större utsträckning än tidigare ska arbeta med frivilliga insatser till medborgare. Den övergripande idén är att individen ska kunna få stöd och hjälp utan att det föregås av att socialtjänsten utreder om behov föreligger. Det vill säga: det blir i större utsträckning än tidigare upp till individen själv att söka det stöd hen behöver (Socialstyrelsen 2025, Kunskapsguiden.se). Här finns två saker att ta fasta på. Det ena är hur socialtjänsten rustar sig för att kunna utföra detta arbete. Det handlar om kunskaper, organisering och andra resurser som krävs. Det andra är hur man ska få människor som känner låg tillit till samhällets institutioner i allmänhet och socialtjänsten i synnerhet (vilket vi vet att många som lever med hedersnormer gör) att söka sig till socialtjänstens frivilliga insatser. Även om detta inte är ett nytt problem så accentueras det av idén att den enskilde själv ska »anmäla behov«. Tillspetsat kan man fråga sig vilka som kommer att göra detta – och vilka som inte kommer att göra det. Denna fråga får betydelse för vilka problem som uppfattas som angelägna och hur tillgängliga resurser fördelas (se t ex remissvar från Länsstyrelsen Östergötland 2020 och Jämställdhetsmyndigheten 2020).

Det är även socialtjänstlagen (19 kap 1 §) som anger att yrkesverksamma personer är skyldiga att anmäla oro för barn till socialtjänsten, om de får kännedom om eller misstänker att ett barn far illa. Lag med särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU, (SFS 1990:52) bygger på principen att barn och unga har rätt till omsorg, omvårdnad och skydd och att det är vårdnadshavarna

som är de personer som i normalfallet ska stå för detta. Ibland klarar vårdnadshavarna dock inte av att ge barnen den omsorg och den trygghet som de behöver och har rätt till. Då kan ansvaret för barnen tas över av samhället genom ett omhändertagande enligt LVU. Lagen utgör ett komplement till socialtjänstlagen och står till buds när frivilligt stöd inte är möjligt eller räcker. På så vis är LVU ett redskap och en möjlighet.

Barn kan omhändertas av två olika skäl: antingen till följd av vårdnadshavares omsorgssvikt (2 §, LVU) eller på grund av att barnets eget beteende är sådant att ett omhändertagande kan anses nödvändigt (3 §, LVU). Dessa båda skäl kan förstås vara aktuella samtidigt, men förekomsten av ett av dessa räcker för att ett omhändertagande ska vara motiverat. De barn som omhändertas till följd av att de har utsatts för hedersrelaterat våld och förtryck hamnar vanligen i kategori ett, det vill säga på grund av vårdnadshavares omsorgssvikt, men det kan också vara en kombination av båda.

För närvarande utreds ett förslag till revidering av LVU. I den nya lagen ska tryggheten och stabiliteten för barn prioriteras och möjligheterna att skydda barn från kriminalitet och hedersrelaterat våld stärkas. Den nya lagen föreslås träda i kraft den 1 januari 2027.

Polisen

Polisen är en statlig verksamhet, rent organisatoriskt, men verkar även på den lokala nivån. Polisens arbete och fokus styrs av direktiv från regeringen och för tillfället är mäns våld mot kvinnor och hedersärenden högt prioriterade. Polisen möter människor både som offer och förövare av olika typer av våld i nära relation, dit hedersbrott räknas.

Polisen definierar hedersrelaterade brott som gärningar som helt eller delvis begås för att bevara eller återupprätta en persons, familjs, släkts eller annan liknande grupps anseende, grundat på en föreställning om heder. Vanligtvis är det en familjemedlem som anses ha vanärat – eller riskerar att vanära – familjens heder som blir utsatt för brott. Mot den bakgrunden kan hedersmotiv förekomma i en rad olika brottstyper; det är motivet bakom gärningen som avgör om den ska klassas som hedersrelaterad.

Polisen har även ett nationellt kompetensnätverk mot hedersrelaterade brott. Nätverket består av personer med specialistkompetens och det finns kontaktpersoner i varje polisområde. I arbetet kan Polisen också samverka med skolpersonal, socialtjänst och personal vid skyddade boenden.

Skolans arbete

Skolan är den värld där barn och unga befinner sig en stor del av sin vakna tid, från sex till 19 års ålder i de flesta fall. Inom skolan som organisation finns lärare, inklusive modersmålslärare, lärare inom fritidshem samt personal inom elevhälsan (funktioner som skolkurator, skolpsykolog, socialpedagog och skolsköterska). Skolan ska arbeta både attitydförändrande, förebyggande, upptäckande och reaktivt. Enligt Skolverket (2026) ska skolan bedriva ett systematiskt arbete inom fyra områden för att motverka hedersrelaterat våld och förtryck: 1) alla elever ska utbildas och få kunskaper om mänskliga rättigheter, jämställdhet med mera, som är relevant för att kunna relatera till att leva med hedersnormer, 2) skolan ska fokusera på tillitsfull samverkan med vårdnadshavare i syfte att öka elevernas frihet, 3) skolan ska arbeta tillitsskapande för att förbättra möjligheterna att upptäcka om elever är utsatta för våld och förtryck, och 4) skolan ska upprätta tydliga rutiner för att kunna agera snabbt och ändamålsenligt vid akut fara och behov av skydd samt bygga upp en god samverkan med socialtjänst och polis.

All skolpersonal ska vara inbegripen i detta arbete, dock är det enligt skollagen skolkuratoren som har huvudansvaret för det skolsociala arbetet. Det är rektors ansvar att se till att alla medarbetare har den kompetens de behöver. Särskilt elevhälsans personal behöver fortbildas så att de har de nödvändiga kunskaperna.

Kommunen har också ansvar för att erbjuda undervisning i svenska för invandrare, sfi, till alla som är bosatta i kommunen och saknar grundläggande kunskaper i svenska. Dessa lektioner – och den kontakt som uppstår mellan lärare och elever – utgör arenor där förebyggande, attitydförändrande och upptäckande arbete kan äga rum.

Fritidsgårdar och andra »fritidsaktörer«

Kommunen har generellt ett ansvar för att barn och unga har en meningsfull fritid. Hur detta tolkas varierar. De flesta kommuner bedriver någon form av fritidsgårdsverksamhet i syfte att erbjuda unga mellan ca 10 och 18 år någonstans att vara, där det finns utbildade vuxna samt lokaler och olika typer av utrustning. Även andra aktörer än kommunen kan bedriva fritidsgårdsverksamhet, såsom till exempel kyrkor/trossamfund. Kommunen är dock den vanligaste huvudmannen. Fritidsgården erbjuder en miljö där barn och unga kan känna sig fria att vistas utan att behöva prestera eller vara på något speciellt sätt. Den otvungna miljön på fritidsgården kan utgöra en bra arena för tillitsfulla möten mellan unga och de närvarande vuxna.

Samverkan mellan olika aktörer

Enligt 8 § förvaltningslagen (SFS 2017:900) är alla myndigheter skyldiga att samverka med andra »inom sitt verksamhetsområde«. I det ingår att myndigheten ska utgöra ett stöd för enskilda individer

genom att »själv inhämta upplysningar eller yttranden från andra myndigheter«. Det betyder att olika verksamheter måste kommunicera med varandra, vilket förstås underlättas av att man har upparbetade rutiner. Vi återkommer till hur detta kan förstås och fungera.

När det gäller samverkan kan vi förenklat skilja mellan sådan samverkan som rör enskilda individer och sådan samverkan som handlar om det förebyggande arbetet och som innefattar informationsspridning, attitydförändring och liknande. När det gäller barn och unga som far illa eller riskerar att fara illa finns det en formaliserad process, nämligen orosanmälan. Oavsett skälen till oron (det behöver inte handla om hedersproblematik), är var och en som kommer i kontakt med barnet i tjänsten skyldig att varsko socialtjänsten. Alla anmälningar leder inte till åtgärd eller ens utredning, men de beaktas och kan utgöra en pusselbit i socialtjänstens arbete med att säkerställa att kommunen gör vad den kan för att inget barn ska leva i otrygghet och utsatthet. Det finns ingen skyldighet för socialtjänsten att rapportera tillbaka till den som gjort en orosanmälan men om anmälaren ber om det kan socialtjänsten informera huruvida »en utredning har inletts, inte har inletts eller redan pågår /—/ om det inte är olämpligt med hänsyn till omständigheterna« (Kunskapsguiden.se).

I sällsynta fall tar socialtjänsten hjälp av polisen när ett barn ska omhändertas. Det handlar då om att det föreligger en risk att någon inblandad ska bruka våld (Bäckman 2024).

Den 1 december 2025 infördes en ny sekretessbrytande bestämmelse i 10 kap. 15 a § offentlighets- och sekretesslagen (SFS 2009:400). Motiven till bestämmelsen är att stärka myndigheters möjligheter att samverka och dela information i brottsförebyggande och brottsutredande arbete. Det finns inget krav på att det måste finnas

misstanke om ett konkret brott för att sekretessen ska kunna brytas. Efter en intresseavvägning kan socialtjänsten, skolan och polisen utbyta uppgifter om syftet är att förebygga, förhindra eller upptäcka brottslig verksamhet i bred bemärkelse. I intentionerna bakom lagändringen fokuseras arbete mot gängkriminalitet samt så kallade välfärdsbrott men den nya bestämmelsen ger ökade möjligheter att samverka även kring ärenden som rör våld och förtryck mot unga. Enligt kritiker kan detta dock leda till att unga som är utsatta för hedersrelaterat våld eller förtryck drar sig för att söka hjälp eftersom deras uppgifter då riskerar att bli kända (Malm 2025).

Sammanfattningsvis visar detta kapitel hur nationella målsättningar, lagstiftning och myndigheternas respektive uppdrag sammantaget utgör en ram för hur samhället ska stödja och skydda unga som lever med hedersrelaterat våld och förtryck. För yrkesverksamma på lokal nivå ger kunskap om dessa ramar både legitimitet och handlingsutrymme i det praktiska arbetet och tydliggör vilket ansvar – och vilket stöd – som finns när barns och ungas rätt till skydd, trygghet och självbestämmande står på spel. Regelverken är tydliga i sina intentioner, men effekten av dessa beror ytterst på hur de omsätts i praktiken – i kommuner, skolor, socialtjänst och andra verksamheter som möter barn och unga i vardagen.

3. | 2026:1 Hedersnormer i Västerviks kommun – erfarenheter, stöd och samverkan

Att leva med hedersnormer

→ Som utgångspunkt för denna rapport ges i detta kapitel en fördjupad beskrivning av hur begreppen heder, hedersnormer, hedersrelaterat våld och förtryck samt offer och förövare kan förstås.

Det är en utmaning att göra detta på ett nyanserat men samtidigt någorlunda kortfattat sätt. I varje samhälle eller kultur finns en lång rad normer, vars syfte är att underlätta den mänskliga samvaron. När många människor lever tillsammans i ett samhälle, där de flesta inte känner varandra eller inte har närmare med varandra att göra, uppstår det olika typer av regelverk att hålla sig till, helt enkelt för att det skulle bli kaos om vi inte visste hur vi skulle bete oss i sociala situationer och när vi rör oss på den offentliga arenan. Dessa normer är värderande men ofta relativt oproblematiskska och lätta att leva upp till. Men det finns normer som på mer genomgripande sätt genomsyrar livet och är tvingande på ett sätt som innebär att människor far illa. Hedersnormer är ett exempel på sådana normer (Theodorsson 2023).

Ett liv i exil

Många – men inte alla – som lever med hedersnormer befinner sig på ena eller andra sättet i exil i den meningen att de har en bakgrund i en annan del av världen och en annan kultur. Detta är en situation som kan innebära stor press. Det kan ta lång tid innan man förstår

nyanserna i det nya språket och innan man själv kan uttrycka sig tryggt och nyanserat. Exilskapet kan innebära att man, som vuxen, är arbetslös eller arbetar med något som man är överkvalificerad för. Till följd av det har både den ekonomiska tryggheten och den sociala statusen minskat. Man förstår inte majoritetsnormerna och alla oskrivna regler i det nya landet – inklusive hur unga människor i majoritetsbefolkningen lever sina liv och vad de »får lov« att göra för sina föräldrar. Läger vi till sådant som att känna sig avvikande på grund av utseende, religiositet, klädsel och andra vanor så förstår vi att situationen kan innebära stora utmaningar, inte minst i rollen som förälder (Theodorsson 2016, Gudmundsdottir 2022, Baianstovu m fl 2019).

Positionen som tillhörande en subgrupp gör att den enskilda individen, och familjen, kan uppleva att den är avvikande »hur den än gör«. Att fortsätta leva efter hedersnormerna innebär att vara avvikande i relation till majoritetsgruppen. Att integrera sig genom att ta till sig majoritetsgruppens normer innebär att vara en avvikare i relation till den egna subgruppen vilket kan innebära att man drabbas av inre förtryck (Moller Okin 1999, Theodorsson 2016). Om man inte är säker på att man kommer att accepteras av majoriteten, på grund av exempelvis rasism, kan det vara ett svårt och stort »steg« att ta. Det är inte heller rimligt att tala om integration som ett steg eller beslut som man självständigt tar, det handlar snarare om ett samspel med omgivande individer och samhälle. En aspekt här är det globala familjenätverket, vilket ger oss också nycklar till att förstå vad exilskapet innebär och hur det kan sättas press på människor att agera enligt normen, något som vi ska återkomma till (Theodorsson 2016).

Vad är hedersnormer?

Hedersnormer är en samlande beteckning på alla de normer som ligger till grund för utövandet av kontroll, begränsningar, förtryck

och våld i hederns namn. De kan vara olika starka och variera utifrån kontext samt över tid men en gemensam grund är att de vilar på konservativa föreställningar om kön, sexualitet och kyskheter. Hedersnormer bygger på starkt patriarkala maktstrukturer, som utgår från en separation mellan könen och en hierarki där mannen betraktas som överordnad kvinnan.

Hedersrelaterat våld och förtryck kännetecknas av att främst flickor och kvinnor men även pojkar och män begränsas i sina liv och utsätts för påtryckningar och våld i syfte att värna och upprätthålla familjens heder. Det finns ett starkt kollektivistiskt inslag som innebär att individens intresse och handlingar anses vara underordnade familjens intresse. Individens agerande är hela familjens angelägenhet samt det våld som utövas är ofta kollektivt sanktionerat, planerat och utövat.

Befintlig forskning, svensk såväl som internationell, har ofta antingen fokuserat på heder som kultur, som patriarkal struktur eller anlagt ett intersektionellt förståelseperspektiv (Svensson 2021). Det senare är ett mer komplext och fruktbart sätt att angripa fenomenet eftersom det innebär att olika faktorer, såsom kön, sexualitet, klass, religiositet mm utgör redskap för att förstå (se t ex Mattsson 2021, Theodorsson 2023).

CENTRALA BEGREPP:

- Kollektivism
- Patriarkal och hierarkisk struktur
- Kyskheter
- Ryktesspridning
- Våld som lösning

Kollektivism

Liksom alla normer har en hemvist i en (stor eller liten) grupp med människor så har även hedersnormerna det. Men därtill är hedersnormerna *i sig* kollektivistiska. Det föreskrivna sättet att leva hedersamt är att sätta gruppens bästa främst och som individ anpassa sig till vad som gagnar gruppen. Detta får till följd att familjens och släktens heder är en gemensam tillgång och ett gemensamt ansvar. Vad en enskild person gör påverkar alla i hens familj och släkt. Därför är det också ett gemensamt ansvar att återställa hedern, vilket bland annat blir synligt genom att det våld som kan används i detta syfte ofta är kollektivt planerat och utfört.

Hedersnormernas kollektivistiska karaktär blir extra synlig när olika (sub-)grupper lever i samhällen där majoritetens liv inte omfattas eller styrs av dessa normer. Att leva med hedersnormer i en kontext där majoriteten inte gör det får konsekvenser eftersom det innebär att gruppen ses som (och upplever sig som) avvikande och i vissa avseenden till och med kriminella¹. Denna status som avvikande kan i sig fungera förstärkande; gruppen känner sig ovälkommen och oförstådd av majoritetssamhället och därmed hänvisad till att ta hand om sig själv. Gruppen vänder sig inåt och bort från det omgivande samhället – både vad gäller reproduktion av normer och attityder samt för att söka stöd av olika slag. Gruppen blir viktigare – och därmed blir det ännu mer angeläget för den enskilda familjen att upprätthålla sin heder och sitt anseende hos gruppen. Detta kan vi förstå med hjälp av begreppet inre förtryck. När en grupp upplever att den är hotad utifrån tenderar den att sluta sig för att stå starkare, vilket ofta får till följd att det skapas ett förtryck av de egna medlemmarna. Det uppstår en intern kamp om vem som är mest äkta och därmed mest hör till gruppen och kan räkna med dess stöd – respektive vem som kan betraktas som en svikare eller

1. Olika aspekter av det som ryms inom begreppet heder är kriminaliserade i Sverige. Mer om detta nedan.

ett hot mot gruppen och som därmed riskerar att bli utesluten. Att bryta mot gruppens normer, till exempel genom att närma sig majoritetsgruppens sätt att leva uppfattas då som ett svek mot gruppen (Moller Okin 1999, Theodorsson 2016).

Två aspekter av kollektivism är bristen på tillit till staten och det svenska majoritetssamhället samt kopplingen till religion. Många människor som lever med hedersnormer känner en bristande tillit till staten och majoritetssamhället i allmän mening (Theodorsson 2016, Baianstovu m fl 2019, Gudmundsdottir 2022). Bristande integration är både en orsak till och en konsekvens av detta, vilket gör det till en komplex utmaning. Sådant som att etablera sig i den majoritetssvenska vuxenvärlden, genom till exempel extrajobb, kan vara förnekat unga som lever med hedersnormer, särskilt om de är nya i Sverige och saknar nätverk (Baianstovu & Särnstedt Gramnaes 2022).

Bristen på tillit till »svenskar« och till det svenska samhällets instanser är en viktig aspekt här. Det handlar dels om en känsla av att man ska hålla ihop och inte svika kollektivet, det vill säga familjen eller släkten genom att söka stöd utanför den, dels om en konkret misstro (»socialtjänsten kidnappar barn«) som gör det svårare att nå fram med hjälp. Detta får till följd att många människor söker sig till andra likar för stöd och hjälp snarare än att vända sig till samhällets olika stödfunktioner.

De kollektivistiska normerna syns också genom den vikt som tillmäts olika former av globala nätverk av släktingar. Oavsett var i världen människor rent fysiskt befinner sig och lever sina vardagsliv så finns det en global arena där hedersnormerna råder och där man också håller koll på varandra. Denna aspekt har accentuerats i och med sociala medier. Nu för tiden är det enkelt att i realtid veta vad släktingar och vänner har för sig och vad de pratar om – även om man inte lever i samma land eller ens på samma kontinent. Med tillgången till mobilkameror och sociala medier är människor

potentiellt övervakade dygnet runt och kan aldrig veta vilka bilder och filmer som sprids var och till vem.

Religion är inte i sig en del av hedersnormen, men det finns olika uppfattningar om vilka kopplingar som kan göras mellan heder och religion – och hur nära dessa kopplingar är. Det finns forskare som menar att vi i stort sett inte ska göra någon sådan koppling alls. Denna linje har drivits av till exempel Unni Wikan (2004), men den linjen handlar egentligen bara om ett motstånd mot att likställa islam och hederskultur, något vi instämmer i är problematiskt. Andra menar att det finns ett samband mellan att vara starkt praktiserande troende och att leva i enlighet med hedersnormer. Till den senare gruppen hör till exempel Jonas Svensson (2021) och Rasool Awla (2005) som båda betonar att hedersnormer inte enbart är kopplade till islam, utan förekommer i de flesta religioner. Awla för dock ett resonemang om islams syn på hur manlig och kvinnlig sexualitet skiljer sig åt, som han menar har viss förklaringskraft. Enligt islam är mannen och kvinnan av naturen olika (det vill säga: av gud givet), vilket innebär att jämställdhet inte existerar i västerländsk bemärkelse. Däremot ska rättvisa råda. Mannens och kvinnans respektive uppgifter ska erkännas och de ska behandlas med värdighet i sin olikhet. Islams sharia-lagar påverkar hur muslimer lever och uppfostrar sina barn, bland annat utifrån frågor som rör syn på äktenskap, skilsmässa, vårdnad om barn och sexualitet. Även inom kristendomen och judendom finns levnadsregler som påbjuder liknande levnadsnormer, till exempel att sex hör det heterosexuella äktenskapet och barnalstringen till.

Kopplingen till religion kan uppfattas som både empirisk och teoretisk. I föreliggande studie har vi ställt frågor om de ungas och deras familjers religiositet, utan att koppla den till någon specifik religion, i syfte att undersöka om det finns ett samband mellan religiositet och faktorer som mer explicit kan kopplas samman med hedersnormer.

Patriarkal och hierarkisk struktur

Hedersnormer har sin hemvist i en struktur som är både patriarkal och hierarkisk. Att det manliga och det kvinnliga hålls isär är centralt: mannen och de manliga behoven och förmågorna står högre i kurs än kvinnan och det kvinnliga. Att sätta sig upp mot denna hierarki är förenat med fara. Därför underkastar sig de flesta dessa normer och finner sig i den roll de tilldelats. Strukturen är också åldershierarkisk: vuxna är överordnade barn. I vissa lägen krokar dock de båda logikerna. Det är till exempel inte självklart om den vuxna kvinnan/mamman står över tonårssonen i kraft av sin ålder eller om han står över henne i kraft av sitt kön.

Isärhållandet innebär att det finns manliga respektive kvinnliga ansvarsområden. De syftar dock till samma sak, nämligen att värna familjens heder. Eftersom kvinnans åtaganden är kopplade till hemmet och barnen är det hon som har huvudansvaret för att hålla efter barnen och se till att de inte agerar på ett sätt som riskerar att dra vanära över dem själva och familjen. De vardagliga, ständigt närvarande formerna av förtryck och kontroller faller därför ofta på mammorna (Schlytter & Linell 2010, Aplin, 2017) vilket vi ska återkomma till nedan.

Kyskhet

Påbudet att leva kyskt är möjligen den faktor som tydligast kan kopplas till enskilda individer. Det mest centrala är att en kvinna måste vara oskuld när hon gifter sig. En kvinnas oskuld är en avgörande komponent i hennes värde som kommande fru åt en man. Om hon förlorar sin oskuld (eller kan misstänkas ha förlorat den) faller hennes värde dramatiskt. Därmed är det (eller uppfattas vara) omöjligt att få henne gift med en man av den rang det var tänkt att hon skulle gifta sig med. Allvaret i detta bottnar i föreställningen att en ogift, vuxen

kvinnan utgör en skam och en börda för sin familj – vilket hänger samman med den patriarkala strukturen där mannen är familjens överhuvud och där kvinnan därmed inte kan bilda/utgöra en egen familj.

I kyskhetsnormen ingår att det är av största vikt att kvinnan också agerar som en oskuld. Att som ung tjej tala med killar eller män på ett sätt som kan tolkas som flirtigt eller inbjudande eller att bära ett klädesplagg som kan tolkas som att hon visar sig sexuellt tillgänglig, kan räcka för att det ska spridas rykten som ifrågasätter hennes kyskhetsnorm. Sådana rykten kan, enligt en slags »ingen rök utan eld«-logik, vara mycket svåra att komma till rätta med. Därmed kan de vara förödande både för flickan/kvinnan själv och för hennes familj. I enlighet med den patriarkala logiken om kvinnans plats och att det är hennes oskuld som är den centrala tillgången riktas fokus främst mot hur unga kvinnor agerar, klär sig eller gör olika livsval. Härmed kan vi också förstå varför flickor och unga kvinnor ibland sprider rykten om varandra, då det blir ett sätt att påvisa sin egen efterlevnad av rådande normer (Baianstovu m fl 2021, Bhatia m fl 2024). Sociala medier är ofta ett effektivt sätt att utöva kontroll, bland annat genom att sprida rykten (se t ex Jernbro & Landberg 2024, Günsoy m fl 2015, Pearce & Vitak 2016).

Eftersom värdet av att bevara oskulden är så grundläggande förekommer rekonstruktion av den så kallade mödomshinnan (som rent medicinskt inte existerar) i syfte att få det att se ut som att kvinnan är oskuld även om hon inte är det. Vidare förekommer kvinnlig könsstympning i syfte att förhindra att kvinnor har sex före äktenskapet och betraktas som ett sätt att försäkra sig om att hennes oskuld är intakt när hon gifter sig.

Familjens heder hänger på att döttrarna och ibland även sönerna håller sig borta från sådana kontakter med det motsatta könet som skulle kunna tolkas som att de är sexuella/sexuellt aktiva. Här ingår

också – ofta utan att det behöver sägas rakt ut – att alla former av beteende som avviker från den heterosexuella normen är klandervärda (Khan & Lowe 2019). I de fall unga män tillåts vara sexuellt aktiva innan de gifter sig gäller det enbart heterosexuella kontakter.

Vad innebär det att leva med hedersnormer?

Att leva med hedersnormer innebär att allt i livet påverkas. Som individ är man mer eller mindre kontrollerad hela tiden, i syfte att säkerställa att man inte gör sig skyldig till något som bryter mot normen. Detta gäller främst unga personer men också vuxna. Normen är starkt tvingande och överträdelser/avvikelser straffar sig.

Vi ska nu tala om detta utifrån alla inblandades perspektiv och även förhålla oss till det faktum att den svenska majoritetskulturen, i den mån något sådant kan sägas existera, inte omfamnar hedersnormer. Det handlar om vad det innebär att vara ung och leva med hedersnormer i ett samhälle där de flesta människor (ens kompisar och andra) inte gör det. Det handlar också om att vara förälder i denna kontext, det vill säga att uppfostra sina barn i ett normsystem som man inte sympatiserar med och kanske inte heller fullt ut förstår (Baianstovu mf l 2019, Vogel 2024, Baianstovu & Strid 2024). Som förälder kan man kännas sig klämd mellan den svenska majoritetskulturen och den hederskultur man själv, ursprungligen, tillhör (Darvishpour & Lahdenperä 2014, Baianstovu m fl 2019, Grzyb 2016, Darvishpour 2010, Theodorsson 2016).

Ryktesspridning

När kyskhetsnormen kombineras med kollektivismen och den patriarkala strukturen får vi en grogrund för det som kanske är den största utmaningen att arbeta med, nämligen ryktesspridning. Alla är potentiellt i en utsatt situation vilket innebär att det finns något att vinna på att kontrollera, skvallra och sprida rykten om andra.

På så vis kan man rädda sitt eget skinn. Det kan också handla om hämnd; eftersom straffet ofta blir hårt – och den som sprider ryktet inte hamnar i fokus – kan det vara ett »perfekt« sätt att komma åt en fiende. Det kan också vara ett självändamål att rikta fokus mot någon annan än en själv, eftersom man som bevakare av andra, framstår som mer normföljande.

Ryktesspridning fungerar eftersom vi människor tenderar att tänka att det måste ligga någonting i ett rykte som uppstår (»ingen rök utan eld«) och gärna delar vidare information om andra som vi får ta del av. Eftersom hedern är gemensam drabbar ett elakt rykte alla i familjen. Den potentiella skadan är stor, mångas heder kan ifrågasättas, vilket betyder att det finns många som har skäl att reagera och agera. Eftersom individen är underordnad gruppen är det viktigare att återupprätta gruppens heder än att värna den enskilda individen.

Våld som lösning

Den person som på något sätt agerar på tvärs mot hedersnormen riskerar att utsättas för olika former av våld. I vardagsspråket används ordet våld ofta om handlingar som tar sig fysiska uttryck och lämnar synliga spår på kroppen på den som drabbas. Men begreppet våld innefattar också olika former av psykiska, ekonomiska och sexuella övergrepp. Det vill säga allt som är oönskat och som skapar skada hos den som utsätts för det. Psykoterapeuten Per Isdal (2021) definierar våld som »varje handling riktad mot en annan person, som genom denna handling skadar, smärftar, skrämmar eller kränker, får denna person att göra något mot sin vilja eller avstå från något den vill«.

I hederskontexten används våld dels som ett sätt att »förebygga« att barn och unga agerar på ett sätt som äventyrar familjens heder, dels som ett sätt att straffa den som har brutit mot normerna. Syftet är då att återställa förlorad heder genom visad handlingskraft.

Hedersrelaterat våld och förtryck kan ses som ett samlingsbegrepp för olika former av kontroll, hot, isolering och våld. Förtrycket tar sig uttryck i olika former av kontroll och begränsningar – från vardagliga inskränkningar i klädsel, umgänge och rörelsefrihet till mer långtgående begränsningar som val av utbildning, arbete och äktenskapspartner. När individen bryter mot dessa inskränkningar kan konsekvenserna bli allvarliga.

MED HEDERSRELATERAT VÅLD och förtryck avses att människor, främst flickor men även pojkar och män, begränsas i sina liv och utsätts för påtryckning och våld som syftar till att upprätthålla familjens kontroll över individen
(Prop 2019/20:131, sid. 24)

Det fysiska våldet kan omfatta allt från knuffar och slag med öppen hand till grov misshandel och mord. Även att hålla någon inlåst kan hänföras till kategorin fysiskt våld. Psykiskt våld innefattar alla former av exempelvis verbala kränkningar, användande av tillmälen, ryktes-spridning. I gränslandet mellan fysiskt och psykiskt våld finns hot om att tillgripa fysiskt våld om den andre inte agerar som önskat. När ekonomiskt våld används innebär det att den drabbade personen stängs in i ett ekonomiskt beroende. Det kan handla om att inte få behålla pengar man själv har tjänat, att inte få lov att ha ett bankkonto eller att tvingas visa kvitton på allt man handlar så att någon kan övervaka ens utgifter. Sexuellt våld är allt från sexuellt färgade kommentarer och tillmälen till grova sexuella övergrepp. Hit hör också att tvinga någon att utföra sexuella handlingar med någon annan och att hindra någon från att utforska sin sexualitet på ett åldersadekvat sätt.

Speciellt det fysiska våldet är ofta sanktionerat, ursäktat och framtvingat av gruppen samt gemensamt planerat och utfört. Även det psykiska och ekonomiska våldet är generellt godtagat som metod av kollektivet. Det sexuella våldet avviker från mönstret genom att dels inte äga rum öppet, dels inte vara allmänt accepterat som metod att straffa eller tillrättvisa (Baianstovu m fl 2019, Björktomta 2019).

Pappornas och männens ansvarsområden är traditionellt kopplade till sådant som händer utanför hemmet. De är inte involverade i barnens uppfostran på samma vardagliga sätt som mammorna. Däremot är det oftast männen, papporna och de unga pojkarna som till exempel bröder och kusiner, som planerar och genomför det grövre våldet.

Bortförande och bortgifte

Om en ung person agerar utanför normen eller misstänks stå i begrepp att göra det kan familjen ta till åtgärden att föra ut personen ur landet och/eller gifta bort hen, alternativt hota med detta. Ett bortförande, bortgifte eller hot om detsamma kan alltså ske antingen som ett sätt att i förväg stävja oönskade beteenden eller som ett sätt att återupprätta heder som gått förlorad till följd av hur den unge har agerat eller påstås ha agerat.

En variant är det som ibland kallas uppfostrings- eller korrektionsresor. I de fallen handlar det om en ung person som har ett alltför västerländskt beteende eller har eller riskerar att dras in i kriminalitet (Bredal m fl 2020, Linell och Lundberg 2023). Bortförandet kan även motiveras som ett så kallat omvändelseförsök för att den unge har en annan sexuell läggning och/eller könsidentitet än hetero och cis (MUCF 2022, Linell och Lundberg 2023). Även här kan det vara ryktes-spridning som sätter i gång händelsekedjan. Den unge skickas i väg och får komma tillbaka först när hen är »omvänd« och finner sig i att leva enligt den heterosexuella normen.

Problematiken med bortförande har uppmärksammats både i Sverige och internationellt de senaste åren. I Sverige är det sedan 1 juli 2020 förbjudet enligt LVU att föra ett barn utomlands i syfte att barnet ska giftas bort, ingå en »äktenskapsliknande förbindelse« eller utsättas för könsstympning. Däremot sägs ingenting om så kallade uppfostringsresor eller resor som syftar till omvändelseförsök av unga med annan sexuell läggning och/eller könsidentitet än hetero och cis. Vi vet dock att sådana resor förekommer (Jämställdhetsmyndigheten 2022).

LVU kompletterades 2024 med ett utvidgad utreseförbud som innebär att det är riskerna för att barnet ska fara illa under utlandsvistelsen som avgör, inte hur det har det i sin boendemiljö i Sverige. Utreseförbudet fungerar som ett komplement till vård enligt LVU, men kraven för att besluta om vård enligt LVU behöver inte vara uppfyllda för att man ska kunna besluta om utreseförbud. Det är dock bara barn under 18 år som omfattas. Om det inte finns risk för tvångsäktenskap eller könsstympning måste socialnämnden ansöka om »vanlig« insats enligt LVU och få till stånd ett omedelbart omhändertagande för att förhindra att barnet förs ut ur landet (Linell och Lundberg 2023, Socialstyrelsen 2024).

Bortförande av ett barn sker ofta just när myndigheterna intervenerar, till exempel efter en polisanmälan, ett akut omhändertagande av ett syskon eller efter att en ansökan om utreseförbud har inkommit, och vårdnadshavarna har fått kännedom om detta. Bortföranden kan också ske efter lättnader i skyddet, då man bedömt situationen som säkrare, eller efter att placering har avslutats och barnet återgått till hemmet (Linell och Lundberg 2023). En studie från Norge visade att utresan i 84 % av fallen var en reaktion på att barnevernet (den sociala barnvården) hade kopplats in (Oslo Economics 2020).

En trend som uppmärksammas i forskningen är att ärenden om bortföranden i större utsträckning än tidigare handlar om att hela syskonskaror förts bort samtidigt eller i nära anslutning till varandra,

vilket kan bero på att föräldrarna vet eller anar att en utredning av ett syskon är på gång (Linell och Lundberg 2023, Länsstyrelsen Östergötland, 2023).

Jämställdhetsmyndigheten (2025) har analyserat domar från 2014 och fram till 2025 gällande tvångsäktenskap i Sverige. I dessa domar framkommer att 45 flickor/kvinnor, åtta pojkar/män samt en person där könstillhörighet inte framgår har utsatts eller riskerar att utsättas för tvångsäktenskap. När yrkesverksamma intervjuas om sina erfarenheter vittnar 16 av 23 om att de har mött personer som har ingått arrangerade äktenskap. Merparten av dem uttrycker också att det är svårt att veta när det är fråga om tvångsäktenskap och när det handlar om arrangerade äktenskap med någon form av samförstånd mellan den unge och hens föräldrar, givet att vi vet att många unga som lever med hedersnormer tidigt får lära sig att de inte själva får välja sin framtida partner (Jämställdhetsmyndigheten 2025).

Hur vanligt är det att leva med hedersnormer?

Under de senaste åren har flera omfattningsstudier om hedersrelaterat våld och förtryck genomförts. Många av de normer, kontrollmekanismer och våldsformer som förekommer inom en hederskontext kan även återfinnas i andra miljöer, exempelvis i konservativa sammanhang. Detta gör området komplext att kartlägga, eftersom det krävs att även de bakomliggande motiven till våldet undersöks för en korrekt bedömning av förekomst (Länsstyrelsen Östergötland, 2025).

Hanna Linell visar i sin avhandling från 2017 att av de 196 unga mellan 13 och 17 år som under ett års tid varit föremål för LVU-ärenden var mer än dubbelt så många flickor som pojkar utsatta för våld (96 flickor mot 41 pojkar). Totalt 23 procent av de som omhändertogs enligt LVU kategoriserades som utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck och av dessa var merparten flickor.

2020 genomförde Nationella kompetensteamet mot hedersrelaterat våld och förtryck vid Länsstyrelsen i Östergötlands län en kartläggning som besvarades av 192 kommuner. Av dessa var det 43 kommuner som angav att de hade kännedom om sammanlagt 172 barn som var utsatta eller misstänktes vara utsatta (Länsstyrelsen Östergötland 2020).

En surveystudie som Strid m fl publicerade 2021 visar att av 6 002 tillfrågade femtonåringar i Stockholm, Göteborg och Malmö lever var sjätte i en hederskontext. Flickor är överrepresenterade, liksom unga boende i Malmö. En kartlägningsstudie som genomfördes i Göteborg 2023 (Göteborgs stad 2023) visar att andelen ungdomar som lever med oskuldsnormer och våldsnormer har fördubblats sedan motsvarande undersökning gjordes 2018. Det handlar om att under 2023 lever 26 procent med oskuldsnormer (det är så undersökningen operationaliserar heder) (mot 13 % 2018) och 16 procent (mot 8 procent 2018) lever med våldsnormer. Det finns inga motsvarande kartläggningar gjorda i mindre kommuner.

Sundler m fl (2021) visar att 96 procent av de skolsköterskor som tillfrågas i deras studie (233 stycken, från hela Sverige) någon gång har misstänkt att ett barn utsätts för fysiskt eller psykiskt våld och att uppskattningsvis hälften av dessa unga har utsatts för hedersrelaterat våld.

Könsstympning är ett sätt att utöva hedersrelaterat våld i kontrollerande syfte. Enligt en uppskattning är ca 40 000 svenska flickor/kvinnor könsstympade (Olsson & Bergman 2021).

Offer och förövare

I många texter om heder görs en tydlig uppdelning mellan kvinnliga offer å ena sidan och manliga förövare å den andra när det gäller det hedersrelaterade våldet och förtrycket. Offret anges vara en (ung)

kvinnor och förövaren en man, oftast hennes pappa, bror eller annan nära släkting. Denna bild stämmer i allt väsentligt med verkligheten, så till vida att de flesta som utsätts för direkt våld och förtryck är flickor och kvinnor. Men det finns skäl att nyansera bilden något, vilket många forskare har gjort det senaste decenniet. Såväl kvinnliga förövare som manliga offer har synliggjorts i studier (se t ex Bates, 2017, Baianstovu m fl, 2019, Idriss 2022, Ouis 2021, Aplin, 2017, Cinthio m fl 2022) vilket ger oss en mer sanningsenlig bild av hur det är att leva med hedersnormer.

Det är lätt att föreställa sig den som utövar våld (oavsett kön) mot en närstående som en förövare snarare än ett offer, vilket stämmer utifrån ett perspektiv. Men om vi betänker att hedersnormen innefattar en skyldighet att bruka våld kan vi förstå att förövaren också kan vara i en offerposition. Hen kan helt enkelt uppleva det som svårt eller omöjligt att agera på något annat vis, givet den kontext hen lever i.

Uppdelning mellan kvinnliga offer å ena sidan och manliga förövare å andra sidan problematiseras även i Länsstyrelsen Östergötlands rapport »Vad vet vi om omfattningen av hedersrelaterat våld och förtryck?« som kom 2025, vilket kan tyda på att synen håller på att förändras.

Flickan och kvinnan som förövare

Kombinationen av starkt kollektivistisk grund och patriarkal struktur innebär att kvinnor ges stort ansvar för familjens heder. Utsattheten är därför tydligt könad: flickor och kvinnor kontrolleras, korrigeras och straffas för både verkliga och misstänkta/påstådda överskridanden av normen. Men ett led i att agera enligt normen är också att delta i kontroll, korrigering och bestraffning av kvinnor man har i sin närhet. Därmed har flickor och kvinnor också en position som förövare (Aplin 2017, Bates 2018). Detta gäller såväl den äldre

generationen, det vill säga mammor och svärmödrar, som den yngre, i form av systrar och kusiner. Jämfört med annat våld i nära relation är det vanligare att kvinnor är aktiva förövare av hedersvåld. Detta beror på att mammor ofta står för det »lågintensiva«, ständigt närvarande våldet i vardagen, medan det grövre, fysiska våldet utövas av pappor eller andra män (Schlytter & Linell 2010). Bates visar i en studie (2018) att en kvinna var inblandad i två av tre fall då någon utsattes för hedersrelaterat våld av mer än en person. Även en studie av Aplin (2017) visar att det ofta är mamman som står för medhjälpande våld. Fysiskt våld från kvinnor är ofta inte lika grovt som när män eller unga killar är förövare (Bates 2018). Kvinnor använder psykiskt våld oftare än män. Det är vanligt att mammor ägnar sig åt känslomässig manipulation, som till exempel hot om att skada sig själv.

En ofta förekommande förklaring till att kvinnor blir förövare av hedersvåld är att det handlar om kvinnors sätt att hantera sin underordning i den patriarkala strukturen (se t ex Bates 2018, Aplin 2017, Christianson m fl 2020). Då en mammas främsta uppgift är att uppfostra barnen blir det hennes misslyckande om de inte betar sig på rätt sätt enligt hedersnormerna (Cinthio, Staaf & Ouis 2022). Det ligger i sakens natur att döttrarnas beteende utgör en större risk än sönerns, på så vis är en mammas och hennes dotters heder sammanflätade (Ouis, 2022). Genom att kvinnan utövar kontroll, förtryck och våld förhandlar hon om en position där hon är relativt säker och autonom. Kandiyoti (1988) kallar detta »patriarkal förhandling« (patriarchal bargain) och menar att det är en strategi som ger henne en individuell fördel men som undergräver kvinnors autonomi och makt generellt och på sikt.

En kvinnlig förövare kan inta en av tre positioner när det gäller att utöva våld i hederns namn: en ledande roll, en stödjande roll eller en position där hon är tvingad till våld på grund av rädsla för att själv råka illa ut (Bates 2018).

Rädslan för att själv drabbas av våld är en viktig förklaring till att både äldre och yngre kvinnor tar till våld. Detta kan även förklara varför kvinnliga släktingar och vänner i det vidare nätverket sprider information. De gör detta för att skydda sig själva och säkra sin ställning i gruppen. Deras position gör deras agerande begripligt. Kvinnor är i praktiken ofta de som upprätthåller strukturen i vardagen, medan männen intar en mer återhållsam hållning. Deras tillbakadragna roll ska därför inte förstås som passivitet, utan snarare som en form av latent, alltid närvarande auktoritet.

Pojken och mannen som offer

Våld och förtryck i hederns namn drabbar flickor och kvinnor oftare och hårdare än pojkar och män. Men även män kan vara i en utsatt position till följd av hedersnormer. Såväl inom samhällets stödjande funktioner som inom forskning behövs mer kunskap kring att män kan inneha en offerposition och samtidigt vara förövare, till exempel gentemot en syster. Att uppleva sig tvingad att utöva kontroller, kan i sig även ses som en offersposition.

Forskningsfält som kriminologi och viktimologi har anklagats för att vara könsblinda och inte intressera sig för manliga offer, vilket gör att vi vet för lite om mäns utsatthet generellt. Dessutom sänder det en signal till män om att deras offerposition inte är angelägen att studera (Idriss 2022).

Unga män kan falla offer på en rad olika sätt, till exempel om de har en relation med en kvinna mot hennes familjs tillåtelse, om de är homosexuella och/eller om de agerar ut en normbrytande könsidentitet. De kan också utsättas genom att tvingas in i ett äktenskap mot sin vilja (Bates 2019, Baianstovu m fl 2019, Idriss 2022). Idriss (2022) visar i en studie att ungefär var femte brittisk person som sökt stöd efter att ha utsatts för tvångsäktenskap är

man. Eftersom vi vet att män generellt är mindre benägna än kvinnor att söka hjälp för den här typen av problem finns det en risk att mörkertalet är stort.

Integrationsarbete för att bygga tillit

Mot bakgrund av hur hedersnormer formar relationen mellan individ, familj och omgivning aktualiseras frågan om integration och majoritetssamhällets ansvar. Som noterades ovan kan inte integration förstås som ett självständigt beslut hos individen eller familjen, utan som en dynamisk process som också ställer krav på samhällets institutioner (Penninx, 2019). Processen blir särskilt komplex när starka normsystem, såsom hedersnormer, står i direkt konflikt med majoritetssamhällets värdegrund och kräver därför ett aktivt och långsiktigt integrationsarbete.

Majoritetssamhället har här ett strukturellt övertag genom sitt tolkningsföreträde, sin institutionella makt samt sin tillgång till resurser och kunskap, vilket ger det ett särskilt ansvar i integrationsprocessen (Penninx, 2019). Samtidigt visar forskning att bristande tydlighet och ovilja att öppet diskutera värdegrundsfrågor kan leda till missförstånd, fördomar och ökad distans mellan samhällets institutioner och enskilda familjer (Baghdasaryan m fl, 2021; Löthman & Puskás, 2022).

Om samhällets olika stödfunktioner inte tar sitt ansvar för att skapa dialog med olika subgrupper riskerar människor att lämnas i ovisshet kring det svenska majoritetssamhällets normer, samtidigt som samhällets aktörer saknar förståelse för familjernas livsvillkor och normsystem. Detta riskerar att fördjupa normkrockar och misstro i båda riktningarna (Baghdasaryan m fl 2021). Sammantaget pekar forskningen på behovet av ett integrationsarbete där majoritetssamhället aktivt bygger tillit, utvecklar kulturell kompetens och skapar arenor för dialog.

Samhällets insatser för unga som lever med hedersnormer

→ I det här kapitlet presenteras forskning kring hur samhällets aktörer kan bedriva ett förebyggande, upptäckande och stödjande arbete riktat främst mot unga människor som lever med hedersnormer, samt kring vilka utmaningar detta arbete kan innebära för såväl enskilda professionella som verksamheter i stort.

Många olika yrkeskategorier kommer i kontakt med människor som lever med hedersnormer, vilket omfattar olika åldersgrupper, livsbetingelser och behov. Detta avsnitt är avgränsat till att främst belysa professionella aktörers resurser på individuell och kollektiv nivå samt hur samhällets aktörer kan bygga tillit i relationen med ungdomar och föräldrar.

De insatser som genomförs, liksom de professionella som utför dem, är organisatoriskt verksamma på kommunal nivå men utövar sitt yrke i samspel med såväl stat och region som civilsamhälle. För att skapa överskådlighet tematiseras detta kapitel i tre delar: individuella resurser, kollektiva eller gemensamma resurser, samt möjligheten att arbeta tillitsskapande för att nå fram till både de unga och deras föräldrar.

Individuella resurser: kunskaper och praktisk erfarenhet

I många verksamheter som möter människor, både i Sverige och andra länder, vittnar professionella om att de känner sig osäkra på om de har tillräckliga kunskaper när det gäller heder. Man upplever att man inte får chans att utveckla sina kunskaper i tillräckligt stor utsträckning så att man kan möta klienternas behov utifrån de specifika situationer de befinner sig i (Baianstovu & Ablett, 2020, Rogowski, 2010, Baianstovu & Strid 2024, Bhatia m fl 2024). Detta skapar en känsla av att vara okunnig och ha oklar legitimitet, vilket gör det svårt att agera (Olsson och Bergman 2022).

Heder är komplext och det är lätt att man, till följd av grunda kunskaper, lite erfarenhet och tidsbrist, agerar på ett klumpigt och onyanserat sätt. Cinthio m fl (2022) visar hur människor som utsatt andra för hedersbrott inte talar om det som heder utan i stället lyfter fram att man ska visa respekt, att man ska skydda sin familj och därför straffa den som åsamkat skada. För att som professionell kunna agera på ett adekvat sätt är det viktigt att man tolkar agerandet »inifrån«, att man förstår normerna så som de som lever med dem förstår dem, och inte från utsidan, det vill säga från det majoritetssvenska perspektivet.

Ett konkret område som många beskriver att de känner sig osäkra inför är det som gäller akut omhändertagande och skydd av unga som riskerar att skadas allvarligt, utsätts för könsstympning och/eller föras ut ur landet (Olsson 2024).

En annan konkret fråga är den om man ska involvera vårdnadshavarna eller inte i de fall man misstänker att en ung person far illa. Detta spørsmål handlar både om regelverket, som är en gemensam kompetens, och om hur man som individuell yrkesperson ska agera. Här spelar kunskaper och omdöme in. Såväl skolsköterskor som annan skolpersonal har en önskan om att involvera föräldrarna, men är osäkra på hur de kan agera för att inte förvärpa den unges situation (Alizadeh m fl 2011, Sundler m fl 2021).

Ambitionen att bygga allians med föräldrarna i arbetet med att stödja en ung person som lever med hedersnormer är av grundläggande värde (Ouis 2021, Strid m fl 2021, Korkmaz & Överlien 2023, Grip & Dynevall 2024). Men i vissa fall är det dock varken möjligt eller lämpligt att försöka göra det (Linell & Lundberg 2023). När det handlar om sådan våldsutövning att en polisanmälan krävs uppstår ett kunskapsvacuum. Många upplever att de inte vet hur de ska hantera detta. Osäkerheten kring vad som är »normalt« föräldraskap och inte kan leda till passivitet.

Individuella resurser: oro för att vara fördomsfull

Känslan av osäkerhet kring hur man ska agera kan också bero på att man är orolig för att uppfattas som fördomsfull. Är man rädd för att ens agerande ska skapa eller förstärka fördomar om invandare, speciellt från vissa delar av världen, kan det leda till att man låter bli att agera eller inte handlar så snabbt och kraftfullt som man hade gjort om den unge som misstänks fara illa hade tillhört den majoritetsvenska gruppen.

Oron för att pekas ut som fördomsfull och rasistisk bottnar ofta i att man inte upplever att man har tillräckliga kunskaper för att agera på ett adekvat sätt när man möter människor som lever med hedersnormer. Men det kan också handla om att man inte får gehör för frågans komplexitet, att det inte finns någon samsyn kring vad hedersnormer är och hur man kan upptäcka dem. Det gör att det kan kännas näst intill omöjligt att göra rätt (Olsson & Bergman 2021). Sådan osäkerhet och oro försvårar arbetet och förhindrar att unga får adekvat stöd. Baianstovu och Strid visar i en studie från 2024 att många brottas med frågan om hur de ska kunna agera kraftfullt, inte minst då våld används, utan att samtidigt underblåsa rasism och diskriminering. Den här knipan kallas ibland för Crenshaw-dilemmat efter den amerikanska juristen och forskaren Kimberlee Crenshaw (1989) och handlar om hur man kan synliggöra våld inom och mot marginaliserade grupper utan att stigmatisera dem.

Vi ser ofta att olika förklaringsmodeller används vid olika typer av våld i nära relation. Om förövaren har en majoritetssvensk bakgrund förklaras våldet vanligen utifrån hens psykiska hälsa, missbruksproblematik eller liknande. Har förövaren utländsk bakgrund är det mer sannolikt att våldet antas motiveras utifrån hens kultur (Ortiz 2024). Ett sådant förklaringsraster kan påverka de professionella både i riktning mot att anamma (agera på) det och att bli ängsliga och passiva på grund av sin oro att uppfattas som fördomsfulla (Ouis 2021).

Pernilla Ouis (2021) är bekymrad över att det i samhällsdebatten hörs röster som menar att diskussionen om heder är rasistisk och skriver in sig i en främlingsfientlig diskurs där människor med annan bakgrund än majoritetssvensk pekas ut. Det är cyniskt, menar hon, att den som vill diskutera heder som problematisk samhällsföreteelse anklagas för främlingsfientlighet och att i akt och mening vilja misskreditera hela grupper av människor. Enligt Ouis har exempelvis Englund & Larsson (2004) och Wikström (2007, 2012) gjort sig skyldiga till detta.

Anklagelser och potentiella skuldbelägganden av det här slaget når sannolikt fram till professionella som möter heder i olika sammanhang i yrket och påverkar deras syn på sig själva och vad de har möjlighet att göra – och inte. Det finns helt enkelt en risk att man antingen ser alla problem i invandrarfamiljer som heder eller att man inte »ser« någonting alls eftersom man inte vill uppfattas som rasistisk. Detta kan leda till att den professionelle agerar ängsligt och anpassligt och låter sådant som egentligen inte är acceptabelt passera för att hen inte vill stöta sig och riskera att skapa konflikt. Det kan till exempel handla om att skolbarn tillåts duscha åtskilt från de andra barnen för att föräldrarna har krävt det eller att unga inte får vara med på skolans simundervisning. Sådant anpasslighet är ett återkommande tema i tidigare forskning (se t ex Olsson & Bergman 2022, Olsson 2024, Linell & Lundberg 2023).

Det finns dock också studier som visar att professionella känner sig trygga med att de vet hur de ska agera vid omhändertagande och skydd av unga. De har kännedom om hur viktigt det är att med vänlighet skapa trygghet för den unge och möta hens frågor med svar och förståelse för en pressande situation och känner sig kompetenta nog att agera så som krävs (Olsson 2024).

Kollektiva resurser: manualer och andra verktyg

Ett för lågt kunskapsläge i kombination med att man förhållandevis sällan kommer i kontakt med unga som lever med hedersrelaterat våld och förtryck innebär att många yrkesverksamma önskar att det fanns något mer handfast att hålla sig till än bara det egna omdömet och tolkningsförmågan.

När Olsson och Bergman (2022) studerade hur svenska socialarbetare möter människor som lever med hedersnormer svarade samtliga respondenter att de skulle vilja ha tydligare rutiner och mallar för hur de ska agera när de har med heder att göra. Olsson och Bergman menar att det är en viktig uppgift för forskningen att »utveckla effektiva insatser som är användbara i det praktiska sociala arbetet med HBV«. Det skulle både underlätta arbetet som sådant, eftersom det skulle göra att de kände sig tryggare, och visa att frågan uppfattas som angelägen från ledningens sida.

Alla professionella som möter kvinnor (till exempel i vården och socialtjänsten) ska ställa frågor om våld i nära relation. De skulle kunna göra detsamma när det gäller utsatthet för hedersrelaterat våld eller förtryck. Risken med ett sådant förfarande är dock att alla kvinnor inte skulle få frågor om heder och att det därför skulle kunna uppfattas som ett »andra-görande« av kvinnor med utländsk bakgrund:

There are minority women who are victims of honor violence, but does that mean that all women who wear traditional clothing or practice a specific religious faith should be asked, »do you need help getting out?« This leads to a social manhunt to either blame and label all minority men as abusers and to hunt down every minority woman and identify her as a victim (Ortiz 2024 s. 22).

Behovet av att skydda människor måste alltid ställas mot risken att stigmatisera dem och på så vis utsätta dem för andra risker (Olsson & Bergman 2022). Ett sätt att minska denna risk är att yrkesverksamma har som utgångspunkt att ställa liknande frågor till alla unga – oavsett etnisk bakgrund, religion, klädstil eller andra markörer. När frågor om kontroll, begränsningar eller hot ställs brett minskar sannolikheten att någon enskild upplever sig utpekad. Det finns dock skäl att tro att frågor som rör hedersnormer inte skulle ställas till alla, utan bara till flickor och kvinnor i de grupper där man föreställer sig att problemet finns. Det kan upplevas som genant och »onödigt« att ställa frågor om det man inte tycker sig ha några indikationer på förekommer. Detta selektiva tillvägagångssätt kan förstärka upplevelsen av att bli kategoriserad och öka risken för stigmatisering bland redan utsatta grupper. Denna ojämlikhet i bemötande kan även riskera att dölja utsatthet i grupper där man inte förväntar sig att den finns.

En manual kan vara ett stöd för den professionelles agerande när det finns kännedom om att en person är utsatt och behöver hjälp. Handlingsutrymmet för den professionella kan dock både hämmas och stärkas av en manual. Trevithick (2014) menar att om professionella via en manual instrueras om hur denna ska reagera och agera när en person är utsatt så lämnas lite utrymme för egna idéer och det egna omdömet. Men samtidigt kan man se detta på rakt motsatt vis: just genom att få ett redskap att utgå från får man både en möjlighet att handla, i varje konkret situation, och en möjlighet att utveckla sitt eget omdöme och handlingsberedskap på

sikt. En avgörande faktor är i vilken mån manualen är ett stöd eller förstås som tvingande (Natland & Malmberg-Heimonen 2016).

Att hitta andra vägar: mellan det frivilliga och det tvingande

Alla insatser som kan erbjudas enligt socialtjänstlagen är frivilliga. Om föräldrarna inte vill ta emot stöd för sig själva och/eller ett underårigt barn kan socialtjänsten inte tvinga dem till det – med mindre än att starta ett LVU-ärende.

I den så kallade Mellantvångsutredningen (Ds 2024:30) föreslås en ny lag om insatser inom socialtjänsten till vårdnadshavare, barn och unga när samtycke saknas, som innebär att socialtjänsten ska kunna ge så kallade föräldraförelägganden (enligt dansk modell) som tvingar föräldrar att ta emot insatser till stöd för deras barn om de riskerar att dras in i kriminalitet. Förslaget har mött kritik av bland andra Rädda Barnen och Föreningen Maskrosbarn som menar att ett tvång riskerar att få motsatta konsekvenser. Man poängterar att det saknas vetenskapligt stöd för att tvång fungerar samt att det skulle riskera att motverka de ambitioner som finns i den nya socialtjänstlagen runt tillgänglighet och självbestämmande (Rädda Barnen 2024, Maskrosbarn 2024).

Organisatoriska resurser: samverkan mellan olika enheter och insatser

Att olika instanser i samhället ska samverka är både lagstadgat i Sverige (genom förvaltningslagen) och en självklar ambition för de flesta på både verksamhets- och individnivå. Arbetet med hedersproblematik utgör inget undantag.

Skolans personal – kuratorer, skolsköterskor, lärare och mentorer – som möter de unga på en daglig basis, får ofta en god inblick i deras liv. Det innebär att de har en bra grund för att kunna ge

hjälp och stöd även i frågor som rör hemmiljön – även till elever som saknar vuxenkontakter utanför familjen. För att på bästa vis ge stöd behöver olika aktörer i skolans värld samverka både med varandra och med aktörer i resten av samhället, så som socialtjänst och polis (Darvishpour & Lahdenperä 2014, Wilhsson m fl 2023).

En aspekt av samverkan som ofta blir angelägen för skolans personal rör orosanmälan: hur den tas emot och vilken kommunikation som sker efter en anmälan, inte minst om den resulterar i någon form av placering av den unge. Högdin m fl (2023) undersöker detta och kommer fram till att skolans personal sällan känner att samverkan med socialtjänsten fungerar på ett tillfredsställande sätt. En svårighet är hur sekretessen ska hanteras. Problemet är inte primärt sekretessen som sådan utan bristande kunskaper om sekretess, vilket innebär att sekretessen »får skulden« för problem som har andra orsaker (se t ex Danermark & Germundsson 2017).

Från skolans sida upplever man också att socialtjänstens personal ofta har alltför grunda kunskaper, särskilt när det gäller situationen för HBTQI-personer som lever med hedersnormer. Detta medför en oro för att socialtjänsten till exempel inte förstår att man inte självklart kan koppla in vårdnadshavarna. Här kan bristande samverkan och kommunikation leda till att man från skolans sida låter bli att kontakta socialtjänsten. Många upplever också en osäkerhet kring vad man ska rapportera om eftersom man inte får någon feedback på det man berättar. Det kan till exempel handla om att man tycker sig ha fått signaler om att man inte ska skicka en orosanmälan på grund av att en elev är borta från skolan under lång tid (Högdin m fl 2023). Högdin m fl (2023) har även sett att personal inom skola återkommande använder ett resonerande förhållningssätt i relation till att anmäla oro för elever. Dels handlar det om att personalen upplever en rädsla för negativa konsekvenser för barnet, särskilt

när eleven lever i en hederskontext. Dels uttrycker de även att en anmälan kan försvåra det förebyggande arbetet med stödjande insatser, genom hur det riskerar att påverka relationen till barnet och vårdnadshavarna.

Både tidsbrist och sympati med familjen kan leda till att man inte rapporterar problem så som man borde. Man går en balansgång mellan att skydda barnet och att respektera föräldrarnas integritet och väntar ibland med att göra en orosanmälan tills man har mer på fötterna, vilket går emot lagens intention.

När en ung person fyller 18 år och ska slussas över till vuxenstöd hamnar hen ofta mellan stolarna då samverkan mellan överlämnande och mottagande verksamhet inte fungerar. Den unge blir, i lagens mening, vuxen över en natt men ett överlämnande bör inte ske snabbt och definitivt. Det den unge är med om förändras i grund och botten inte, tvärtom finns studier som visar att våldet snarare eskalerar när den unge blir myndig eftersom föräldrarna kan reagera på den kontrollförlust det innebär att inte längre vara vårdnadshavare. En annan konsekvens av att bli myndig är att unga kvinnor löper risk att bli bortgifta mot sin vilja eftersom det då inte längre är fråga om barnäktenskap (som ju är olagligt i Sverige (Alizadeh m fl 2011)). Samtidigt blir skolans ambivalens kring att anmäla eller inte snarast mer påtaglig när den unge blir formellt vuxen (Högdin m fl 2023). I Olssons studie (2024) vittnar unga om att det är lättare att få stöd som minderårig och att de därför känner sig övergivna när de har fyllt 18.

De ungas tillit – mötet med samhällets stöd

I relation till arbetet med hedersrelaterat våld och förtryck framhåller forskningen vikten av tillit till samhälleliga insatser, särskilt barns och

ungas tillit – eller brist därpå. Även vuxnas, och framför allt föräldrars, tillit är relevant, eftersom barns och ungas livsvillkor alltid – och i synnerhet i hederskontexter – är starkt beroende av föräldrarnas handlingar och beslut.

För att förstå varför människor inte känner tillit till samhällets olika instanser behöver vi förstå både vad de har för erfarenheter och vad de förväntar sig av mötet med samhällets olika stödfunktioner. Den bristande tilliten kan bero på att de har negativa erfarenheter av kontakter med professionella i olika funktioner i det svenska samhället, men det kan också bero på händelser och situationer de har varit med om i ett tidigare hemland. Utifrån detta har de bildat sig en uppfattning om vad en intervention från samhällets sida innebär och vad de kan förvänta sig då det inträffar. Den som bär på negativa erfarenheter av en icke-fungerande, godtycklig statsapparat har svårare att uppskatta eller ens acceptera stöd från samhällets sida.

Många människor med bakgrund i andra länder än Sverige har en välgrundad skepsis mot staten/samhället. Deras erfarenheter säger dem att det är sunt att inte känna tillit och i stället lösa sina problem på egen hand, inom familjen och släkten. I den kollektivism som kännetecknar hederskulturen är misstänksamhet mot staten/samhället en central aspekt. Det uppfattas som skamfyllt att söka hjälp och stöd utifrån, eftersom det implicerar att det egna nätverket inte förmår hjälpa till och/eller att individen sätter sig själv framför kollektivet (Theodorsson 2016).

En effekt av den låga tilliten är att barn och unga väljer att inte berätta om våld eller söka stöd (Couture-Carron, 2020, Gregory m fl 2020, Idriss 2018). Hanna Olsson (2024) har i en studie intervjuat tio unga kvinnor mellan arton och tjugofem år, vilka lever med hedersnormer, för att ta reda på vad som fick dem att söka hjälp från socialtjänsten samt vilka erfarenheter de har av sådant stöd. Även om

respondenterna utgör en heterogen grupp delar de en erfarenhet, nämligen att det är viktigt att möta förståelse och insikter om att man befinner sig i en verkligt utsatt position. När så skedde skapade det en känsla av trygghet som ingav hopp om ett fritt och självständigt vuxenliv. Men det fanns de som inte mötte sådan förståelse. En ung kvinna berättar om chocken när hon fick veta att hennes föräldrar måste vara med när hon berättade vad hon utsattes för. För henne skulle det innebära stor fara:

This was my worst nightmare. Maybe the social workers think that some teens want to rebel, that they're just complaining; they don't realise that there are people who need protection and support (Olsson 2024 s. 9)

Att man från socialtjänstens sida inte förstod problemet och inte heller hade någon egentlig långsiktig plan fick denna unga kvinna att tappa förtroendet för att myndigheten skulle kunna hjälpa henne (Olsson 2024). Om man som professionell har förståelse för att tilliten kan vara låg är det lättare att hjälpa till att bygga upp den.

Studier visar även att pojkar söker hjälp i mindre utsträckning än flickor eftersom de inte tror att de kommer att bli trodda eller att deras utsatthet kommer att tas på allvar (Stridh m fl 2021, Idriss m fl 2026). Samtidigt – och paradoxalt – tycks det vara så att de pojkar som faktiskt söker hjälp upplever att deras problem och behov blir förstådda (Stridh m fl 2021). Det professionella omdömet är en viktig faktor här. Den unge, och hans familj, behöver känna att den professionelle de möter är en människa som kan sitt jobb och är någon som de kan lita på, som visar dem respekt och förståelse. Inte minst är det viktigt att få upp ögonen för och påverka attityden kring att pojkar och män också kan vara i offerposition, så att fler söker hjälp då de blir utsatta (Idriss m fl 2026).

5. | 2026:1 Hedersnormer i Västerviks kommun – erfarenheter, stöd och samverkan

Metod och material

→ Den här studien undersöker dels förekomsten av hedersnormer och hedersförtryck, dels hur verksamheter arbetar förebyggande och stödjande i en Västerviks kommun.

I de tre delstudier som har genomförts inom ramen för studien har vi använt både kvalitativa och kvantitativa metoder. Datainsamling byggdes upp i tre steg (1) Kartläggning av pågående arbete i kommunens verksamheter, (2) Enkätundersökning av ungdomars erfarenhet av att leva med hedersnormer samt av kommunens stödinsatser, (3) Fokusgruppsintervjuer med företrädare för kommunens verksamheter. Gemensamt bidrar de tre delstudierna till en bred förståelse av hedersrelaterad problematik, där kartläggningen ger en nulägesbild av hur verksamheter arbetar med dessa frågor, enkäten synliggör de ungas erfarenheter och fokusgrupperna fördjupar de professionellas perspektiv. Metoden möjliggör en triangulering där de tre delstudierna förstärker, nyanserar och kompletterar varandra.

DELSTUDIE 1 – kartläggning av pågående arbete

I den första delstudien gjordes en kartläggning av pågående arbete genom besök i 19 olika verksamheter som i sitt arbete kommer kontakt med barn och unga. Besöken syftade dels till att få överblick över kommunens insatser mot hedersrelaterat förtryck och våld, dels till att få en uppfattning om vilka verksamheter som skulle kunna bli föremål för fördjupade fokusgruppsintervjuer. Under besöken deltog två av forskarna. Den ena ledde samtalen utifrån ett frågebatteri som

behandlade kunskapsläge, förekomst, samverkan samt förebyggande och stödjande arbete kring hedersnormer och hedersförtryck, medan den andra förde anteckningar och ställde följdfrågor (Se bilaga 1, Frågebatteri – kartläggning av pågående arbete).

Inga ljudupptagningar gjordes men anteckningarna renskrevs i nära anslutning till respektive besök för att möjliggöra tematisk analys av materialet (se nedan).

VERKSAMHETER SOM BESÖKTES UNDER KARTLÄGGNINGEN (DELSTUDIE 1):

Socialtjänst, polis, räddningstjänst, central barn- och elevhälsa, barn- och ungdomspsykiatri, familjeenhet (inklusive fältassistenter), förskolor, högstadieskolor, gymnasieskolor, integrationsenhet, modersmålsenhet, kommunalt bostadsbolag, fritidsgårdsverksamheter samt kvinnojour.

DELSTUDIE 2 – enkätundersökning

I delstudie 2 erbjöds kommunens gymnasieelever att besvara en enkät som syftade till att kartlägga vilka erfarenheter unga har av att leva med hedersnormer, hur dessa tar sig uttryck hos enskilda individer samt vilket stöd unga upplever att de får från det omgivande samhället.

Heder, hedersnormer och hedersförtryck har operationaliserats i enkäten på ett sätt som gör att vi tillförlitligt ringar in de fenomen vi avser att undersöka – oberoende av vilka begrepp de unga själva använder för att beskriva sina erfarenheter. Det huvudsakliga fokuset har varit att få en fördjupad förståelse för deras livsvillkor och de upplevelser som präglar deras vardag. Vi har konsekvent valt att avstå från att använda explicita begrepp som heder och

förtryck eftersom det kan medföra att frågorna tolkas genom ett negativt eller värderande raster, något vi velat undvika. I stället har vi formulerat frågor som rör ungdomarnas upplevelser av kontroll, begränsningar eller inskränkningar i det vardagliga livet – frågor som möjliggör en nyanserad och erfarenhetsnära bild av de ungas situation. Vi är medvetna om att detta tillvägagångssätt kan innebära en viss begreppslig vaghet. Samtidigt bedömer vi att fördelarna med denna metodologiska inriktning överväger de potentiella nackdelarna.

Enkäten genomfördes digitalt på plats i respektive skola och innehöll både slutna och öppna frågor (se bilaga 2, Enkätfrågor). Totalt genomfördes 19 besök på två gymnasieskolor. Enkäten genomfördes med enskilda klasser såväl som i gymnasieskolans aula där flera klasser och årskurser samlades vid samma tidpunkt. Två forskare var med under hela tiden, den ena läste frågor högt och den andra fanns till hands för att svara på frågor om eventuella oklarheter i formuleringarna. Det tog cirka 20 minuter för de unga att besvara enkäten. Under besöken mötte vi 688 elever och sammanlagt har 566 elever besvarat delar av eller hela enkäten, vilket innebär en svarsfrekvens på cirka 82 %.

Enligt uppgift från gymnasieskolorna är det totala antalet elever gemensamt för de båda skolorna cirka 1 200 elever. Det finns flera anledningar till det externa bortfallet i enkätgenomförandet, det vill säga den andel elever som inte fick möjlighet att besvara enkäten. Vissa elevgrupper saknade möjlighet då de befann sig på praktik. Vid de två större aulatillfällen som genomfördes noterades dessutom en frånvaro motsvarande totalt cirka 160 elever. Denna frånvaro var inte koncentrerad till enskilda klasser utan var utspridd över flera grupper. Även vid övriga besök som genomfördes förekom en spridd frånvaro i grupperna. Enkäten genomfördes inte heller av elever inom anpassad gymnasieskola, efter beslut av ansvarig rektor att dessa elever inte skulle ingå i datainsamlingen.

I samband med att de fyllde i enkäten fick eleverna också erbjudande om att delta i enskilda intervjuer i syfte att fördjupa våra kunskaper om deras erfarenheter. Tyvärr var det ingen elev som anmälde sitt intresse för detta, vilket vi så här i efterhand förstår beror på att de sannolikt inte kände sig trygga nog med oss för att söka kontakt. Vi hade behövt befinna oss i deras närmiljö under åtminstone några dagar för att ge dem chans att bekanta sig (se t ex Vogel 2024 om att bygga förtroende med unga inför att genomföra intervjuer).

DELSTUDIE 3 – fokusgruppsintervjuer med verksamhetsföreträdare

I delstudie 3 genomfördes fokusgrupper med representanter från olika verksamheter i Västerviks kommun i syfte att fördjupa kunskaperna från de två inledande delstudierna. Syftet var att höra hur verksamheterna resonerar kring kunskapsläge samt hur de arbetar förebyggande, upptäckande och stödjande gentemot unga som lever med hedersnormer. Till fokusgruppsintervjuerna valdes företrädare för de verksamheter som efter delstudie 1 bedömdes vara mest relevanta att diskutera frågorna närmare med.

Fokusgruppsintervjuer innebär att man skapar förutsättningar för människor att mötas i grupp och diskutera olika aspekter av ett ämne eller tema som berör dem (se t ex Dahlin Ivanoff & Holmgren 2017). Metoden är användbar när man vill skapa data för att få en nyanserad och fördjupad bild av hur det i praktiken fungerar i en verksamhet.

Tre fokusgruppsintervjuer genomfördes med totalt 13 deltagare. Fokusgrupperna sattes samman utifrån deltagarnas erfarenheter och verksamhetsområden som de arbetade inom, för att åstadkomma en mix av gemensamma erfarenheter och skilda perspektiv. Genom att sätta samman grupper av deltagare som har överlappande men inte helt gemensamma erfarenheter och låta dem

diskutera kan man fånga in variationer och heterogenitet i hur de ser på och förstår sitt uppdrag och sin verksamhet. Olika perspektiv på samma ämne framträder och deltagarnas bilder kan utmana varandra. På så sätt kan fokusgruppsintervjuer stimulera reflektioner hos deltagarna på ett sätt som inte alltid är möjligt under enskilda intervjuer. Deltagarna blir medskapare och metoden ger på så vis ett mervärde jämfört med enskilda intervjuer (Dahlin Ivanoff & Holmgren 2017, Kvale & Brinkmann 2014). Samtidigt finns risken med fokusgruppsintervjuer att det uppstår ängslan i gruppen och/eller att deltagarna av prestigeskäl kan hålla inne med sådant som de hade delat med sig av i en enskild intervju. För att minimera riskerna för detta övervägde vi omsorgsfullt sammansättningen av grupperna och var uppmärksamma på gruppdynamiken under själva intervjuerna.

Fokusgruppsintervjuerna genomfördes av två forskare tillsammans. En av oss hade en mer framskjuten position med ansvar för att moderera samtalen medan den andra ansvarade för att ta anteckningar och ställa uppföljande frågor. Efter att vi informerat om formerna för intervjun, inleddes intervjuerna med att vi berättade kort om de preliminära resultaten från delstudie 1 och 2. Syftet med detta var att klargöra vilka tre teman vi ville att samtalen skulle kretsa kring. Dessa teman introducerades till deltagarna genom citat från verksamhetsbesöken (delstudie 1) och enkäten (delstudie 2). Deltagarna fick varsin utskrift med citaten så att de kunde läsa själva i lugn och ro innan de ombads att reflektera kring dem tillsammans. Underlaget till fokusgruppsintervjuerna återfinns i bilaga 3, Underlag för fokusgruppsintervjuer.

Vi träffade alla tre fokusgrupper i Campus Västerviks lokaler och intervjuerna tog mellan 90 och 100 minuter. Samtalen spelades in och transkriberades ordagrant i sin helhet.

Analysmetod

Enkätsvaren har kodats och analyserats med hjälp av statistikprogrammet SPSS. De beräkningar som främst har gjorts är frekvensanalys och korstabulering. Materialet har både analyserats i sin helhet och delats upp för att möjliggöra jämförelser mellan killar och tjejer. Fler detaljer kring detta återfinns i resultatdelen. Både anteckningarna från verksamhetsbesöken och de transkriberade ljudupptagningarna från fokusgruppsintervjuerna har analyserats genom tematisk analys (Braun & Clark 2006). Inledningsvis kodade två av forskarna materialet var för sig, där centrala ord och passager identifierades och markerades. Därefter arbetade forskarna tillsammans med att kategorisera det kodade materialet och identifierade gemensamt centrala teman. Dessa teman presenteras i rapportens resultatdel där materialet även relateras till tidigare forskning på området.

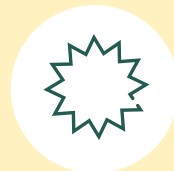
Etiska överväganden

Delstudie 2 och 3 har genomgått etikprövning (diarienummer 2024-07087-01) eftersom det kan framkomma känsliga personuppgifter, såsom religiös eller filosofisk övertygelse samt uppgifter om en persons sexualliv eller sexuella läggning. Under genomförandet av samtliga delstudier har vi säkerställt att deltagarna fått tydlig och begriplig information om studiens syfte, vad deras medverkan innebär, att deltagandet är frivilligt samt att de när som helst kan avbryta sin medverkan utan att ange skäl (Vetenskapsrådet 2024).

I delstudie 2, enkätundersökningen, informerades de unga om att enkäten är helt anonym och att ingen koppling kan göras mellan individ och svar. De informerades också om att de själva väljer vilka frågor de vill besvara samt om vilka stödresurser som finns tillgängliga både inom forskningsprojektet och inom skolan, exempelvis skolkurator och skolsköterska.

I delstudie 3, fokusgruppsintervjuerna, fick de professionella deltagarna information om att de själva avgör vad de vill dela med sig av i samtalet och att deras medverkan är frivillig. Informationsgivningen utformades för att skapa trygghet och för att säkerställa att ingen skulle känna sig pressad att uttrycka mer än de var bekväma med.

Hedersnormer i praktiken – professionellas och ungas erfarenheter

→ I följande kapitel presenteras de tre delstudierna som tillsammans ger en bred bild av vilka erfarenheter unga i Västerviks kommun har av att leva med hedersnormer, hur man från samhällets sida agerar för att stödja de unga och vilka erfarenheter de unga har av detta stöd.

Kartläggningen av kommunens verksamheter synliggör vilken kunskap, vilka strukturer och vilket handlingsutrymme de professionella beskriver att de har – och var osäkerheter och särskilt komplexa situationer uppstår. Genom att ställa detta i relation till gymnasieelevernas egna erfarenheter av kontroll, begränsningar och stöd, samt de fördjupade resonemangen som framkommer i fokusgruppsintervjuerna, skapas en sammanhängande bild av problematiken och dess lokala uttryck. Delstudierna kompletterar därmed varandra: tillsammans visar de både hur hedersnormer påverkar unga i en mindre kommun och hur kommunens aktörer svarar upp mot denna påverkan.

Kartläggning bland verksamheter i Västerviks kommun

Kartläggningen som genomförts inom ramen för delstudie 1 ger en översikt av hur kommunens verksamheter beskriver förekomst, kunskap och arbetssätt i relation till hedersrelaterad problematik.

Avsnittet fungerar som en nulägesbeskrivning av kommunens förutsättningar att arbeta mot hedersrelaterat våld och förtryck och utgör en bakgrund för att förstå både enkätresultaten och de professionellas resonemang i fokusgrupperna.

Kartläggningen är inte heltäckande utan presenterar ett urval av såväl verksamheter som representanter från dessa verksamheter. Verksamheterna kommer i följande avsnitt framför allt att skrivas fram på gruppnivå.

Upplevd förekomst av hedersrelaterad problematik

Under verksamhetsbesöken framkom hur verksamheter upplever förekomsten av hedersrelaterade normer och förekomsten av hedersrelaterat våld och förtryck. Anledningen till att beskriva det som upplevd förekomst är att betona att få verksamheter har någon samlad dokumentation kring i vilken omfattning som de möter eller hanterar hedersrelaterat våld och förtryck. Bland de verksamheter som arbetar med myndighetsutövning, och även till viss del inom öppna verksamheter, finns koder att använda för att markera hedersrelaterade ärenden vilket kan ge en uppfattning om förekomst av förtryck eller våld. Här framkommer att det är en utmaning för verksamheterna att skilja mellan hedersrelaterat våld och förtryck och annan utsatthet för våld. Ett skäl till denna utmaning är att professionella behöver förstå de bakomliggande orsakerna till våldet för att kunna bedöma om det är hedersrelaterat. Verksamheterna lyfter att detta kräver fördjupade samtal med den unge för att få syn på de motiv som ligger bakom. Dessa samtal är dock ofta svåra att genomföra i praktiken. Några verksamheter uttrycker en tveksamhet kring huruvida det ens förekommer hedersnormer i Västerviks kommun och ger i stället exempel på hur de har hört talas om att de kommer till uttryck i större städer. Trots bristen på samlad dokumentation kring förekomst av hedersrelaterat våld och förtryck så är de allra flesta verksamheter eniga om att de möter

problematiken i arbetet. Under verksamhetsbesöken beskrev flera yrkesverksamma att de, i samtal med kollegor, identifierade fler exempel på hedersnormer i sitt arbete än de tidigare reflekterat över.

Professionella som arbetar nära familjer och ungdomar, så som personal i skola, på fritidsgårdar och fältassistenter, beskriver att de återkommande möter ungdomar som blir begränsade i sin tillvaro. Begränsningarna kan komma från familjerna, det vill säga att de blir begränsade hemifrån. Därutöver beskrivs det finnas en »kulturell kontroll« genom »ungdomar som har koll på varandra«. Vidare framkommer att hedersproblematiken kan komma till uttryck på olika sätt, från begränsningar i ungdomars vardagsliv till mer skarpa situationer där verksamheter tar kontakt med ingripande myndigheter med en önskan om skydd för ungdomen. En verksamhet ger uttryck för att de möter hedersproblematik mer sällan nu än för tio år sedan, samtidigt som en annan verksamhet ger uttryck för att problematiken har ökat. Några verksamheter urskiljer sig från övriga i att de upplever sig möta hedersproblematik i liten eller ingen omfattning. Dessa verksamheter är bland andra sådana där ungdomen ensam eller tillsammans med förälder aktivt behöver söka stöd eller råd, så som barn- och ungdomspsykiatri och socialtjänstens familjebehandling.

I fråga om omfattningen av hedersvåld och hedersförtryck är verksamheterna eniga kring att det sannolikt finns ett mörkertal. Några professionella lyfter fram sitt eget behov av kunskap som en möjlig förklaring till mörkertalet:

Vi kan ha förstått av kontexten att det finns sådan problematik, men det kan vara svårt att säga ibland om det verkligen är heder.

Några av de verksamheter som uppfattar att hedersproblematiken förekommer i liten eller ingen omfattning beskriver att detta troligtvis

beror på att det finns ett mörkertal, vilket kan förklaras av att de som är utsatta inte vill eller kan söka stöd. De menar att det även kan vara svårt för individer att veta vart de ska vända sig och hur de tar kontakt med verksamheterna eller att det inom vissa familjer och släkter råder uppfattningen att de tar hand om sina egna frågor utan inblandning av sociala myndigheter. Frågan om tillit till sociala myndigheter lyfts även fram som en trolig faktor bakom mörkertalet. Professionella beskriver att de tror att det inom grupperingar som utsätts för hedersrelaterat våld och förtryck finns en misstro mot sociala myndigheter. Det exemplifieras och problematiseras även i relation till hur det i media har förekommit beskrivningar av hur socialtjänsten omhändertar barn. Att barn inte vänder sig till sociala myndigheter förklaras även utifrån att hedersproblematik normaliseras för barn som växer upp med den. Det beskrivs även att det kan vara svårt för dessa barn och unga att söka stöd då de har begränsad rörlighet i offentliga sammanhang, till exempel att de behöver gå hem direkt efter skoldagens slut.

Kunskap och förståelse för hedersrelaterat våld

Ett område som problematiserats av de professionella är kunskap och förståelse för hedersrelaterat våld och förtryck. Kunskap beskrivs i detta avsnitt i termer av hur de professionella själva uppfattar sitt eget kunskapsläge, vilka erfarenheter de har eller inte har samt utmaningar med att definiera och skapa förståelse för hedersrelaterad problematik i arbetet.

Kunskapsläge

Kunskapsläget kan ses utifrån olika perspektiv; hur verksamheter uttrycker sitt eget kunskapsläge, vilken tillgång till utbildning som de har haft och inte minst vilka erfarenheter de har av att möta barn och unga som lever med hedersnormer. Flera verksamheter ger uttryck för att de saknar kunskap och/eller erfarenheter kring att

möta hedersnormer och hedersförtryck. Socialtjänst och polis pekas av de flesta verksamheter ut som de verksamheter som tros besitta mest kunskap inom området. Även skolorna som finns nära eleverna tros ha kunskap om hedersproblematiken. Ett återkommande tema är uppfattningen om att kunskap kring området är begränsat till vissa personer/professioner inom verksamheterna. Det kan handla om att det finns utsedda professioner i verksamheten som i sin roll har ett extra ansvar för frågor som rör våld i nära relationer och hedersrelaterat våld. Det är ofta även dessa personer som tar del av kunskaps- och kompetenshöjande insatser inom området.

Flertalet av de professionella som vi möter har en akademisk utbildning och ger uttryck för att heder var en för liten del av, alternativt helt saknades i, deras grundutbildning. Grund- och gymnasieskolorna lyfter fram att det numer ingår i läroplanen att »lära ut om hedersvåld och hederskulturer«. De professionella beskriver att de genom sina arbetsgivare får tillgång till olika grundutbildningar, ofta webbaserade. Till exempel tar skolverksamheter del av utbildningar genom bland annat Skolverket, socialtjänsten via Nationellt centrum för kvinnofrid (NCK) och Kvinnojouren via Unison. Därutöver har anställda på myndigheter och inom regionen tillgång till internutbildningar via myndigheternas interna digitala sidor. Flera professionella berättar att de tagit del av utbildningsmaterial från Länsstyrelsen i Östergötland. Emellertid framkommer hos flera verksamheter att det inte är all personal som har tagit del av den grundläggande utbildningen som behandlar hedersvåld och hedersförtryck.

På ett övergripande plan ger de flesta verksamheterna uttryck för att det behövs mer kunskap kring hedersproblematik, även i de verksamheter där det finns nyckelpersoner som har kunskap om frågorna. Det uttrycks att det finns ett behov av »att öka de gemensamma kunskaperna om heder«.

Flera verksamheter pekar på ett behov av att lyfta frågorna kring hedersproblematiken till gemensamma diskussioner och att de önskar mer kunskap kring konkreta arbetssätt, exempelvis metoder för att möta hedersproblematik och hur de kan arbeta mer förebyggande. Några verksamheter lyfter att det finns en viss kunskap inom organisationen och att de har olika former av styrande dokument för hur arbetet ska genomföras. Samtidigt framkommer en frustration kring innehållet i dessa övergripande dokument. En av verksamheterna uttrycker »I handlingsplaner står det ofta att man ska göra, men inte hur«. Några av verksamheterna lyfter även fram att det inte endast finns en rädsla för sociala myndigheter hos barn och familjer, utan även hos en del professionella. Där behövs mer kunskap hos yrkesverksamma om kontakten med socialtjänsten, menar man, exempelvis om hur socialtjänsten kan arbeta med råd och stöd för professionella som möter barn och unga.

De verksamheter som oftare möter hedersproblematiken vet i större omfattning än andra verksamheter hur de ska hantera situationer som uppstår i arbetet. Bristen på erfarenheter hos professionella, »att vara orutinerad i relation till större städer« som det uttrycktes, upplevs som en bidragande orsak till att det kan vara svårt att i det praktiska arbetet omsätta teoretisk kunskap om hedersproblematik. Verksamheterna ger emellertid också exempel på hur de i skarpa lägen av hedersvåld ser till att söka information och kunskap för att veta hur de ska agera. Detta kan förstås som att de trots brist på kunskap vet var de ska finna den när de behöver det för och i arbetet.

Utmaningar med att definiera heder

De flesta verksamheter vi möter definierar hedersproblematiken på ett liknande sätt. De lyfter fram centrala teman såsom patriarkala strukturer, att hederskontexten handlar om att sätta kollektivet före individen och att oskulds- och kyskhetsnormer är centrala för att kontrollera kvinnors sexualitet. Några verksamheter beskriver heder

som ett normsystem, där normerna fungerar vägledande för individer och grupper kring vad som anses rätt och fel. Heder behöver inte nödvändigtvis associeras med våld och förtryck, och det framhålls att heder förekommer i flera kulturer och historiskt även i det svenska samhället. Sammantaget framkommer en svårighet att definiera heder, särskilt i situationer som inte är skarpa. Det kan uppstå lägen där något inte känns rätt för de professionella, »men inom en så känner man att det inte är bra, att det är något som är fel«. Den osäkerheten skapar en risk att professionella missar vilka normer som kan skada individer och var gränsen går för när de bör agera.

Verksamheter som möter yngre barn beskriver ytterligare utmaningar. Hedersproblematiken uttrycks ofta mer abstrakt hos de yngsta, exempelvis genom föreställningar om vad flickor eller pojkar får göra eller genom insikter om hur barnens mödrar begränsas. De menar att det blir tydligare först...

när barnen börjar prata och blir mer verbala, då kan de lyfta saker som de ser hemma. Inte nödvändigtvis att de själva upplever saker, men att de bevittnar sina vårdnadshavare. Det är ett svårt begrepp.

I dessa situationer reflekterar verksamheterna även kring egna fördomar och att heder »kan existera även om det inte är på det värsta sättet«.

När verksamheter lyfter fram hur de definierar hedersrelaterat våld och förtryck ställs det ofta i relation till våld i nära relationer. Flera verksamheter beskriver våld i nära relationer som ett paraplybegrepp där hedersrelaterat våld och förtryck ingår. Många ger uttryck för att det är svårt att skilja våldsformerna åt. En verksamhet beskriver:

Jag tycker att det handlar om ett uttryck för kultur, snarare än religion. Kollektivistiska sammanhang där kvinnorna blir bärare av familjens heder. Kvinnors sexualitet blir en slags »valuta« som begränsas och upprätthålls av ett större kollektiv, därav blir alla inblandade ett slags offer, även familjerna eller syskonen som är de som begränsar. Detta är en skillnad mot »vanligt relationsvåld«.

Vid hedersrelaterat våld och förtryck kan även den som utövar våldet samtidigt vara utsatt för samma normsystem. Utöver det lyfts det även fram att hedersrelaterat våld och förtryck är kollektivt styrt, »så mycket mer kontroll och så mycket större antal personer som är inblandade«.

Polisen beskriver att hedersrelaterade brott omfattar många brotts-typer, »Brott som helt eller delvis begåtts för att bevara eller upprätthålla anseende«. En särskild utmaning är att den utsatta ofta är ensam, vilket försvårar bevisningen om det inte finns teknisk bevisning.

Utredande verksamheter använder standardiserande verktyg, PATRIARK och FREDA, för att identifiera våld i nära relationer. De framhåller att alla våldsärenden innebär svåra dilemman men lyfter att hedersärenden är mer komplexa eftersom de bygger på ett annat normsystem:

Det känns så banalt när vi pratar om flera generationer där finns ett sätt att förhålla sig till kollektivet i stället för individen, det kan vi inte behandla bort. Vi kan inte ha åsikter om att det är fel om de inte tycker att de gör fel. Vi måste ha kunskap om ursprung och hur det manifesteras i deras familjesystem. Det kan skapa mycket frustration om när det inte är okej/.../ det är stort och komplext och det kommer behövas många generationer innan det blir ett annat normsystem.

Inom skolverksamheter beskrivs hedersproblematik ofta som baserad på oskuldsnormer, upprätthållna av ett kollektiv. Det handlar inte enbart om oskuld i sig, utan även om hur flickor förväntas föra sig – att vara proper och uppträda korrekt. Till detta kommer en »skvallerkultur« som inkluderar både tjejer och killar som ser till att oskrivna normer följs.

I flera verksamheter som möter ungdomar dagligen beskrivs en social kontroll som inte alltid har sitt ursprung i heder. Ungdomar bevakar varandra i högre grad än tidigare, bland annat genom mobilappar. Olika ungdomsgrupper skapar normbeteenden där avvikelse från oskrivna normer uppfattas som ett problem. Från framför allt högstadie- och gymnasieskolor framkommer beskrivningar av en utbredd machokultur. Den handlar om ett visst sätt att vara – att inte bli nedtryckt och, om man blir det, att försvara sin heder. I dessa sammanhang beskrivs heder som att ta tillbaka något som gått förlorat för att återfå status. Några verksamheter lyfter fram att de upplever att ungdomar har backat i sin förståelse av relationer och i sin kvinnoyn. Machokulturen beskrivs även kunna innebära främlingsfientlighet och resultera i rasistiska uttalanden.

Verksamheterna beskriver utmaningar med gränsdragningen mellan våld i nära relationer, hedersrelaterat våld och förtryck och machokultur, där olika normer är mer eller mindre accepterade. Det finns ett gränsland där det är svårt att avgöra vad som utgör generella normer och när det i stället handlar om våld och förtryck som är förbjudet enligt lag. Navigeringen i detta gränsland försvåras av förekomsten av stereotyper och fördomar kring hederskultur:

Jag tänker också, jag som är svensk. Jag har inte varit utsatt, tas jag på allvar, eller upplevs jag som en person som vet vad jag pratar om? Kan det vara ett bekymmer? /.../ Blir jag inte då lite rasist?

Några verksamheter beskriver exempelvis slöjan som en markör för hedersförtryck, medan andra ser den som ett individuellt val. Stereotyper och fördomar om andra kulturer och religioner än de majoritetssvenska framhålls också som försvårande för att definiera och upptäcka hedersärenden. I samband med verksamhetsbesöken har flera verksamheter lyssnat på en öppen föreläsning av en kvinna som själv utsatts för hedersvåld. De menar att den är ett exempel på hur enskilda berättelser kan skapa förståelse och samtidigt riskera att befästa stereotyper. Föreläsningen väckte frågor som:

Hon sa det som att slöja, det är samma som heder, men om det finns andra som vill ha, som vill bära slöja – är de hjärntvättade då?

En annan yrkesverksam reflekterar:

Det var en stark historia och man hoppas att ingen mer blir utsatt för något liknande. Men en enskild historia riskerar att man generaliserar och drar förhastade slutsatser.

Gemensamt för flera professionella är oron för att göra generaliseringar som kan uppfattas som rasistiska samt osäkerheten kring den egna kunskapsnivån. Detta skapar utmaningar i att närma sig hedersproblematiken utan att framstå som okunnig eller dömande. Verksamheterna beskriver det som en balansgång där både egna fördomar och samhällsliga stereotyper riskerar att påverka deras bedömningar – antingen genom att problem förbises eller att situationer misstolkas som hedersrelaterade.

Verksamheterna uttrycker ett tydligt behov av att öka de gemensamma kunskaperna om hedersrelaterad problematik. De efterfrågar en gemensam grundläggande kunskapsbas som gör det lättare att definiera hedersproblematik och i förlängningen upptäcka den i praktiken. Som en verksamhet uttrycker det: »lite mer koll på vad

man kanske ska hålla utkik efter och hur man kan fånga upp det i verksamheten på ett bra sätt».

Flera verksamheter betonar vikten av att kunskapsutveckling sker kontinuerligt och inte begränsas till enstaka insatser. De beskriver erfarenheter av att prioriteringar ofta förändras, vilket gör att fokus förskjuts från ett område till ett annat. Det finns även behov av mer kunskap om hur man konsulterar socialtjänsten i frågor om myndighetsutövning och hur man anmäler oro för barn och unga. Utöver detta framhålls behovet av att skapa utrymme för kollegialt stöd och gemensamma diskussioner, där professionella kan lyfta avidentifierade situationer och få råd från kollegor och andra yrkesgrupper.

Att möta hedersnormer, hedersförtryck och hedersvåld i arbetet

I arbetet beskriver de professionella att de kommer i kontakt med hedersrelaterad problematik i olika lägen. Det kan handla om förebyggande insatser på en mer generell nivå, där de arbetar med ungdomar kring normer, värderingar och synsätt. Det kan också handla om skarpa lägen, när de finner anledning att känna stark oro för en ungdom och där situationen kräver svåra bedömningar och snabba åtgärder. Därtill beskriver verksamheterna betydelsen av samverkan med andra aktörer och myndigheter, både i förebyggande, rådgörande och mer ingripande insatser. Flera verksamheter lyfter även fram vilka utvecklingsbehov de själva ser i och för arbetet.

Det samlade materialet från verksamhetsbesöken visar också att faktorer på samhällsnivå påverkar arbetet. Segregation, parallella normsystem samt förekomst av rasism och främlingsfientlighet lyfts som bidragande till en än mer komplex kontext. De professionella utanför centralorten lyfter särskilt fram dessa utmaningar kring

rasism och främlingsfientlighet och att det förekommer såväl i lokalsamhället som bland unga och personal. Dessa förhållanden beskrivs kunna förstärka hedersrelaterade normer och samtidigt skapa hinder i möten mellan professioner och familjer. För vissa grupper innebär vardagliga erfarenheter av diskriminering att misstron mot samhället ökar, vilket påverkar möjligheterna att föra öppna samtal och etablera förtroendefulla relationer.

Förebyggande arbete

Verksamheterna är eniga i sina beskrivningar om att det förebyggande arbetet för att motverka hedersrelaterat våld och förtryck är av stor vikt. Samtidigt beskriver flera verksamheter att de inte alls eller i liten omfattning arbetar förebyggande. Anledningen beskrivs utifrån att arbetet ofta hamnar i skymundan, där resursbrist anges som ett av skälen. Det förebyggande arbetet beskrivs bland annat handla om att hålla samtalet kring hedersnormer, hedersförtryck och hedersvåld levande bland professionella för att problematiken ska kunna synliggöras långt innan ungdomen blir utsatt.

Flera professionella lyfter även fram BVC och förskoleverksamheter som arenor utifrån vikten av att tidigt arbeta med familjer utifrån relationen mellan föräldrar och barn.

Man skulle kunna informera mer där, från BVC, förskola, att tidigt arbeta med avvikande beteendemönster, synliggöra, informera. Brottsförebyggande delen, hur informerar vi om hur samhället fungerar, lagstiftning och så vidare.

Det förebyggande framställs till en del handla om information – både att ge barn och unga kunskap om vad hedersnormer, hedersförtryck och hedersvåld kan innebära och att synliggöra för barn och familjer kring hur samhället fungerar och vilken lagstiftning som är styrande. En yrkesverksam som arbetar med integrationsfrågor exemplifierar:

Vi jobbar, innan man blir utsatt, vi jobbar aktivt förebyggande för att inte någon ska bli utsatt för något. Vi informerar exempelvis om att man inte slår sina barn i Sverige, då kan vi få intresserade motfrågor –Jaha!? Vad gör man i stället? Vi kan informera om andra alternativ, exempelvis att familjeenheten har utbildningar kring familj och barnuppfostran som man kan del av. Vi möter mycket rädslor kring hur man uppfattar myndigheter, därför sprider vi information, fakta, ger möjlighet till diskussion.

Oavsett verksamhet tycks det finnas en enighet om att mycket av det förebyggande arbetet sker inom skolan. Skolan beskrivs både som den arena som möter alla barn och ungdomar och som en möjliggörare för att bygga trygga och tillitsfulla relationer. Att arbeta med att skapa utrymme för samtal och att bygga relationer med ungdomar ses i det sammanhanget som centralt för att synliggöra unga som kan vara i behov av stöd. Från en skolverksamhet uttrycks det:

Det förebyggande är så viktigt. Skapa ett klimat där man kan prata om dessa saker. Tillit är också mycket viktigt. Det är inte som vanliga Svenssonfamiljer där man ställer sina frågor om våld och sen ringer hem.

Skolorna som vi besökt ger även mer direkta exempel på sitt förebyggande arbete. På gymnasiet arbetar man efter ett årshjul, vilket skapar kontinuitet i det förebyggande arbetet. De menar att årshjulet blir ett sätt att tydliggöra syftet med arbetet, likväl som att hålla det levande. Inom både högstadie- och gymnasieskolorna beskrivs hur frågor om värdegrund, normer samt sex och samlevnad tas upp fort-löpande och i flera ämnen. Litteratur lyfts fram som redskap för att prata om värderingar, såväl i förskolan, där man menar att barnlitteraturens utbud har utvecklats, som på högstadiet, där litteratur kan bli en utgångspunkt för vidare diskussioner om sätt

att vara och leva på. Från en av skolorna beskrivs det hur dessa frågor vävs in i undervisningen:

Hela tiden! Vi tar upp det i undervisningen. Varför tänker man som man gör? Hur bygger man regler? Samhällen? En kultur som bygger på nation och inte klan, det är svårt att förstå för vissa. Minsta lilla kedja som bryts, det orsakar katastrof inom gruppen.

På högstadieskolor betonas särskilt vikten av det pågående samtalet. Här uppfattar de professionella att ungdomars värderingar kring rätt och fel blir tydliga, samtidigt som det fortfarande finns möjlighet att introducera andra perspektiv. Dessa samtal beskrivs, enligt flera, som att de kan »så frön« även om förändringen inte blir märkbar direkt.

Gemensamt för alla skolverksamheter, från förskolan till gymnasiet, är att de arbetar med värdegrundsarbete återkommande med barn och ungdomar. Hur det genomförs ser däremot olika ut i dessa verksamheter. Flera av skolverksamheterna beskriver att de skapar tillfällen att prata om olika värderingar, normer, likheter och skillnader.

Även fritidsgårdsverksamheterna framhåller samtalet och relationen till ungdomar som ett återkommande och centralt verktyg. Det beskrivs som värdefullt att kunna föra samtal medan man gör något tillsammans, exempelvis spelar pingis, och därefter kunna följa upp. I vissa fall fungerar samtalen som en möjlighet för ungdomen att spegla sin vardag hos andra vuxna, i andra fall leder de vidare till att andra professioner kopplas in.

Tillsammans visar dessa beskrivningar att samtalet och relationen till ungdomar är centrala delar av det förebyggande arbetet. Det är genom återkommande dialog, i både formella och informella miljöer, som professionella kan skapa den tillit som behövs för att tidigt få syn på hedersrelaterad problematik – och ibland också upptäcka sådant som kan utvecklas till mer akuta situationer.

Samverkan

Det finns en bred och i många avseenden fungerande samverkan mellan kommunens olika verksamheter, särskilt i ärenden som rör generellt våld, social problematik eller behov av stödinsatser. Flera verksamheter lyfter fram att det saknas strukturerade mötesformer och kontinuerliga plattformar för att diskutera frågorna kring heder. De strategiska nätverk som finns i kommunen beskrivs ha relativt låg kunskap om hedersfrågor:

Detta område har varit väldigt långt bort från oss och lågt prioriterat. Vi har prioriterat sådant som har varit närmre, så som droger, annan kriminalitet osv.

Under verksamhetsbesöken framkom att det finns flera befintliga nätverk och samverkansforum i kommunen. Även om några av dessa tar upp våldsfrågor är de inte specifikt inriktade på hedersrelaterad problematik. Flera verksamheter beskriver även att de saknar kännedom om relevanta nätverk, eller att de inte deltar i nätverk som berör området. Detta gäller särskilt förskolor, grundskolor, fritidsverksamheter och vissa kommunala enheter. Några verksamheter lyfter fram att de har ingått i samverkansgrupper men »fallit ur«. Det lyfts även fram att det finns samverkansgrupper där hedersfrågor skulle kunna hanteras, men där de inte lyfts fram eller riskerar att »drunkna« i bredare frågor kring våld eller social problematik.

Ett återkommande hinder som lyfts från flera verksamheter är sekretesslagstiftningens påverkan på samverkan. Även om sekretessen syftar till att skydda individens integritet, upplevs den ofta som ett praktiskt hinder för att skapa helhetsförståelse och för att säkerställa samordnade insatser. Flera verksamheter beskriver att de får begränsat med återkoppling efter orosanmälningar, vilket kan leda till osäkerhet i det fortsatta arbetet. I vissa fall riskerar även

missförstånd att uppstå i nätverksmöten när parterna inte kan dela information om vem ett ärende gäller, vilket i sin tur kan försvåra planeringen av möjliga åtgärder.

Trots de utmaningar som beskrivs ses samverkan som centralt för att hantera de situationer som uppkommer vid akuta insatser, från öppna verksamheter som skola, fritidsgårdar till socialtjänst, försörjningsstöd och polis. En av verksamheterna beskriver det som att:

Jag tänker att det skulle finnas en stor röd knapp när sådant uppdragas, att myndighet kommer in och försörjningsstödet hjälper till med ekonomin. Det är så svårt att plocka någon och hålla kvar det. Ungdomarna som vi oftast arbetar med – då får det vidare till myndighet och då vet ju inte vi mer. De behöver skydd och de behöver placeras, men vi vet inte hur många det är per år.

Flera verksamheter beskriver samtidigt att de vet vart de ska vända sig när oron för en ungdom når ett skarpt läge och kontaktvägarna fungerar i dessa situationer väl. Polisen framhåller också att samverkan i akuta ärenden som rör hedersrelaterad problematik i huvudsak fungerar bra, även om dessa ärenden ofta är komplexa och ställer höga krav på kommunikation och samordning:

Det är ett tight och gott samarbete, med socialtjänsten framför allt. Vi jobbar mot samma mål och med samma syfte, för att göra det bästa för den målsägande. Det har aldrig varit några problem, alla är väldigt lösningsorienterade/.../ Det gäller att ha en tät kommunikation, att bygga upp så att det finns stöttande personer och funktioner. Det är också mycket viktigt att ge bra information till individen kring allt som händer i ärendet, täta dialoger och mycket samverkan.

Från stöd och råd till skarpa lägen

Professionerna beskriver samstämmigt att det finns stödstrukturer för barn och unga som lever i en hederskontext, men att stödet ofta har svårt att nå ut och att de inte alltid upplever det som tillräckligt. Det finns spridda erfarenheter av hur ungdomar söker stöd och råd; skolan framträder tydligt som den arena där utsatta ofta får sin första kontakt med en vuxen. Lärare, mentorer och kuratorer är centrala och eleverna vänder sig ofta till den person de har förtroende för.

Inom skolverksamheter beskrivs att personalen kan ge information och vägledning om vilket stöd som finns att få, men också att det är utmanande när »det är mycket som står på spel för individen«. En annan professionell uttrycker: »Eleverna är duktiga på att höra av sig och ta reda på vad för stöd man kan få och vilka rättigheter de har«. Dessa lågtröskelkontakter ses som viktiga, men de hamnar ofta i en mellanzon där det inte alltid är tydligt om, eller när, ärendet bör lyftas vidare.

Verksamheter som möter unga beskriver att de arbetar med olika former av informationsmaterial och tydliga kontaktvägar, vilka både är synliga och sprids bland ungdomar. Flera verksamheter beskriver även att de kan vara stödjande genom att följa med eller bistå i den första kontakten med socialtjänsten. En skolverksamhet beskriver sina möjliga stödinsatser på följande sätt:

Kurativt stöd, samtalskontakt, komma på strategier tillsammans.
Orosanmäler om det behövs. I något fall har det blivit bättre
när vi har orosanmält, en tjej har sagt att »detta har hjälpt oss«.

Ett återkommande tema kring stöd och råd är att starka familjenormer och rädsla för konsekvenser gör det svårt både att berätta och att ta emot stöd. Samtidigt uttrycks att vissa unga inte är medvetna om att de befinner sig i en utsatt situation, vilket ytterligare försvårar

stödinsatserna. Flera verksamheter framhåller dessutom att stödet försvagas när ungdomar fyller 18 år, trots att behovet ofta kvarstår. Det lyfts önskemål om fler insatser riktade till unga vuxna, särskilt lättillgängliga och kostnadsfria stödformer.

Flera av de verksamheter vi mött beskriver situationer där de har tagit kontakt med socialtjänsten och i vissa fall även med polisen. I majoriteten av dessa fall har oron gällt unga flickor. Några verksamheter ger exempel på att de, i väntan på socialtjänstens insatser, hållit ungdomen gömd eller själva skjutsat hen till en skyddad plats. När informationen har överlämnats till socialtjänsten har ärendet tagits vidare av dem. Socialtjänsten beskriver:

Alla tar det på största allvar, det blir en röd flagga! När någon anmäler och har oro kring heder, då är man väldigt mån om att förmedla den oron att man reagerar lite extra och arbetar på ett sätt. Är det riktigt skarpt så har vi en god relation till polisen, på alla nivåer, då satt vi där för att ge information och för att kunna ta steg framåt.

Även polismyndigheten, som ofta agerar i slutet av kedjan vid akuta insatser, beskriver sitt arbete:

Vi här kommer in i det skarpa läget. Det har kommit till polisens kännedom att man är utsatt för psykiskt, socialt eller fysiskt våld och det har lett till en anmälan. Det kan vara individen själv eller från någon annan runt omkring. Då förbereder vi oss på samverkansinsatser, för att skydda personen på bästa sätt. Ofta är det socialtjänsten som kommer till oss, de har mött någon som har valt att berätta om sin situation. Då håller vi ett förhör med personen. Det är via barn- och familj. Vi för en dialog med dem, de säger inga namn, men om vi är överens om att detta låter som ett brott så gör de en anmälan till polisen.

I dessa svåra situationer beskrivs också att de yrkesverksamma inte står ensamma, utan har stöd av sina kollegor. Det finns utrymme för att reflektera och resonera gemensamt kring komplexa ärenden, något som beskrivs som avgörande:

I dessa frågor som innebär liv eller död så är det otroligt viktigt att ha en erfaren och kompetent personalgrupp – det kan vara livsavgörande. Hög personalomsättning är en otrolig riskfaktor om man pratar om hedersfrågor, eftersom vi sitter och vrider och vänder på varenda fråga.

I de mer skarpa situationerna lyfter verksamheterna ett flertal betydande utmaningar. De framhåller att det är en mycket utsatt situation för en ungdom att bryta med sin familj och sitt nätverk – något som ofta är nödvändigt när skydd behöver ges. Ungdomar som omhändertags hamnar i en svår position där de behöver hantera separationen från sin familj, samtidigt som de bär ansvaret för att inte röja sin skyddade identitet eller platsen där de vistas. Detta innebär oftast att de måste bryta kontakten med hela sitt sociala nätverk.

En ytterligare utmaning gäller de ungdomar som redan före omhändertagandet levtt mycket isolerat. I dessa fall blir deras begränsade kunskap om samhällets strukturer och funktioner en särskild sårbarhet när de plötsligt befinner sig i en helt ny situation utan stöd från sitt tidigare nätverk.

Utveckling av arbetssätt

Verksamheter som möter barn och unga som riskerar att drabbas av hedersrelaterat våld och förtryck beskriver att arbetet ofta är präglad av komplexitet och osäkerhet. Eftersom dessa ärenden är relativt få återkommer flera professionella till att de sällan får möjlighet att bygga upp den rutin och de specialiserade kunskaper som krävs. Detta leder ibland till trevande processer där det blir svårt att bli trygg i sina bedömningar.

De professionella återkommer till en central utmaning, nämligen att det är svårt att avgöra när oron som de upplever är kopplad till hedersnormer och när situationen har andra orsaker. De uttryck som kan signalera hedersrelaterad problematik varierar och är inte alltid lätta att definiera, vilket gör identifieringen svår. Brist på tydliga gränsdragningar – vilka normer är problematiska respektive oproblematiskska – skapar dessutom osäkerhet kring när en orosanmälan bör göras och i vilken omfattning verksamheter själva kan eller ska agera. Inom skolan beskrivs hur det finns en bredd av uttryck för hedersproblematiken och att dessa kräver olika typer av insatser – något som ytterligare understryker behovet av vägledning, kompetens och stödstrukturer.

Till detta beskrivs även att desinformation riktad mot socialtjänsten under senare år har försvårat arbetet ytterligare. Flera verksamheter beskriver att den spridning av missvisande information som förekommit har bidragit till att barn, unga och deras familjer är mer skeptiska till sociala myndigheter. Det skapar även ett utökat behov av att informera om verksamheter såväl som att arbeta relationsskapande och att vara tydlig med uppdrag, processer och syften.

Materialet visar att professionerna står inför flera parallella utmaningar i arbetet med hedersrelaterad problematik. Den relativt låga förekomsten av ärenden i många verksamheter innebär att få har möjlighet att bygga upp en stabil erfarenhetsbank, vilket försvårar både igenkänning och säker bedömning. Parallellt med att det är låg förekomst av ärenden beskriver flera aktörer att de även har svårigheter att tolka och definiera hedersrelaterade uttryck. Särskilt eftersom gränserna mellan olika former av våld inte alltid framträder tydligt. Detta ökar risken för felbedömningar som i sin tur kan få långtgående konsekvenser för den berörda ungdomen. Utöver dessa faktorer påverkas arbetet även av samhällsliga strukturer såsom segregation, rasism och en växande misstro mot myndigheter, vilket ytterligare komplicerar professionernas handlingsutrymme.

Mot denna bakgrund framkommer flera områden där utvecklade arbetssätt efterfrågas. Verksamheterna beskriver att det redan finns former av samverkan, men att dessa behöver stärkas, fördes med tydligare syften och struktureras mer systematiskt. En återkommande synpunkt är avsaknaden av etablerade rutiner för samverkan kring hedersrelaterad problematik, särskilt i samband med skolövergångar. Medan det finns etablerade samverkansvägar för normbrytande beteenden saknas motsvarande strukturer för hedersrelaterade risker. Flera verksamheter uttrycker därför ett behov av tätare och mer formaliserad samverkan med socialtjänsten, exempelvis genom att det utses särskilda kontaktpersoner som professionella kan rådfråga i komplexa ärenden.

De professionella lyfter även fram behovet av ökad kunskap kring hedersproblematik i kommunens beslutande nivåer – politiker såväl som tjänstemän. Professionerna menar att dessa grupper har ett betydande inflytande över resursfördelning och prioriteringar, vilket i sin tur påverkar hur stort handlingsutrymme verksamheterna har. Att stärka kunskapen i dessa led framhålls därför som en förutsättning för långsiktiga förbättringar.

Skolverksamheter har av många verksamheter beskrivits som centrala eftersom de möter barn och unga i vardagen, men även fritidsgårdar och fältassistenter framhålls som centrala funktioner i arbetet med att nå ungdomar och vars verksamheter skulle kunna utvecklas. Det finns önskemål om att fältassistenter synliggörs för barn och unga i tidigare åldrar och att deras roll utvecklas inom ramen för samverkan kring hedersproblematik. Fältassistenter lyfts som en resurs som både kan upptäcka tidiga signaler och skapa relationer som möjliggör förtroendefulla samtal.

Samtidigt beskriver professionerna hur hedersrelaterade ärenden ofta kräver andra förhållningssätt än de tidigare använt sig av vid våld i nära relationer. Eftersom motiven bakom våldet ofta är kollektivt

sanktionerade behöver arbetssätt anpassas efter dessa särskilda omständigheter. Flera verksamheter betonar därför behovet av reflekterande arbetssätt som stödjer professionella i att identifiera egna förutfattade meningar och undvika felaktiga bedömningar – något som ses som centralt när ärenden är komplexa och kunskapsunderlaget begränsat.

Slutligen lyfts ett tydligt behov av vidareutvecklade samverkansrutiner mellan socialtjänst, skola och polis i ärenden som rör hedersrelaterat våld och förtryck. Professionerna efterfrågar gemensamma arbetssätt som möjliggör att alla aktörer tar sin del av ansvaret, men också förmåga att föra dialog med familjer och individer på ett sätt som inte skapar ytterligare risker. Genom mer strukturerad samverkan och ökad kompetens bedömer verksamheterna att de bättre kan möta de komplexa behov som barn och unga i hederskontexter har.

De ungas erfarenheter

I detta avsnitt presenterar vi resultaten från enkätstudien, delstudie 2, vilket ger oss en övergripande förståelse för vilka erfarenheter de unga har av hedersnormer samt vilken uppfattning de har om det stöd som erbjuds från olika instanser i kommunen.

Enkäten besvarades, helt eller delvis, av 566 gymnasielever. Lägsta siffran för svarande är strax under 500, men mestadels ligger det på 540–566. I gruppen som helhet identifierar sig 58 procent som tjejer och 40 procent som killar. Ungefär 15 procent är födda utanför Sverige och ytterligare drygt 5 procent är födda i Sverige av utrikesfödda föräldrar. Vanligast bland dessa är en bakgrund i Europa utanför Norden, Mellanöstern samt Afrika. Enkäten i sin helhet återfinns i bilaga 2, enkätfrågor.

VAD BETYDER BEROENDE OCH OBEROENDE VARIABEL?

När man vill ta reda på om två saker har något samband så kan man undersöka det som att:

BEROENDE VARIABEL = den faktor som blir påverkad.

OBEROENDE VARIABEL = den faktor som kan påverka något annat.

Man kan säga att den beroende variabeln »beror på« den oberoende. I den här studien har vi genomgående använt kön och geografisk bakgrund som oberoende variabler. Vid några tillfällen har vi också använt andra oberoende variabler, som till exempel grad av religiositet. Vald bakgrund variabel framgår av respektive tabell/redovisning. I tabell 1 har vi exempelvis använt föräldrarnas bakgrund som oberoende variabel och ställt den mot den beroende variabeln »om de unga får ha en kärlekspartner«.

Situation i hemmet

På frågan vem eller vilka av de vuxna som tar de viktigaste besluten hemma svarade tre av fyra att mamma och pappa tar besluten tillsammans. Att det oftast är mamma ensam svarar 18 procent medan 6 procent uppger att det oftast är pappa ensam. Här ser vi en liten tendens: I familjer med bakgrund i Afrika är det vanligare att mamman ensam tar besluten hemma. Så svarar 35–40 procent, jämfört med 8–20 procent för övriga grupper (utom de minsta² som inte räknas med). I familjer med bakgrund i Mellanöstern samt familjer med en pappa född i Europa utanför Norden är det något vanligare att det är pappan ensam som tar besluten. Men det är ganska små skillnader (10–14 procent mot under 6 procent för alla övriga).

2. Bakgrund i Norden, Nordamerika och Australien/Oceanien.

Endast ca tio elever tillhör dessa grupper, varför det inte är meningsfullt att redovisa siffror för dem – åtminstone inte en och en.

Ett intressant fynd är att det är vanligare att föräldrar med helsvensk bakgrund kan spåra sina ungdomar via mobilen än att utrikesfödda föräldrar kan det. Drygt hälften av unga med svenskfödda föräldrar jämfört med 25 procent av föräldrar födda Afrika och knappt 30 procent av föräldrar födda i Mellanöstern har denna möjlighet, enligt de unga själva.

Detta kan ställas mot resultatet från två andra frågeområden. För det första vanan att radera sms eller liknande för att föräldrarna inte ska kunna läsa dem. Mindre än var tionde ung med svenskfödda föräldrar uppger att de gör detta »då och då«, mot ungefär var sjätte med bakgrund i Europa utanför Norden eller Mellanöstern och mer än var tredje elev med afrikansk bakgrund. För det andra om man som ung upplever att man lever ett slags dubbelliv. Mindre än var tionde elev med svensk bakgrund svarar ja på den frågan. Motsvarande andel av unga med bakgrund i Mellanöstern och Afrika är mellan var femte och var fjärde. Det finns en skillnad mellan killar och tjejer i gruppen som helhet: dubbelt så många tjejer upplever att de lever ett dubbelliv.

Religion är en prediktor här: bland de som menar att religion är mycket viktigt är det 28 procent som uppger att de ibland känner att de lever ett dubbelliv, motsvarande siffror för de som säger att religion är helt oviktigt: 8 procent respektive ganska oviktigt: 14 procent.

Det finns också ett samband mellan oskuldkrav och att känna att man lever ett dubbelliv. Bland de som uppger att deras mamma respektive pappa anser att oskuld är mycket viktigt uppger ungefär 30 procent att de ibland känner att de lever ett dubbelliv. Motsvarande siffra för dem vars föräldrar inte tycker att oskuld är viktigt är strax under 10 procent.

Bland de som uppger att de blir kontrollerade av någon i familjen anger de flesta att det är mamman och i andra hand pappan som

står för detta. Detta är i linje med tidigare forskning, till exempel Schlytter & Linell (2010) som visar att det oftare är mamman som står för det »lågintensiva«, ständigt närvarande våldet i vardagen medan pappan oftare utövar det grövre, fysiska våldet. Bara en mindre grupp unga anger att syskon utför kontrollerna vilket är ett oväntat resultat eftersom tidigare studier ofta lyfter fram syskon i rollen som bevakare (Baianstovu m fl 2019).

Skola, betyg och utbildning

Generellt tycks det vara viktigare för de unga själva än för deras föräldrar att de får bra betyg i skolan, men viktigare för mammor än för pappor. En större andel unga med utrikesfödda föräldrar uppger att det är viktigt för dem och deras föräldrar att de får bra betyg. Det är även större andel av dem som säger att de uppmuntras att läsa vidare, något som gäller både killar och tjejer.

Runt 20 procent av unga med helsvensk bakgrund uppger att de inte alls uppmuntras av sina föräldrar att läsa vidare efter gymnasiet, jämfört med någon enstaka individ bland de som har utländsk bakgrund. Här är det intressant att notera att runt 15 procent av de unga med helsvensk bakgrund svarar att de inte vet om de uppmuntras eller inte.

Ett annat mönster som kan kopplas till skolan är att killar i gruppen som helhet läser mindre än tjejer. Bland de som har utlandsfödda föräldrar gäller dock det omvända: här är det större andel av killarna som läser regelbundet.

Umgås med kompisar på fritiden

Vi frågade eleverna om de får lov att umgås (hemma) med kompisar av motsatt kön och här ser vi skillnader. Bland elever med bakgrund

i Mellanöstern, Europa utanför Norden samt Afrika, är det stora skillnader mellan vad tjejer och killar får göra. Killar med denna bakgrund får umgås med tjejer i samma utsträckning som killar med svensk bakgrund får göra, medan en majoritet av tjejer med denna bakgrund inte får göra det. När det gäller umgänge med kompisar av samma kön finns ingen nämnvärd skillnad mellan könen.

Föräldrarnas tankar om hur viktigt det är att den unge är oskuld är en prediktor när det gäller vilka de unga får umgås med. Bland unga som uppger att föräldrarna inte anser att oskuld är viktigt får i stort sett alla umgås med vem de vill. Men bland tjejer med föräldrar som anser att oskulden är mycket viktig är detta otillåtet för nio av tio. För killar finns ett liknande, men betydligt svagare, samband. Bara mellan var tionde och var tredje kille vars föräldrar tycker att hans oskuld är viktig har den typen av restriktioner.

Relationer, oskuld och vuxenliv

I gruppen som helhet svarar 87 procent att de får ha en kärleksrelation med vem de vill. För knappt 10 procent måste föräldrarna godkänna en partner, medan 3 procent inte får vara tillsammans med någon på några villkor. När vi använder föräldrarnas bakgrund som oberoende variabel ser vi ett tydligt mönster, se tabell 1.

Här är en könsskillnad tydlig: gruppen unga som inte får ha en kärleksrelation på några villkor består till 82 procent av tjejer (14 tjejer och 3 killar). Den viktigaste förklaringen till denna skillnad är att i gruppen unga med föräldrar födda i Mellanöstern är det ungefär 45 procent av tjejerna som uppger att de aldrig får ha en relation. Motsvarande siffra för killar med denna bakgrund är 8 procent. På frågan vad som skulle hända om de trotsade sina föräldrars vilja

TABELL 1. Föräldrars bakgrund påverkar om den unge får ha en kärlekspartner (procentsatser för mamma född/pappa född).

	Får alltid	Får men hen måste godkännas	Får aldrig
Sverige	93,6 / 93,6	6,2 / 6,4	0,2 / 0
Europa utanför Norden	59,3 / 82,5	37 / 17,5	3,7 / -
Mellanöstern	50 / 52,2	22,2 / 19,6	27,8 / 28,3
Övriga Asien	83,3 / 72,7	8,3 / 9,1	8,3 / 18,2
Afrika	56,3 / 52,9	25 / 29,4	18,8 / 17,6

när det gäller att ha en kärleksrelation svarar 11 unga att det skulle bli ryktesspridning, 25 att de skulle tvingas göra slut, 8 personer att de skulle bli utfrysta, 4 personer att de skulle tvingas gifta sig och 3 personer att de skulle riskera att utsättas för våld.

På samma sätt som när det gäller tillåtelse att umgås med kompisar av motsatt kön är oskuldsnormen en tydlig prediktor när det gäller tjejer, men inte när det gäller killar.

TABELL 2. Föräldrars bakgrund påverkar om den unge får ha en kärlekspartner (procentsatser för mamma född/pappa född).

Hur viktigt är det att du är oskuld när du gifter dig?	Får inte ha kärleksrelation, killar	Får inte ha kärleksrelation, tjejer
Inte alls viktigt	0,6 / 1,3	0,4 / 0,4
Inte särskilt viktigt	4,2 / 4,5	- / -
Ganska viktigt	- / -	- / -
Mycket viktigt	- / -	57,1 / 52,2

Vi frågade också eleverna vem det är som bestämmer vem de ska leva med och bilda familj med i framtiden. I gruppen som helhet svarade närmare 90 procent »Jag själv enbart« på den frågan. »Jag väljer själv men mina föräldrar måste acceptera honom/henne« svarar 10 procent. Bara en person svarade »Mina föräldrar väljer en partner som jag får ta ställning till« medan ingen uppgav att föräldrarna väljer en partner utan att den unge har något alls att säga till om. Jämfört med tidigare studier är detta förhållandevis låga siffror (se t ex Schlytter & Linell 2011, Strid m fl 2021).

Här finns dock en skillnad beroende på bakgrund: en betydligt större andel elever med föräldrar födda i Mellanöstern och Afrika får inte bestämma sin framtida partner helt själva. 39 procent av de vars föräldrar är födda i Mellanöstern uppger att de inte får välja helt själva. För unga med bakgrund i Afrika gäller 37 procent (pappa) respektive 40 procent (mamma). Av de unga som har svenskfödda föräldrar uppger bara runt 5 procent att de inte får välja sin framtida partner helt själva.

Vi frågade eleverna hur viktigt det är för dem själva och för deras föräldrar att de är oskuld när de gifter sig. I gruppen som helhet uppger runt 80 procent att det inte alls är viktigt för dem själva att de är oskuld när de gifter sig. 71 procent uppger att det inte är alls viktigt för deras föräldrar. Endast runt 5 procent i gruppen som helhet uppger att det är mycket viktigt för dem och deras föräldrar att de är oskuld när de gifter sig. Här sticker elever med bakgrund i Mellanöstern och Afrika ut, både genom att det är viktigare för dem än för unga med helsvensk bakgrund att vara oskuld och för att det relativt sett är viktigare för tjejer än för killar.

För tjejer med bakgrund i Mellanöstern gäller att 38 procent (pappa född) respektive 50 procent (mamma född) själva tycker att det är mycket viktigt att vara oskuld när de gifter sig medan 53 procent uppger att föräldrarna tycker så. Motsvarande siffror för killar är väsentligt lägre: bara hälften så stor andel tycker att oskuld är mycket viktigt. För tjejer med bakgrund i Afrika gäller att runt 80 procent själva tycker att det är mycket viktigt medan endast ungefär hälften menar att deras föräldrar anser det, vilket förvånade oss något.

För killar med bakgrund i Afrika är skillnaderna gentemot tjejerna påtagliga: bara 20 procent av killarna uppger att de själva tycker att det är mycket viktigt att vara oskuld. En sak som sticker ut här är att hälften av de unga killarna med bakgrund i Afrika uppger att de inte vet vad deras föräldrar anser i frågan.

Religion

I gruppen som helhet svarar 58 procent att deras familj »inte alls« är religiös. Att den är »ganska lite religiös« svarar 26 procent, ganska mycket svarar 11 procent och mycket religiös svarar 5 procent. Vi ser en tydlig koppling mellan bakgrund och religiositet, som i tabellen nedan där vi har ställt geografisk bakgrund mot hur viktig religionen är för den unge själv.

TABELL 3. Bakgrund är en viktig förklaringsvariabel när de unga ska ange hur viktig religionen är för den unge själv (procentsatser).

Var är den unge själv född	Oviktig / har ingen religion	Ganska oviktig	Ganska viktig	Viktig
Sverige	57,4	25,4	10,2	7,0
Europa utanför Norden	31,8	18,2	31,8	18,2
Mellanöstern	12,0	8,0	32,0	48,0
Övriga Asien	22,2	11,1	22,2	44,4
Afrika	5,9	11,8	-	82,2

Med religion som oberoende variabel ser vi ett tydligt mönster, nämligen att unga som lever i en religiös familj och för vilka religionen är viktig i betydligt högre utsträckning anger att det är viktigt, både för dem själva och för föräldrarna, att de är oskuld när de gifter sig. Detta samband står sig när vi jämför mellan olika bakgrunder. Även om vi inte har frågat om vilken religion man tillhör så kan vi konstatera att religiositet har en självständig förklaringskraft.

Att bli utsatt för våld

Våld kan vara fysiskt, mentalt, ekonomiskt och sexuellt. Detta operationaliserade vi i enkäten genom att fråga eleverna hur vanligt det är att någon i familjen kallar dem för kränkande saker, fryser ut

dem, hotar med skada dem eller att förstöra något som är värdefullt för dem eller kollar i deras mobil eller liknande. Runt 30 procent uppger att de är med om att bli kallad kränkande saker, men i övrigt är det relativt få (5–15 procent) som uppger att de är med om någon sådan behandling från familjemedlem. Det vi kan se är att unga med bakgrund i Mellanöstern och Afrika oftare än andra är med om att någon i familjen kränker, fryser ut eller hotar med att skada dem. Det finns också ett tydligt samband mellan att den unges egen familj är mycket religiös och att hen har vänner som är med om kränkningar i sin familj. Detta kan vara ett utslag av segregerat umgänge.

En mindre grupp, 23 personer (drygt 4 procent), uppger att de har blivit utsatta för våld av någon i sin familj under det senaste året. Könsskillnaderna är påtagliga: över 90 procent av de som har blivit utsatta för våld är tjejer. Tjejer med föräldrar födda i Europa utanför Norden, Mellanöstern och Afrika är överrepresenterade.

TABELL 4. Vem i familjen är det som utsätter? (Absoluta tal.
En person kan svara ja på flera alternativ).

	Fysiskt våld	Psykiskt våld	Sexuellt våld	Ekonomiskt våld
Syster	2	4	-	-
Mamma	7	15	4	9
Bror	6	7	3	1
Pappa	5	11	-	4

Vi frågade också om de unga hade erfarenhet av att någon de känner blir utsatt av någon i hans familj och det är en mindre andel som uppger att de har sådana erfarenheter.

TABELL 5. Erfarenhet av att någon man känner blir utsatt av sin familj (procentsatser).

	Händer ibland	Händer ofta
Någon i hans familj kallar hen för kränkande saker pga hur hen klär sig eller agerar:	19,0	3,5
Någon i hans familj spottar på eller kastar saker på hen	8,5	2,8
Någon i hans familj utsätter hen för fysiskt våld som slag, sparkar eller knuffar	12,4	2,8
Någon i hans familj hotar att allvarligt skada hen	7,8	2,4

I anslutning till frågorna om att ha blivit utsatt för olika typer av kontroll och våld samt att se andra bli utsatta, frågade vi även om de unga anser att det kan vara rätt att använda våld mot någon som har förolämpad en själv eller någon i ens familj. Enligt ungefär 70 procent av de unga är det aldrig rätt, men 24 procent menar att det är rätt om förolämpningen är grov och 6 procent att det är rätt oavsett. Här ser vi stora könsskillnader gällande att rättfärdiga våld: 36 procent av killarna mot 14 procent av tjejerna menar att det är rätt att använda

våld om det handlar om en grov förolämpning, medan 12 procent av killarna mot 3 procent av tjejerna menar att det är rätt oavsett nivå på förolämpning. Nästan varannan kille mot bara en av sju tjejer menar alltså att våld kan vara motiverat. Den här machokulturen, att inte acceptera att bli nedtryckt och att försvara sin heder, nämndes också i verksamhetsbesöken där de professionella menade att det är vanligt förekommande bland unga killar idag.

Med geografisk bakgrund som oberoende variabel ser vi att den grupp som är mest överrepresenterad bland de som tycker att våld alltid är rätt svar på en förolämpning är unga med bakgrund i Mellanöstern samt unga med mammor födda i övriga Asien och pappor födda i Europa utanför Norden.

Att söka stöd och hjälp

En stor majoritet i gruppen som helhet, 92 procent, vet vart de ska vända sig om de behöver prata med någon om hur de har det hemma. Det betyder dock att 41 unga personer (8 procent) inte vet det. Denna grupp består av något fler killar än tjejer. Bland unga med bakgrund i Afrika vet drygt var tredje inte vart hen ska vända sig om hen behöver prata med någon.

I den grupp som uppger att de har utsatts för våld av någon i sin familj under det senaste året är det 18 procent som inte vet vart de ska vända sig för att prata med någon – att jämföra med 7 procent bland de som inte har utsatts. Även om det rör sig om ett litet antal personer (23 stycken) är skillnaden tydlig och oroväckande.

TABELL 6. Andel som har vänt sig till någon utanför familjen för att prata om hur de har det hemma.

Lärare	25 personer / 5,4 %
Skolkurator	55 personer / 11,8 %
Ungdomsmottagningen	26 personer / 5,6 %
Hälso- och sjukvårdspersonal (t ex BUP, Barn- och ungdomsklinik, Vårdcentral)	25 personer / 5,4 %

Detta resultat bekräftar den bild som verksamhetsbesöken visade, nämligen att det är vanligast att de unga vänder sig till de vuxna som de har i sin vardagsnärhet.

Bara några få unga vänt sig till övriga professionella vuxna för att prata om hur de har det hemma. Något som förvånade oss var att endast 7 personer uppgav att de har vänt sig till en skolsköterska. Tidigare forskning lyfter fram skolsköterskan som en person som många utsatta unga menar att de litar på och kan vända sig till (se t ex Baianstovu m fl 2019).

Vi ser könsskillnader här: tjejer anger i högre utsträckning än killar att de har sökt den här typen av stöd. Främst har de sökt upp skolkurator eller ungdomsmottagning.

Som svar på frågan om man skulle ha velat prata med någon men inte har gjort det uppger 33 personer (7 procent) som skäl att de inte vet vem de ska vända sig till eller hur man gör. Att det skulle kännas som ett svek mot familjen (»man gör inte så») svarar 29 personer

(6 procent), medan 12 personer (3 procent) uppger att de är rädda att det skulle upptäckas och att familjen skulle straffa dem för det.

Eftersom det handlar om så få personer här går det inte att säga något meningsfullt om bakgrund. Bland fritextsvaren har unga skrivit sådant som att de inte känner dem, inte vill prata om det, inte vill dölja för sin familj men inte heller att de ska veta, inte vill känna sig svag, att det inte skulle hjälpa, att det skulle bli jobbigare, att man inte litar på någon längre, att man är rädd att de ska skratta åt en samt att ingen förstår.

Bland de unga som uppger att de någon gång har sökt stöd är merparten, 62 procent, nöjda med det stöd de fick, men 9 procent (15 personer) uppger att de inte fick någon hjälp alls. Samtliga 15 personer som uppgav att de inte fick någon hjälp alls har utrikesfödda föräldrar.

Det finns också en könsfaktor här: en mindre andel av killarna har sökt hjälp jämfört med tjejerna, men de som har gjort det är över lag mer nöjda med det stöd de fick.

TABELL 7. Anledningar att inte vara nöjd med stödet

De förstod inte mitt problem	42 personer (58 procent)
De hade inte kompetens eller kunskaper att hjälpa mig	32 personer (44 procent)
De sa att de trodde mig men eftersom det inte går att bevisa kan de inte göra mer	10 personer (14 procent)
De hade inga resurser att hjälpa mig	22 personer (31 procent)

Här gav vi också de unga möjlighet att ange med egna ord vilket stöd de skulle vilja ha. Bland svaren märks:

- Anonymt stöd
- Bara få prata ut. Inte få lösningar och svar direkt
- Att inget händer utan att jag bara får prata utan att det kommer vidare till någon annan överhuvudtaget, varken föräldrar eller annan
- Stöd där man kan prata om vad som helst utan att någon annan får reda på det
- Jag vet inte men något stöd där det är mer tryggt att prata om hur man känner sig
- Någon som lyssnar utan att döma för mycket eller kommentera för mycket/vid fel tillfällen, att man är stöttande och tar situationen på allvar
- Om jag ska byta samtalskontakt så vill jag gärna inte behöva stå i kö/väntetid åter igen bara för att det inte funkade mellan oss. Samtalskontakt med 100 % tystnadsplikt. Oavsett vad jag vill dela med mig om angående mitt mående eller mina problem så berättar inte hen för mina föräldrar.

Rädsla och oro

På frågan om de känner oro för att olika aktörer som de kan prata med ska föra vidare det de får höra till föräldrarna svarar de flesta (drygt 80 procent) att de litar på att en kompis inte skulle berätta, medan mellan 50 och 55 procent uppger att de litar på lärare, kurator, skolsköterska, socialtjänst och polis.

Här finns en tydlig skillnad mellan könen, nämligen att tjejer över lag är mer oroliga än killar för att vuxna ska föra vidare information till föräldrarna. Mest oroliga är både killar och tjejer när det gäller socialtjänsten och polisen.

En annan skillnad är att unga med bakgrund i framför allt Mellanöstern men även Afrika i mindre utsträckning än övriga unga litar på sina kompisar. Tjejer är något överrepresenterade här: mellan 9 och 15 procent av de tjejer som har föräldrar med bakgrund i Mellanöstern och Afrika är ganska oroliga att en kompis ska berätta för föräldrarna. Motsvarande siffror för killar med bakgrund i Mellanöstern är runt 5 procent. Detta är i enlighet med tidigare forskning om oron för rykesspridning och att det uppfattas som olämpligt att vända sig till någon utanför familjen eller släktnätverket om man har behov av stöd.

Däremot litar unga med bakgrund i Mellanöstern och Afrika något mer än övriga grupper på olika samhällsinstanser, vilket är förvånande med tanke på vad vi vet om bristande tillit till samhället (Gudmundsdottir 2022, Baianstovu m fl 2019).

Ett intressant samband är att bland de som inte vet vart de skulle vända sig om de behövde prata med någon, uppger en större andel att de känner oro för att någon skulle berätta för deras föräldrar om de skulle berätta om sin situation. Detta samband gäller oavsett vilken bakgrund de har.

Bland de som vet vart de ska vända sig är det runt 5–6 procent som anger att de är »mycket oroliga« när det gäller lärare, kurator eller skolsköterska och 12–13 procent när det gäller polis och socialtjänst. Bland de som inte vet vart de skulle vända sig är motsvarande andelar 24–29 procent när det gäller alla instanser utom polis; där uppger 34 procent att de är »mycket oroliga«.

TABELL 8. Samband mellan bakgrund och att inte vara orolig att den professionelle ska föra saker vidare till föräldrarna (procentsatser)

	Mamma född i Mellanöstern	Mamma född i Afrika	Mamma född i Sverige
Lärare	60	60	49
Kurator	64	67	55
Skolsköterska	67	67	53
Socialtjänst	65	53	51
Polis	67	53	50

En möjlig tolkning är att detta beror på att den vuxna professionella i så fall skulle ha något (allvarligt) att berätta som inte den unge själv har tagit initiativ till och att det är därför de känner stor oro trots att de inte vet hur de ska bära sig åt för att ta kontakt. Det är också möjligt att hedersnormen är en förklaring här. Om man skulle prata med någon utanför familjen så skulle det dra skam över familjen, en situation man känner oro inför.

De professionellas fördjupade erfarenheter och tankar

I detta avsnitt presenteras en sammanställning av resultatet från de tre fokusgruppsintervjuer som i delstudie 3 genomfördes med professionella. Syftet var att få en fördjupad bild av hur de ser på sitt arbete med unga och familjer som lever med hedersnormer.

Utskrifterna från fokusgruppsintervjuerna kodades av två forskare, först enskilt och sedan tillsammans. Vi identifierade tre övergripande teman i materialet: *de ungas* och *familjernas livsvillkor*, *de professionellas nuläge* samt *vägar framåt* utifrån de professionellas perspektiv. I detta avsnitt gör vi löpande jämförelser med relevant tidigare forskning samt återkopplar till de tidigare delstudierna.

De ungas (och familjernas) livsvillkor

Då intervjuerna genomfördes med professionella i olika verksamheter beskrivs i följande avsnitt hur de uppfattar att de unga (och deras familjer) ser på sig själva och de normer/livsvillkor som de lever med.

Tre teman identifierades hörande till detta tema: **obryddhet**, **bevakande av varandra**, samt den **tredje identiteten**.

Temat **OBRYDDHET** handlar om att de unga på ett krasst och till synes bekymmersfritt sätt hörs prata om sin situation – såväl i familjen som i livet i stort (»såhär är det«). Eftersom allt som sägs här bygger på vad de professionella erfar vet vi förstås ingenting om huruvida de unga faktiskt är obrydda, men exemplen är flera och explicita. I fokusgrupp 3 pratade respondenterna om hur en grupp tjejer (som flera av dem kände igen) förhöll sig till att en kompis inte kom tillbaka till skolan efter ett lov.

EDVIN: Hennes tjejgäng där, tjejer från olika kulturer dessutom, fem sex stycken, alla de visste till hundra procent vad det var som hände liksom, jaha ja, hon är på semester alltså. De visste vad det var som gällde och tyckte inte det var konstigt eller något att protestera mot och det var ju helt normalt det.

ELIAS: Det är ju en väldigt tystnadskultur dem emellan så att säga, de vet ju oftast, som du säger, vad som försiggår, för vi har haft några stycken också som åker på semester och så kommer man aldrig tillbaka efter sommaren och de vet ju så.

EDVIN: Ja, och att de så obrytt berättade för mig liksom, det var, ja, det förvånade mig lite grann.

I dialogen mellan de två professionella beskrivs två olika scenarier kring resor, å ena sidan de situationer som utspelar sig i tystnad (bortföranderesor) och å andra sidan de situationer som normaliseras:

EVELINA: Ja, det kan jag också bli chockad av att och när man pratar om heder att de bara, ja, ja men det är det här och det här och det här, och säger alla de här hemska exemplen som vi tycker så här, åh oj, fast de berättade det som något normalt, att det inte är något hemskt. Men speciellt när de är i grupp också.

EBBE: Det här tjejgänget [som Edvin nämner], jag frågade en av dem liksom, finns det en risk att de blir bortgifta alltså? Så de bara, nej, nej, nej. Men inte heller liksom alltså, de reagerar som ni säger... Ja, det var ingen konstig fråga. »Nej, nej, nej, hon är på semester«. Det är liksom... Sättet jag fick svaret på.

EVELINA: Det känner jag ibland att så här ja, det är så normaliserat.

Denna bild stämmer väl med den som Anna Vogel (2024) visar i sin studie av hur högstadieungdomar resonerar om heder som något normalt och på många sätt rimligt.

Respondenterna berättar om hur de unga kan komma med skämtsamma eller drastiska utsagor, som till exempel när en tjej säger att hennes föräldrar hotar med att gifta bort henne med en sextioåring om hon inte gör som de säger. Edvin berättar att detta sas på ett sådant sätt, med ett skratt, att man kunde tolka det som ett skämt, att flickans sätt att uttrycka sig visade att det är vardag för henne och inget som hon reagerar starkt på:

Det var bara en vanlig kommentar och det var först efteråt som hon förstod själv vad hon hade sagt. Liksom, det är så vanligt att man använder den här typen av... /—/ På högstadiet tror jag det är, de har inte filter på samma sätt, så där kan bli helt ofiltrerat och de, då kan de lita på att det är bara jag som läser. Men, då tänker de ju i skrift och det är ju helt vansinniga grejer ibland liksom. Herregud, är det så här liksom?

Vi förstår denna obryddhet som kopplad till kollektivism och till segregation. De unga upplever att deras sätt att leva är »normalt« i och med att de mest umgås med att andra som lever på samma sätt (Baianstovu mf I 2019, Vogel 2024, Baianstovu & Strid 2024). Vi ser detta även i enkätsvaren.

Att många unga med utländsk bakgrund håller sig för sig själva accentueras när de blir lite äldre. Elias berättar:

När de är små, så kan de umgås över gränserna mer. Sen som du säger, när de kommer till högstadiet så blir de mer och mer sin egen grupp igen. Vi har mest mellanstadieelever och sedan då enstaka högstadieelever på kvällar och så där och vi märker att de som går nian och ettan, tvåan på gymnasiet,

när de kommer på fredagskvällar, de är ju bara med sig själva. Det är syrianer i ena rummet och svenskar i andra rummet och de möts aldrig knappt, fast de känner varandra och har känt varandra ända sedan de gick i årskurs två. Så de segregerar sig själva lite ibland.

Evelina håller med: nu är det liksom små klickar i varje, liksom på vår del, där är det ett gäng med tjejer med hijab och det är bara de som går alltså tillsammans.

Respondenterna diskuterar också det faktum att många unga med utländsk bakgrund aldrig har varit hemma hos majoritetssvenska familjer och att de begränsningar de lever med, att de inte får lov att umgås med jämnåriga på vilket sätt de vill, vilket särskilt gäller tjejer, gör dem illa rustade för ett integrerat vuxenliv:

EDVIN: Ett resultat av det här kan jag tycka, är många som inte får umgås på fritiden eller besöka kompisar och så där, att det att de blir omogna på något sätt. Att de förblir barn, eftersom de hela tiden är övervakade, att de inte, provar sina vingar och liksom får göra fel och sånt där, så att de förblir väldigt barnsliga många, alltså. Jag har inte tänkt igenom det så mycket, men... men jag tycker att jag märker det. /—/ Han, Jonathan Haidt, den amerikanska mästerpsykologen eller vad han är, anser att grunden till många problem idag, är ju att man har tagit bort fri och oövervakad lek. /—/ Får du aldrig oövervakad och fri lek, testa att göra fel, du förblir liksom sårbart litet barn, liksom. Det här gå hem till andra, jag tror det är asviktigt också, att se andra familjer, hur gör de? Att det kan vara annorlunda, att det inte behöver vara på ett sätt. Att det kan vara annorlunda, men det funkar bra också.

Detta diskuteras av Baianstovu & Särnstedt Gramnaes (2022) som menar att det är av vikt att få möjlighet att etablera sig i vuxenvärlden,

via till exempel extrajobb och kontakter med jämnåriga, eftersom det är svårt att ta igen det som vuxen, varför den unge försätts i beroendeställning visavi familjen.

Det andra temat har vi kallat **BEVAKANDE AV VARANDRA** då det sätter fingret på ett agerande som flera av respondenterna har uppmärksammat, nämligen att de unga kontrollerar, vaktar på och tillrättavisar varandra (och även varandras familjer) i syfte att alla ska hålla sig till de normer som gäller inom gruppen. Detta lyfts fram av en rad olika studier som typiskt för hederskontexten (t ex Idriss 2018, Baianstovu m fl 2021, Bhatia m fl 2024). Respondenten Sahar berättar:

Jag kommer ihåg en på gymnasiet, hon bor inte med sin familj, bor bara med socialen och alla mina elever pratar inte med henne. Hon är utanför och de bråkade med henne mycket och säger »du är inte snäll mot din familj«.

ANNIKA: Så de, de markerar mot henne att de inte vill prata med henne?

SAHAR: Ja, utanför och hon är stark, bryr sig inte. Men jag ser på mina elever när hon kom, de vill inte prata med henne, undvika henne. När hon säger något åt, de vill inte lyssna så.

I en annan fokusgrupp berättar Evelina hur en elev skrev en text där hen berättade om sin situation för en lärare och där andra elever reagerade med att tala om för hen att det var fel.

[De sa] »du borde aldrig ha sagt något, borde inte ha skrivit en sån text fattar du väl«. De är så inne i det här fråan att de var små /—/ I de flesta klasser finns det en liten grupp, då med invandrarbakgrund, som kan också liksom kontrollera varandra, som vi var inne på, eller pusha. Det är alltid någon

som vi har haft så där. Ett gäng tjejer och så är en lite mer extrem i sig och då pushar på de andra att så här, hur man ska vara. Och hur man ska sköta sig.

Att kontrollera varandra kan således förstås utifrån vad de unga tillåts dela med sig av och till vem. Detta tycks också handla om att bedöma varandras religiösa renlärighet:

EVELINA: Jag ser också sådana tendenser /—/ Jaha, du är inte muslim på riktigt, att de dömer ut varandra liksom. Man vill inte hamna där.

I intervjuerna beskrivs hur unga kontrollerar på vilket sätt andra unga efterlever sin religion, men det kan även handla om hur unga, och deras föräldrar, ser på personal som arbetar med deras barn:

ERIK: Vi hade också din gamla kollega, just när du jobbade med HBTQI och liksom han kunde inte jobba med det. Då blev hans status så låg, man skulle börja gå ut och ta, vi hade firade Pride och sånt där, liksom fritidsgården som är normalt för oss att uppmärksamma, men han kunde inte vara med på det här riktigt för då sjönk ju hans status i så fall i den gruppen där han umgås i så han kunde inte vara med där, det är ju där på samma sätt ju.

Den här bilden av kontroll och bevakning stämmer väl överens med vad tidigare studier visar. Hedern är kollektiv och var och en tar sitt ansvar för att bevaka att den efterlevs (Aplin 2017, Bates 2018, Schlytter & Linell 2011).

Respondenterna är eniga om att det inte bara är de unga som bevakar varandra utan även andra i släkten/gruppen är inblandade i de kontroller som utgör de ungas vardagskontext. Det kan vara släktingar såväl i Sverige som utomlands. Den kollektivistiska

kulturen är en förklarande faktor, att det uppfattas vara en rättighet och skyldighet att utföra den typen av bevakning (Idriss 2018, Baianstovu m fl 201).

Leona arbetar i socialtjänsten och ser detta hos en del av de klienter hon möter.

De är pressade på ett sätt som kan vara svårt att förstå för den som lever med majoritetssvenska normer. /—/ Det är liksom en hel släkt som står bakom. Det är saker vi inte riktigt kan greppa om för att vi, vi har inte den kulturen i Sverige och det kan ju vara en mamma och en pappa som inte alls egentligen vill anamma det här. Men de har inget val.

Sociala medier fungerar som ett sätt att utöva kontroll och se till att hedersnormerna efterlevs. Ebbe berättar:

Det där med digitalt hedersförtryck, alltså, det är också alltså heder följer med det som händer i samhället. Att nu, liksom om vi pratar med elever, det finns ju massa fejkkonton. Alla mina bröder har några fejkkonton. Och kusiner, som alltså, som ansöker om att bli vän med mig på snapchat och sånt. Så att det är liksom en ny form av kontrollerande och våld, det digitala våldet.

Jernbro & Landberg (2024) visar i en studie att det digitala våldet är den vanligaste formen av våld mellan unga i parrelation. Även om det inte är fullt ut applicerbart på denna studie så är det ändå en intressant parallell. Internationella studier vittnar om samma sak, gällande hedersförtryck specifikt (se t ex Günsoy m fl 2015, Pearce & Vitak 2016).

Ett sätt att stötta en familj som lever under sådan press kan vara att tydligt kommunicera att det finns krav som individen och familjen

måste leva upp till. Detta kan en familj använda som skydd mot släktingar i andra länder som sätter press på hur de ska leva sitt liv i Sverige (se t ex Ouis 2021).

DEN TREDJE IDENTITETEN är ett tema som sammanfattar uttryck för att de unga befinner sig (är klämda) mellan föräldrarnas »ursprungliga« identitet och den majoritetssvenska. De unga identifiera sig inte helt med föräldrarna men känner sig inte heller hemma i det majoritetssvenska. Denna position innebär en kamp för många unga eftersom de måste hitta sätt att hantera de olika och ofta motsidiga krav som ställs på dem.

En respondent berättar om hur de unga som hen kommer i kontakt med i sitt arbete agerar.

ERIK: Det är ju oftast grabbar som är, tjejerna får ju oftast inte gå till en fritidsgård, de ska vara hemma. Grabbarna får komma på en fritidsgård, men otroligt viktigt att de håller tiden de ska vara hemma, innan åtta eller nio. Jag hade för någon vecka sedan fredag när vi hade lite turnering och sånt där och de ville jättegärna vara kvar. Men så snällt och försiktigt de pratar med sina föräldrar, för att be om att vara kvar! Det är ju nästan en rädsla för sina föräldrar, för att kunna vara kvar. »Snälla, snälla, jag lovar, jag kommer« alltså hela tiden. Om det varit en svensk då: »jag kommer senare hejdå«.

Respondenten Sofia håller med om att barnen lever i två världar och att det är svårt för dem:

Jag känner synd för barn faktiskt, som lever i två skilda världar här i Sverige. Jag känner väldigt synd om dem, att de behöver kanske blir, upplever något hemma och sen de får ett, det blir...

SAHAR instämmer: Två identitet!

SOFIA: Ja mycket.

ANNIKA: Och de försöker att spela med båda?

SOFIA: Ja, verkligen. Anpassa sig hemma och anpassa sig här till samhället.

Svårigheten i att leva klämd mellan föräldrarnas identitet och den majoritetssvenska identiteten har bland andra Darvishpour & Lahdenperä (2014) och Baianstovu m fl (2019) studerat. Även föräldrarna kan känna sig klämda mellan ursprungslandets normer och de majoritetssvenska och uppleva att de gör fel hur de än gör när det kommer till barnuppfostran.

SIMON: Jag tänkte, jag ska bara flika in en liten sak, just det här med skolan och hedersförtryck hemma, alltså. Jag kan tänka mig att för vissa kanske skolan blir som en fristad. Jag kommer ifrån hemmet, här utsätts inte jag, här har jag några timmar där jag faktiskt kan vara lugn, jag behöver inte vara på helspänn hela tiden /—/ Jag har ett sånt exempel. Det var en elev han, han ville inte gå hem från skolan och utifrån så tyckte man det var jättekonstigt. Man tänkte, vad skönt att komma hem och leka med kompisar. Men han öppnade upp så här, »nej, jag blir slagen hemma, jag vill inte gå hem«. Jag tror att skolan kan ge liksom den här fristaden ett liksom, ett andningshål.

Den här elevens agerande visar att hen kände att Simon var en vuxen som det gick att lita på, som hen kunde »öppna upp för«.

I en annan fokusgrupp berättar respondenten Evelina att en del av hennes elever tycker att vuxna i Sverige inte har någon koll och att de upplever det som märkligt:

Det var några som satt häromdagen på min liksom religionslektion och så här, »ja, men om jag hade varit i Syrien nu, då hade då hade ju han fått stryk av läraren och då hade han ju skött sig och jag hade pluggat«, så att de är liksom lite kvar i det här att så här. »Varför, vart, vi behöver ramar och kontroll, så här, ni har ingen koll på vad ni gör som föräldrar eller vuxna«. Man kan lite så här, ja ja, men jag skulle inte vilja slå er även om jag fick alltså. Det är inte min, men så att de har ju det tänket också lite att så här, men det är då det är okej i deras värld, i mångas värld liksom.

Ungdomarnas kamp att både anpassa sig till hemmet och till samhället kan också förstås som en dimension av familjens integrationsprocess – en process som respondenterna uppmärksammar kan vara både utmanande och ta tid. Integrationsprocessen kan se olika ut för olika individer inom en familj – men skiljer sig kanske mest åt mellan barn och föräldrar. Flera respondenter uppmärksammar svårigheten för föräldrar från mer kollektivistiska samhällen att anpassa sig till ett liv i ett individualiserat samhälle som Sverige, och att det i denna process kan uppstå en obalans inom familjen.

SOFIA: För de här nyanlända familjer som kommer, [de] kommer ifrån, det är kollektiva samhällen. Det är mannen som står för försörjning, han är huvudperson i familjen. Mamma tar hand om sina barn, och barn vet vad, vad regler gäller hemma. När man kommer hit barnen lär sig språket snabbare, de vet vilka lagar som gäller. Babba har förlorat sin plats i det här, som huvudperson i familjen. Barnen kommer först, man vet att man kan, man kan hota med, det kan jag... jag kan ringa socialen, jag kan göra det här och du har inte... Lagen säger så, så den här balansen i familjen blir inte...man kan förlora den här balansen, balansen i familjen. När barn tar det här framträder, de översätter till sina föräldrar om de besöker läkare om de

översätter i utvecklingssamtal så detta blir inte samma, de kan mycket bättre och de utnyttjar... De säger det här...

SAHAR: De har makt över sina föräldrar.

SOFIA: Ja, det blir miss... Jag vet inte vad ska jag säga, men detta blir en obalans hemma. Jag vet inte var är mammans roll? Babbas roll? Så att det är inte samma, det här familjesituation, pappa och mamma de är huvudpersoner, vuxna, samtal, ansvar om sina barn. Detta blir annat.

Den här upp-och-ner-vända familjestrukturen och vad den för med sig diskuteras till exempel av Darvishpour (2010), Grzyb (2016) och Theodorsson (2016). För den som har uppfostrats i en patriarkal tradition där pappan är familjens överhuvud och den som har det övergripande ansvaret kan det innebära en statusförlust och en känsla av misslyckande att inte kunna uppfylla den rollen.

Några av respondenterna reflekterar även över att föräldrarna har svårt att förstå vad som gäller i Sverige och i många fall saknar verktyg att hantera frågan om vad som är bäst för barnen i det nya hemlandet.

SOFIA: Det är liksom de har ingen, liksom knappt identitet här, allt de får är ett papper. Ja, men jag det betyder ingenting, liksom i mitt hemland är inte papper en grej, så, det är inte så man får information. Så att det är ju jättesvårt, så det går inte bara att säga ja, men alla vet vad som är bäst för ens barnen här, liksom, de har inga verktyg alls. /—/ Och om man inte har förtroende för staten då eller inte förstår det, språket i den här boken är det. Det är frivilligt att gå till BVC alltså. Det är inte bra.

Att diskutera frågor kopplade till heder kan också vara problematiskt för föräldrar med bakgrund i vissa länder. Så som en respondent lyfte kan det hända att föräldrar inte ens närmat sig frågor om till exempel sexualitet och samtycke tidigare.

SOFIA: Vi har pratat om det för vi har några lärare som har bakgrund i Syrien och så där och liksom, kanske kom med, med flyktingvågen och sådär som har tyckt att det här är extra jobbigt att prata om, heder och när vi jobbar med sexualitet, samtycke, relationer att så här, men jag vet inte hur, hur ska jag kunna prata om det här? Det har jag aldrig gjort i hela mitt liv, liksom. Som inte så här säger sig emot och att det skulle vara viktigt, men som tycker att det är liksom. Ja, men jag vet inte vad jag ska göra. Skitsvårt ja...

Alla unga med utländska bakgrund lever dock inte med en tredje identitet utan har till synes utan svårigheter anammat de majoritetssvenska normerna. Ebbe poängterar:

Alltså, jag måste ändå säga alltså, sen finns det ju väldigt många exempel också där det inte förekommer någon heder. Där det är väldigt anpassat till den svenska kulturen, svenska värden, svenska normen, det finns ju också såklart.

De professionellas nuläge

De professionellas nuläge rymmer både sådant som utgör **individuella förutsättningar** i arbetet och sådant som är **kontextuellt betingat**. Till de individuella förutsättningarna hör kunskapsläge, tolkning och bedömning, bemötande, ge redskap, ha förståelse som ingång och att skapa tillit samt anpasslighet/oro för rasism. Till kontexten hör samverkan samt det glapp som finns mellan frivillighet och påtvingat stöd.

Individuella förutsättningar

Temat **KUNSKAPSLÄGE** handlar om vilka kunskaper och kompetenser de professionella tycker sig ha när det gäller hedersproblematik, hur det är att leva med hedersnormer och vad som kan göras för att förebygga, upptäcka och stödja människor som riskerar att fara illa.

I detta ryms också vilka kunskaper de saknar men identifierar ett behov av, såväl hos sig själva som i verksamheten i stort.

Under fokusgruppsintervjuerna lät vi respondenterna läsa ett citat från verksamhetsbesöken som handlade om att känna att man har för grunda kunskaper. Detta mötte blandade reaktioner: några uttryckte att de kunde känna att de hade en låg kunskapsnivå och att de skulle behöva veta mer, medan andra menade sig ha den kompetens de behöver. En av de som sa att hon kände sig okunnig är Selma:

Jag har väldigt låg kunskap om hur jag ska förhålla mig till, när vi pratar om liksom temat hedersnormer och de sakerna. Tycker... jag tycker det är jättejättesvårt.

Ett skäl till att det är svårt är att man relativt sällan kommer i kontakt med hedersproblematiken. Lina förtydligar:

Jag jobbar ju inte så mycket med, med barnen som ni. Och på vuxen är inte jättemånga ärenden som vi får heller så man har inte riktigt någon... Ja, men man känner sig aldrig säker för det, det händer någon gång ibland och då blir det liksom nytt varje gång.

Senare under samma intervju kommer Livia, tillbaka till detta:

Man är trevande... Man, det är svårt för alla oss. När vi pratar så är det liksom så här och det är så här det blir så sällan, så man hinner inte få någon rutin alltså. Det är inte vanligt heller alltså, man är inte i det så mycket. Man tassar runt, tycker jag.

Liknande exempel lyftes av de professionella fram redan under delstudie 1 och ligger väl i linje med tidigare forskning: eftersom man så pass sällan kommer i kontakt med problematiken kan man känna en viss osäkerhet gällande hur man bör agera (Baianstovu & Ablett

2020, Rogowski 2010, Baianstovu och Strid 2024, Bhatia m fl 2024, Sundler m fl 2021, Linell & Lundberg 2023).

Andra menade att de hade kunskaper på en rimlig nivå och att de inte kände sig osäkra på hur de skulle agera. Exempelvis i fokusgrupp 3 där man diskuterade om alla i en arbetsgrupp behöver ha samma kompetens eller om det kan räcka att det finns en eller några personer som de andra kan fråga till råds. Inledningsvis var man oense men landade i en gemensam ståndpunkt: alla behöver ha en grundläggande kunskap och handlingsberedskap.

Vi uppfattar det som att man över lag känner att man har en legitimitet i yrkesrollen, ett mandat för att agera och att man uppfattar att det tas emot väl, både av de människor man möter i jobbet och av kolleger och chefer.

Nära att ha kunskaper ligger förmågan till praktiskt handlande, att ha färdigheter och kunna utföra **Tolkning och bedömning** av läget. Det vill säga sådant som hur man närmar sig människor som lever med hedersproblematik när eller om man kommer i kontakt med dem, hur man upptäcker att en ung person lever med hedersnormer samt hur man agerar på det en person berättar för en och hur man avgör om och i så fall när man ska tala med föräldrarna. Att det är komplext är man överens om.

SIMON: Jag känner också att det här tror jag alla har upplevt, liksom den här känslan. Vi för vår del har ju haft mycket utbildning liksom inom våld i nära relationer framför allt, och det skapar ju en, en trygghet och framför allt det här, vad gör jag med svaret? Jag tror det är det absolut viktigaste för det, och det man kan vara rädd för. Om jag ställer frågan, vad händer om jag får ett svar? Att jo, men jag utsätts.

I den tredje intervjun nämner Elias hur han kan få förtroenden från barn och unga till exempel när han spelar rundpingis med dem. De

kan öppna sig lite i taget (»det är ju alltid lättare att prata när man är, sysselsatt med något») och när han känner att han har fått tillräckligt mycket för att gå vidare till en orosanmälan kan han göra det.

Behovet av att veta om – och hur – man ska ställa frågor till de unga kommer upp. Selma berättar om den rutin som följs på skolan när någon elev till exempel inte kommer tillbaka efter ett lov:

Efter sommarlov, efter jullov... Kommer inte eleverna tillbaka och det finns en misstanke om, nu är jag ju på högstadiet och pratar igen med flickor på 13, 14 och 15 år. Då ska ju vi kontakta... dels man försöker givetvis nå dem hemma. De kan ju vara sjuka och glömt att sjukanmäla sig. Men då ska vi också kontakta in, till den som är ansvarig för att ha eftersökning. Vart är våra elever? Vart befinner de sig om vi inte vet om det?

SOFIA: Och ni gör detta för mot alla elever eller bara mot de nyanlända eleverna?

SELMA: Nej, det är överhuvudtaget.

SOFIA: Att vi tänker samma på det här också det här till ett liv, två liv, att man gör det här.

SELMA: Ja, precis ja, precis, det gör man ju för alla. Däremot kanske det finns en större oro eller... Det handlar ju inte om giftermål eller vad man kan tänka sig på flickor utan det handlar ju även om pojkar och det har ingenting med det att göra, men det ska ju vi vara uppmärksamma på, extra då. Har vi fått till oss efter lov, eftersom det är tydligen då kanske det är lättare för familjer att resa i min tolkning, men det ska vi vara vaksamma på.

Här ser vi att man agerar på ett enhetligt sätt och uppmärksammar en avvikelse likadant oavsett vem den gäller, vilket minskar risken att någon ska känna sig stigmatiserad. I fokusgrupp 2 kom man också in på rutiner för agerande när det upptäcks att någon far illa:

SOFIA: Även om personerna själva önskar att de är familjer och det här utifrån det här kollektivet, är familj en enhet, inte individer i sig, men ändå att vi separerar. Och vi gör det gärna också när vi har dem i kurser som samhällsorientering, varför man får utrymme att diskutera och fråga mer utan att sen när det finns någon som kan begränsa vad man har för frågor, så vi försöker att separera.

Här tar man alltså aktivt ställning: man ser individen som ett enskilt subjekt med rätt att bemötas som ett sådant, samtidigt som man är medveten om den kollektivism som många unga lever med. Även om det är bra att ha en allians med föräldrarna (Ouis 2021) så är de inte alltid möjligt eller lämpligt att involvera dem (Linell & Lundberg 2023).

Då det finns ett mer akut behov av att skydda en person menar även respondenterna i grupp 1 att det finns tydliga rutiner. Man berättade om ett ärende flera varit inblandade i:

LIVIA: Var det skolan som signalerade då för jag tänker mycket på skolans värld. De måste ju ha...

LEONA: Ja, hon gick på gymnasiet. /—/ De behöver ju, alla behöver ju ha liksom i hela ledet i det här tänket. Att nej, men här kan man inte, lärare kan inte skicka frånvaro till föräldrarna, liksom utan det här fick ju ske lite i lönndom. Men, men vi lyssnade ju på flickan och vi hade ju liksom inget val, utan hon... Vi förstod att nej, men det här är en hederskontext och att det var fara och färde. Sen hade ju hon syskon, yngre syskon och där behöver man ju också lite kartlägga och det

gjorde vi ju, men hon behövde ju flyttas på så. Men jag vet ju vi hade ju satt i möten ja, men minst en gång i veckan med polis med vår enhetschef och det är ju en trygghet för det här är ju inget beslut man sitter och fattar på sin kammare så. Och också att det är svårt för jag tänker, den här flickan, hon var i behov av skydd.

Temat **BEMÖTANDE** handlar om hur man närmar sig människor med erbjudanden om stöd. Här menar flera av respondenterna att det är bra att ha **förståelse** som ingång, det vill säga närma sig människor på ett lyhört och icke dömande sätt. På så vis har man större chans att få veta något värdefullt om hur människors livsvillkor ser ut och även att kunna nå fram med erbjudanden om stöd. Det handlar både om att förstå barnen/de unga och deras livssituation och att förstå vad det innebär att vara förälder och ha uppfostringsansvar i en social och kulturell kontext som man inte fullt ut begriper sig på. Elias berättar om en händelse:

Jag har lite caféarbetare med årkurs sexor nu och så var det två tjejer som inte kunde hålla fingrarna i styr utan de hade slängt ner lite choklad och sådär i väskan, lite, man förstår dem på ett sätt att det händer. Och det var ju direkt och det de var ju jätterädda direkt och då, kommer ni berätta för min farbror? Kommer ni berätta för mina kusiner? Nej, vi kommer prata med mamma eller pappa hemma och de grät och det är ju precis som du säger, de blir... En svensk ungdom är mer så här »ja ja, men gör det då, ring hem om du vill«.

Några av de andra i grupp 3 flikar in:

EBBE: Jag tänker såklart kan vi bara prata några gånger. Nu pratar vi tillsammans alltså, vi är kvar i den här alltså. Vi tänker inte lösningar, vi bara lyssnar, vi bara lyssnar. Vi får prata så mycket och sen går vi vidare, liksom okej framöver, hur tänker

vi? Att man inte behöver liksom heder, anmäla! Man kan ju boka in några samtal liksom göra en bedömning. Hur akut är det här? Alltså finns det en risk för liv och död alltså? Men annars så kan man ju lyssna, lyssna, lyssna tillsammans, göra upp en plan. Okej, ska vi tillsammans gå till socialtjänsten och berätta det till exempel?

ERIK: Och det är så vi gör på fritidsgårdar som är mycket samtal, ja, samtal tills det kommer till den gränsen att, nu är det dags, nu måste min profession, jag kommer inte längre, jag måste ta hjälp av andra. Ja, för då kommer vi göra det tillsammans, vi är med, vill du att jag ska vara med så är jag med hela vägen, liksom hela tiden, det är så man måste jobba.

Det finns en förståelse för att man kan uppfostra barn på olika sätt och att det kan vara svårt, att många föräldrar känner att de saknar verktyg när de befinner sig i en ny kontext och inte vet hur de ska uppfostra sina barn. Att man till exempel inte får använda aga i fostrande syfte gör att man kan känna att barnen blir »helt gränslösa«, som en av respondenterna uttrycker det. Detta handlar också om att ha förståelse för mer grundläggande skillnader i kultur och perspektiv, hur delar av släkten kan pressa på, lägga sig i och sprida rykten på ett sätt som är påfrestande och gör föräldraskapet svårt.

SIMON: Vissa personer kommer från länder där liksom jaget är inte viktigt utan det är liksom, det är familjen, det är släkten, det är kusinerna. Det är liksom det är det som är viktigt, bara en person i det här, det är inte speciellt viktigt, att man behöver bära med sig det, för att ibland kunna förstå att för vissa personer när de handlar... Alltså vet man inte det, så tänker man, men oj, hur tänker personen här? Hur kan det bli så här?

Att jobba med förståelse som perspektiv gränsar till de professionellas

förmåga och möjlighet att ge redskap som gör att människor kan hantera de (ibland motstridiga) krav som ställs på dem, inte minst som föräldrar i den majoritetssvenska kontexten. Detta är också ett viktigt led i integrationsarbetet, som ju också handlar om att ge redskap för att navigera i (den nya, obekanta) tillvaron.

För människor som är nya i Sverige kan det vara svårt att förstå det svenska samhället och känna tillit till samhällets olika institutioner. Vi vet av tidigare forskning att tillitsbristen är ett faktum och en utmaning (Gudmundsdottir 2022, Baianstovu m fl 2019). När människor inte känner tillit är det svårare att nå fram med alla former av förebyggande och stödjande arbete och att det också kan vara svårt att komma så nära människor att man har möjlighet att upptäcka att de lever med besvärliga livsvillkor. Vi pratade med deltagarna i fokusgrupperna om hur de hanterar sitt uppdrag i den kontexten. Elias känner igen sig i detta:

Någon som har utländsk bakgrund lever ju verkligen där fortfarande... De lever ju fortfarande så och det är ju svårt att leva så i Sverige, för det är kanske bara en bråkdel som har kommit hit också och då är det som du också, det här lita på staten, och så har man hört allt otäckt om socialtjänst och allt vilket gör att det blir nog mer problematiskt att kunna...

I grupp 1 diskuterade man möjliga sätt att förändra sitt arbetssätt för att kunna bygga upp tilliten. Människor som har låg tillit till samhällets stödinsatser behöver få information om vad som gäller. Exempelvis att man, som Leona uttrycker det, »inte omhändertar /.../ barn för att barnen knäpper medfingret«. Hon fortsätter:

Men, det är svårt att veta vad de har med sig. Kan vi informera tillräckligt så att vi inte blir hotfulla? /—/ Förr tror jag vi mer försökte tvinga på... idag tänker jag att det måste finnas en mottagare för att det ska kunna bli någon förändring. De ska

kunna precisera själva, vad de önskar stöd i, att de ser att jo, men det här är ett problem. För att vi ser det, ja, men det är någonting annat. Men om inte de ser det, eller tycker inte att det är ett problem. Nej, men då finns det ju inga problem att jobba med.

Detta är i linje med nya socialtjänstlagen, där det i större utsträckning ska vara upp till individen att själv söka det stöd hen behöver, något som kan innebära att det blir än svårare att nå de personer som behöver stöd till följd att de lever med hedersnormer. Kopplat till de olika faktorer som nämns under temat bemötande är det också viktigt att nämna att det finns tillfällen då förståelseperspektivet och det tillitsbyggande anslaget möjligen har gått för långt och lett till sådan anpasslighet, som till exempel Olsson & Bergman (2022), Olsson (2024) och Linell & Lundberg (2023) har lyft fram.

Denna ängslan tar sig ibland uttryck i en ovilja att göra orosanmälan. Anledningen är att man känner en oro över hur relationen till föräldrarna kommer att påverkas och hur det kan komma att drabba barnet. En lösning som lyfts fram är att en person i ledande ställning, som inte har daglig kontakt med och relation till eleverna och deras föräldrar, är den som står bakom anmälan. En annan lösning, som tillämpas på fritidsgården, är att man direkt ser till att ha en dialog med föräldrarna.

ERIK BERÄTTAR: Ofta just med orosanmälan så försöker vi kontakta föräldrarna innan och säga att nu kommer vi att orosanmälan på grund av detta, detta, detta. Det är min skyldighet, det är mitt jobb. Vi sa på senaste föräldramötet också på [skola]: jag har anmälningsplikt, är det oro så kommer jag att göra orosanmälan, så enkelt är det, men jag kommer kontakta er först, så fort du har ett nummer, så ni vet om det.

Ebbe instämmer:

Precis, alltså det, det behöver ju inte göra att ens relation, alltså relation med vårdnadshavare blir förstörd. Man ringer ju alltid, jag ringer alltid, förutom när det är våld. Men då ringer jag och förklarar, det här ser vi. Så här, tänker vi. Så här, kommer vi gå vidare. Jag har inte, jag alltså, jag har skrivit många orosanmälningar, alltså senaste tio åren nu, aldrig fått något bakslag.

ERIK: Men, många är ju väldigt oroliga för jag tänker raka rör, det är bättre. Då har vi en dialog på gång för då ser ni alltihop och ni är välkomna hit.

Tidigare forskning lyfter fram det lämpliga och ändamålsenliga i att agera på ett lyhört och inkännande sätt kontakt med människor som lever med hedersnormer (se t ex Strid m fl 2021, Korkmaz & Överlien 2023, Grip & Dynevall 2024).

I verksamhetsbesöken lyftes en oro för att uppfattas som rasistisk. Detta ville vi därför stämma av runt i fokusgrupperna. Det visade sig dock vara få som kände igen sig i den oron. Några medgav att det kan pratas om det i deras verksamhet, att kolleger ger uttryck för att de känner en oro men ingen av deltagarna gav uttryck för att de själva känner sig hindrade på grund av det. Vi förvånades över detta eftersom det är en faktor som diskuteras i forskningen (se t ex Ouis 2021, Olsson & Bergman 2022).

Respondenterna menar att de kan känna oro inför att ställa vissa frågor till de unga de möter, men att det snarare handlar om att inte känna sig säker på hur man ska hantera de ungas svar – om det visar sig att de berättar om utsatthet. Detta angränsar till resonemangen nedan om att man vet hur man ska hantera akuta lägen, då skydd krävs, men att man känner sig mer trevande och osäker runt ett

eventuellt upptäckande som inte måste leda till en direkt insats (orosanmälan). Som Livia uttrycker:

Jag är nog inte heller rädd för att säga fel eller fråga fel, men som du säger, sen då?

Kontextuella förutsättningar

Under denna rubrik har vi samlat faktorer som är gemensamma för alla som arbetar i en verksamhet, med tanke på uppdragets art och i vilka situationer och varför man möter unga människor. De olika temana här är samverkan, både välfungerande och problematisk sådan, samt glappet mellan de frivilliga och de tvingande insatser som finns att tillgå.

När det gäller **samverkan** visar intervjuerna att detta fungerar bäst när det är skarpa ärenden, till exempel att kontakta socialtjänsten, som i fallet som beskrevs ovan, där det kom signaler från skolan om att en ung tjej var utsatt och i behov av akut skydd och där man samverkade väl kring det. I en studie av Larsson m fl (2024) understryks vikten av att ha väldefinierade ramar och stödstrukturer för att kunna samverka och agera på ett ändamålsenligt sätt i akuta och komplicerade situationer.

Ett liknande fall är det som Erik vittnar om:

Vi hade ju ett akut fall för fem år sedan ungefär där vi fick ta hjälp av soc då och hämta en tjej hos oss på fritidsgården, för att det var mycket heder där, det var förtryck och våld hemma och alltihop och de fick hämta hos oss, med oss. Där föräldrarna sprang runt på fritidsgården och letade efter henne, just det, så fick vi hålla henne gömd tills soc. kom och hämtade henne snabbt på en annan sida av fritidsgården och åka i väg med henne. Ja, så man har varit med om det så.

Det tycks alltså vara så att när det är fråga om akut behov av skydd så fungerar det bra, man vet vad man ska göra. Det finns ett regelverk och en känd process att hålla sig till, som man upplever fungerar, vilket skapar trygghet i yrkesrollen.

Men även vid andra tillfällen än då det är skarpt läge finns exempel på fungerande samverkan, på så vis att man kan fråga varandra om råd. Selma berättar att hon ofta frågar modersmålslärarna om råd: De kanske vet mer, men där är det också så, ni [vänder sig till modersmålslärarna i gruppen] har ju också olika bakgrunder så det går ju inte ta som självklart, men också att man hamnar i tillit.

Ebbe delar denna bild:

Alltså, det är ju det. Vi kan ju alltid ringa till myndighetsenheten här i Västervik och bolla alltså, det uppmuntrade dem oss allihop till liksom, hör av dig och kolla med oss, de har ju verkligen en spetskompetens så klart.

Leona ger också samma bild:

Allting är ju inte de här klassiska tecknen, tänker jag. För... men får vi indikationer från skolan, att ja, men de får inte delta i sexualkunskapen, de får inte delta i simhallen. Nej, men då, det är ju lite skarpare signaler.

Det vi ser här är att det finns en vilja att samverka och dela med sig av både kunskaper och information, i syfte att bedriva ett så bra stödjande arbete som möjligt. En typ av samverkan som fungerar väl är den mellan skolan och kommunens aktivitetsansvar. Om en elev inte dyker upp får skolan veta det:

SELMA: [Då kan de säga att] nej, de här eleverna har inte dykt upp. Då kan man få telefonsamtal till skolorna att hallå,

vet ni någonting? Och då blir jag så glad när gymnasiet ringer och faktiskt då, då kör vi det tillsammans. Det är våra barn och ungdomar.

På motsvarande sätt arbetar man även inom socialtjänstens olika enheter. Lotta berättar att de gemensamt ser till att klienterna inte tappas bort när de fyller arton:

LIVIA: Bjuder ni in oss här ibland, eller hur ni bjuder med?

LOTTA: Vi bjuder in.

LIVIA: Ja, men så här, så att vi får komma och vara med.

LOTTA: Ja precis, de gångerna det har hänt så har vi gjort det. Oftast får jag ju att de inte är intresserade, men.

LIVIA: Ja, okej.

LOTTA: Men så gör vi nog alla, att vi väldigt ofta, att vi också inte bara... Här har du kontaktuppgifter, utan vi erbjuder att boka mötet, just för att man vet att de kanske eller är lite ambivalenta eller så där. Men så är det i våld i nära också? Att vi erbjuder ju mötet, inte bara.

ANNIKA: Det är som en brygga mellan, kan man säga?

LOTTA: Ja men precis.

Den här typen av överlämnande är i linje med den skrift som Länsstyrelsen i Östergötland publicerade 2024, till stöd för professionella som möter människor som är utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck. Där poängteras att det är viktigt att veta till vem och hur man lämnar över ett ärende så att den unge inte faller mellan stolarna.

Respondenterna vittnar också om att det finns **problem runt samverkan** och ger exempel på situationer som skulle kunna fungera bättre. Framför allt kan det vara svårt att få till bra samverkan runt det förebyggande och upptäckande. Här finns behov av utveckling. Sådant som efterfrågas är fler gemensamma forum för kunskapsutbyte, ökad förebyggande samverkan där socialtjänsten och vården (BVC) involveras tidigt, samt lösningar för informationsdelning inom ramen för sekretess. Denna bild är i enlighet med det som framkom under verksamhetsbesöken.

Det finns en önskan om att i större omfattning få möjlighet att bolla ärenden med personer som besitter särskild kompetens inom området såväl som att arbeta bredare över professionsgränser för att identifiera och upptäcka hedersproblematik. Att använda socialtjänstens myndighetsutövning lyfts fram som något som är hjälpsamt för verksamheterna i de diffusa och svåra ärenden som de stöter på. Socialtjänstens myndighetsutövning beskrivs besitta en spetskompetens som kan vara stödjande för andra verksamheter i att arbeta med frågorna. Det finns också speciella yrkesgrupper som lyfts fram som centrala för att identifiera och upptäcka hedersproblematik.

EBBE: Alltså jag tänker hela tiden skola, men sjuksköterskan, jätteviktig, när det kan komma till könsstympning, sådana saker, att hon också vågar ställa de här frågorna, vet vad hon ska fråga.

Att arbeta med förebyggande i samverkan genom föräldragrupper, där flera aktörer är inblandade lyfts som positivt. Till exempel hur BVC och socialtjänst kan samverka och hur man kan få till ett gemensamt kunskapsutbyte över verksamhetsgränser. Det finns ett stort behov av att se arbetet med kommunens unga som något gemensamt, där man kan informera varandra om vad man ser och vet om olika unga.

Elias talar utifrån sin erfarenhet:

Sen är det någonting tycker jag just med okunskap, eller, med olika yrkesgrupper, att vi börjar väl och se att det är samma ungdomar överallt. Vi som jobbar med ungdomar i kommunen, att det inte dina ungdomar och våra ungdomar som det har varit förr. Fritid och skola har väl aldrig jobbat så mycket ihop som nu, skulle jag säga. Absolut.

Det finns en spridd idé om att sekretessen är ett problem när olika verksamheter ska samverka kring en enskild individ. Simon och Sofia diskuterar hur de uppfattar att sekretessen kan hindra ett kunskapsutbyte med andra verksamheter:

SIMON: Så alltså ökat kunskapsbyggande mellan myndigheter tror jag också skulle vara bra, men då behöver man skriva med sekretess, sekretessen.

SOFIA: Kanske ett gemensamt samtycke, att man kan om man har något, jag vet inte hur man kan lösa det här. Att man kan byta lite information bara för kunden eller eleven eller den här, att jobba för människan på ett annat sätt när man får bättre, mer helbild.

Även i forskning om samverkan lyfts sekretessen fram som ett hinder. Det finns dock också forskare som menar att problemet inte primärt är sekretessen som sådan, utan snarare att professionella har bristande kunskaper om sekretess samt att organisering och styrning inte fungerar som det borde (Danermark & Germundsson 2017). Här finns alltså möjligen ett behov av stärkta kunskaper.

En annan problematik som påverkar förutsättningarna att stödja människor som lever med hedersnormer lyftes fram, nämligen

glappet mellan frivilliga och tvingande insatser. Många av de insatser som erbjuds är frivilliga för människor att ta emot eller delta i. Det innebär att de kan tacka nej utan att det får några (direkta) konsekvenser – även om det i förlängningen kan leda till att tvingande insatser sätts in. Den tvingande insats som är aktuell här är omhändertagande av barn med stöd i LVU. Leona och Livia diskuterar detta:

LEONA: Och ibland vill ju liksom inte ungdomen och det måste man ju också ta en viss hänsyn till. Självklart. Vi kan ju inte klampa in i folks liv. Det är klart att vi kan göra mycket mot deras vilja, men då ska det ju finnas verkligen, verkligen starka skäl tänker jag.

LIVIA: Det är så långa steg, tänker jag, och då blir de ju kvar. Om det inte finns skäl då? Då önskar man ju att man kunde få jobba på föräldrarnas motivation, men säger de nej, då säger de ju nej.

Flera av respondenterna talar om vikten av att motivera föräldrarna, att det är den enda metod man har, men att det kan vara svårt på grund av hur de lagar och regler som omger arbetet kan förstås och hur kulturella skillnader påverkar möjligheterna att närma sig familjerna. Tillitsbristen kan vara en försvårande faktor här. När de professionella ska utföra ett motiverande arbete ser de även hur kulturella skillnader kan fungera hindrande för att nå fram med möjliga insatser. Att föräldrar själva ska precisera vad de önskar för stöd är ett problem. Wilhsson m fl (2023) har studerat hur skolsköterskor kan arbeta med tillitsbyggande och menar att en manual eller checklista kan vara ett sätt att skapa en förtroendefull grund för arbetet. Våra respondenter har också varit inne på att det skulle kunna vara en fördel att ha något att hålla sig till, men då snarare för att känna att man har ett handlingsutrymme.

De professionellas väg framåt – som de själva ser det

Det tredje temat handlar om hur respondenterna ser på sitt fortsatta arbete: vad de vill hålla fast vid och se mer av, respektive vad som behöver utvecklas för ett ännu mer ändamålsenligt förebyggande, upptäckande och stödjande arbete. Gemensamma faktorer här är att det handlar om att skapa strukturer, bygga trygghet och ha handlingskapacitet i arbetet. Manualer och arbetssätt ger de professionella stöd och riktning i arbetet, samverkan kan öppna möjligheter för att utbyta erfarenheter och kunskaper över verksamhetsgränser och ge redskap till barn, unga och familjer för att stärka individers möjligheter till integration. Flera nämner vikten av att prata med varandra över enheterna, dela information och tips på hur man kan göra. Diskussionsgrupper likt de som skapades för fokusgruppsintervjuerna beskrivs som ett exempel på hur ett kunskapsutbyte mellan olika verksamhetsområden, enheter och förvaltningar skulle kunna gå till. Det skulle vara värdefullt att utbyta erfarenheter och få till en fördjupad diskussion kring ämnet genom att möta verksamheter utanför den egna. Ebbe sätter ord på detta:

För en sådan här diskussionsgrupp. Det har varit jättespännande också att vara att komma med olika bakgrunder, alltså om till exempel alltså myndighet, försörjningsstöd, integration och sen en skola, en sådan grupp.

Samma tankar kom upp även under verksamhetsbesöken, vilket vi tar till intäkt för att det är ett behov som många har.

Arbetssätt och manualer för att upptäcka/bedöma risk, så som FREDA och PATRIARK, skulle kunna användas mer, menar några av respondenterna. Även lokala handlingsplaner i verksamheter, som upplevs värdefulla och som skapar trygghet för de professionella i arbetet, kan utvecklas. De beskriver också ett behov av ett tydligare förebyggande arbete och bättre stödstrukturer, vilket

skulle kunna uppfyllas av de nationella rådgivningslinjer som finns. Verksamheterna beskriver även ett framtidsytande arbete som kan stärkas genom ökad kompetensutveckling, förbättrad samverkan och utökat handlingsutrymme inom ramen för det arbete som redan görs. Det här är helt i linje med vad som framkommer i verksamhetsbesöken.

Vi ser i intervjuerna att handlingsplaner och checklistor skapar trygghet och struktur. Samtidigt betonas också vikten av handlingsutrymme för individuella anpassningar, där kollegor och chefer är centrala personer att samverka med. Att arbeta med tydliga rutiner upplevs skapa trygghet i yrkesrollen samtidigt som det kan bidra till lika behandling av människor och motverka agerande på fördomsfull grund, eftersom liknande frågor ställs till alla man möter. Fördomar riskerar både att skapa stereotypa föreställningar om vilka som utsätts för hedersvåld och innebära att man missar att identifiera individer som är utsatta.

SOFIA BERÄTTAR: Tydlighet och riktlinjer är jätteviktigt för mig, för den är bra för att den gör den här lika behandlingen. Man vet hur man förhåller sig om man träffar någonting. För oss... träffar vi vuxna har [vi] rutiner, när vi träffar olika, att vi ställer frågor, till exempel om det här våld, hemma och hur det är så.

Att arbeta med gemensamma, tydliga riktlinjer eller checklistor upplevs skapa både trygghet och ökat handlingsutrymme. Eftersom det är något man gör gemensamt behöver ingen enskild känna att hen riskerar att göra något fel, något som innebära kritik från ledningen. Evelina berättar:

För vi har ju inte en manual och riktlinje som är så här: ta bort föräldrarna från IST. Det kan man ju inte ha som riktlinje, liksom, det går inte. Men det är ett sådant undantag, som att

man ändå kan göra när vi har en tydlig ram och vi har de här stegen vi ska följa, men sedan de här små anpassningarna som är bara för att underlätta för elevens liv. De vet vi att vi kan göra ändå, i samråd med chef och mentor och kurator att, jag tror att det hänger ihop med att vi har den här manualen, liksom som visar på hur viktigt det här är och vi har riktlinjer. Men sen också att /... / vi vet att vi kan göra en sådan här grej vid sidan av eller vi lade in på någons schema så här »basket i idrotten« och då var det liksom, det var någon basket utanför skoltid liksom. Men som lades in som en aktivitet och vi har ju enskilda scheman där på introduktionsprogrammet, så att det går ju, men att båda de delarna är viktiga liksom.

Detta agerande är i linje med det som Jonna Bornemark (2018) poängterar, nämligen vikten av att använda sitt professionella omdöme på ett sätt som möjligen tänjer på gränserna, men som innebär att man fullföljer sitt uppdrag.

Även om det finns en trygghet vad gäller sådant som när en orosanmälan till socialtjänsten ska ske så finns det situationer som upplevs som diffusa, där det är svårt att avgöra om en anmälan är motiverad. I sådana lägen finns regionala och nationella rådgivnings-linjer som tänkbara vägar för att få stöd i arbetet. Dessa används dock inte i någon större omfattning, så här finns potential för förbättring.

Fokusgruppsintervjuerna visar att **samverkan mellan aktörer** fungerar bäst när det är skarpa ärenden i kontakt med socialtjänsten och det finns behov av utveckling kring upptäckande och förebyggande arbetet. Man efterfrågar fler gemensamma forum för kunskapsutbyte, ökad förebyggande samverkan där exempelvis socialtjänsten och BVC involveras tidigt, samt lösningar för informationsdelning inom ramen för sekretessen.

Det finns en önskan om att i än större omfattning få möjlighet att bolla ärenden med personer som besitter särskild kompetens inom området såväl som att arbeta med en bredare över professionsgränser för att identifiera och upptäcka hedersproblematik. Men det finns också speciella yrkesgrupper, som till exempel skolsköterskan, som lyfts fram som centrala för att identifiera och upptäcka hedersproblematik.

Förebyggande arbete i samverkan genom föräldragrupper, där aktörer som BVC och socialtjänst är inblandade, lyfts också fram som ett positivt exempel. Det gör även gemensamma kunskapsutbyten över verksamhetsgränser och behovet av att se arbetet som gemensamt för alla kommunens unga. Det förebyggande och stödjande arbetet handlar mycket om att ge människor egna redskap – både praktiska och kunskapsmässiga – för att hantera svåra situationer. Det innefattar att avdramatisera orosanmälan som ett stöd, erbjuda föräldrautbildningar och kurser och att ge tydlig information om lagar och rättigheter. Att involvera föräldrar och skapa trygga arenor för dialog, liksom att stärka barns självkänsla och ge små, konkreta tips som kan så frön till förändring över tid. Arbetet beskrivs till stor del handla om att bygga tillit och skapa stegvisa förändringar.

En aspekt av detta är att förklara för människor att en orosanmälan till socialtjänsten kan förstås som ett sätt att synliggöra att familjen behöver råd, stöd och vägledning och att det inte måste innebära att barnet omhändertas – utan att det tvärtom är en sista utväg som man ganska sällan måste ta till (se t ex Högdin m fl 2023).

Att kunna ge föräldrar olika redskap för att uppfostra sina barn utan våld och begränsningar är en del av ett integrationsarbete. Föräldrar som kommer från andra kulturer med andra normer kring föräldrarollen kan uppleva en stor vilshenhet i mötet med den majoritetssvenska kulturen. Det är därför av stort värde att lyfta fram andra strategier och alternativ kring att vara förälder. Samir frågar sig retoriskt:

Om ditt barn kommer göra så och så och pratar inte och ser på Ipad hela tiden, vad ska jag göra då hemma? Alltså, ska jag bara?

SOFIA: Det är viktigt att då att man hänvisar till att det finns andra verktyg som man kan använda, det finns den här föräldrautbildning. Det kan man göra det här på ett sätt, eller annat så det är absolut olagligt att man slår sina barn. Man kan använda, det finns massor av saker som man kan göra för att man får ordning på det.

Flera av de professionella beskriver att deras grunduppfattning är att alla föräldrar vill sina barn gott, men att det finns föräldrar som behöver stöd sin barnuppfostran. Det kan också handla om att de behöver mer information och kunskap och att det i en förlängning kan vara en grund för förändring. Att det finns ett behov av att inom ramen för integrationsarbetet ge tydlig och konkret information om lagar, rättigheter och möjligheter till stödinsatser. Till exempel att man inte får slå sina barn i Sverige men att det finns andra sätt att uppföstra dem, andra redskap att använda.

Sofia berättar om föräldrautbildning:

Man kan få tillräckligt bra verktyg om man hamnar i situationer med sina barn och uppfostran och hur man kan göra? Vad ska man göra här? /—/ Efter två år när vi har fått en grupp, så jag har fått samtal av en kvinna som jag har haft på tidigare SO som ber om hjälp. Hon kom ihåg att jag har berättat tidigare i tiden att det finns hjälp att få, så hon känner mig som en trygg person som hon kan vända sig till och som kan vägleda om vilken hjälp som hon kan få.

De professionella beskriver att föräldrar ofta lever i ett utanförskap där de har tunna band till det svenska majoritetssamhället och lyfter

fram vikten av att involvera och inkludera föräldrar för att de ska känna sig trygga i sin föräldraroll. Inkludering skapar trygghet och minskar motstånd, varför det förebyggande arbetet kan förstås som att skapa band för föräldrarna:

SOFIA: Att nyanlända /.../ när de kommer så man ska involvera föräldrar absolut. För att ge information och kunskap till föräldrarna, för att kunna, för att om syftet är att jag ska uppföstra mitt barn, om syftet är att jag ska hjälpa mitt barn, men jag vet inte hur jag gör? Så jag kan inkludera föräldrar, absolut. Det är något vanligt att man inkluderar dem i de information, kunskapen, verkligen.

SAHAR: Vi har gjort förut, vad heter ni ger mycket information om svenska samhället, det var jättebra, men det räcker inte.

SOFIA: Det är från början, det är en kurs.

SAMIR: Det hjälper lite.

SOFIA: Ja, min önskan är att föräldrar som har barn i skolålder att man får särskilt det här, vad innebär det här att vara föräldrar? Eller relation till skolan till barn? Vad ska man göra till exempel?

Att skapa förändring beskrivs som något som görs över lång tid i små steg med såväl barn och unga som föräldrar och i dialog med de professionella. Det är ett arbete där relationen som byggs upp över tid är central för att ge individen egna verktyg.

Ebbe betonar värdet av att ett långsiktigt perspektiv:

Och sen ett annat samtal, hur tänker vi framöver? Och man så sakta men säkert bygger upp någonting, en plan för framtid.

EVELINA: Sedan all heder är ju inte heller att det är våld, eller att det är liksom direkt skulle klassas som brott, utan det kan ju vara, de här mindre grejerna och då kanske eleven eller barnet bara behöver byggas upp, bygga sin styrka och tro på sig själv och sedan när den är vuxen så kan den göra som den vill. Alltså, det kan ju vara olika grader så.

EDVIN: Ibland verkar det vara väldigt små tips som krävs liksom, för att komma vidare.

EVELINA: Något som vi har börjat jobba med är ju att, försöka få in soc, folk från socialtjänsten som kan komma i andra sammanhang, än när det är något som har hänt. Utan att de kommer att berätta, att man får träffa, att de berättar om vad de har att erbjuda och så där. I den här åldern är de ju verkligen mottagliga för att ändå få den typen av information och försöka avdramatisera så här, den här hjälpen finns att få.

Detta avslutande replikskifte riktar blicken framåt, mot den utveckling som respondenterna ser som både önskvärd och möjlig och som kommer att sammanfattas i ett medskick om fem punkter i rapportens avslutande kapitel.

En samlad bild av ungas och professionellas erfarenheter

→ Detta kapitel ger en samlad bild av hur hedersrelaterade normer, stödstrukturer och samverkansformer tar sig uttryck i Västerviks kommun.

Här vävs de tre delstudierna samman: ungas erfarenheter av hedersnormer och familjerelationer, de professionellas beskrivningar av arbetet med att förebygga, upptäcka och stödja ungdomar i arbetet mot hedersrelaterad problematik samt ungdomars upplevelser av de stödinsatser som finns. Tillsammans ger de en bred och fördjupad förståelse av både villkoren för unga som lever med hedersnormer och förutsättningarna för de verksamheter som möter dem. Avsnittet fungerar därmed som en samlad genomgång av empirin och ger svar på de frågeställningar som väglett studien.

Vilka erfarenheter av hedersrelaterat våld och förtryck har gymnasielever i västerviks kommun?

Enkätstudien, delstudie 2, ger en samlad bild av vilka erfarenheter gymnasieleverna själva har av normer som kan förstås som hedersrelaterade. De kriterier som vi inledningsvis anger som kännetecken – en patriarkal ordning där pojkar och flickor ges olika villkor, att kollektivet/familjen är central, kyskhetsnormer, särskilt riktade mot flickor, samt ryktesspridning och social kontroll – är uppfyllda för en betydande andel av de unga som har bakgrund framför allt i Afrika och Mellanöstern.

Även utan att ha benämnt heder explicit i frågorna visar resultaten tydligt att många unga lever med normer och begränsningar som kan förstås som hedersrelaterade. Flickor beskriver i högre grad än pojkar att de lever med krav på kyskheter, de har fler och större begränsningar i umgänge med det motsatta könet samt mindre inflytande över valet av framtida partner. Religiositet framträder som en tydlig prediktor för synen på kyskheter och står sig även när vi kontrollerar för geografisk bakgrund. Det vill säga: oavsett vilken religionen är så har stark religiös tro en påverkan på hur man ser på unga människors sexualitet. Vi ser också att flickor är överrepresenterade bland dem som uppger att de utsatts för våld från familjemedlemmar. Enkätstudien visar dessutom att det finns en acceptans för att använda våld för att värna familjens heder, främst bland pojkar med bakgrund i Mellanöstern och Afrika.

Fokusgruppsintervjuerna, delstudie 3, visar en indirekt bild av unga flickor som håller sig för sig själv (accentuerat i och med att de blir äldre), bevakar och skvallrar på varandra, men som också berättar om sina livsvillkor på ett obrytt sätt. Vi tolkar detta som kopplat till kollektivism och segregation: de unga upplever att deras sätt att leva är »normalt« i och med att de mest umgås med att andra som lever enligt liknande normer. Fokusgruppsintervjuerna bekräftar bilden att en del av de unga som har utländsk bakgrund inte tillåts umgås med kompisar på samma villkor som unga från majoritetssvenska hem.

En del av dessa unga kan förstås som att de befinner sig i en tredje identitet: de lever mellan föräldrarnas/släktens normsystem och det majoritetssvenska och riskerar att avvika gentemot endera gruppen hur de än agerar. Eftersom vissa av dem inte umgås med majoritetssvenska ungdomar förblir hedersnormerna dominerande. Respondenter beskriver också hur både jämnåriga och vuxna i de ungas omgivning bevakar dem och säkerställer att normerna efterlevs, något de unga själva är fullt medvetna om.

Den bild som framträder av de ungas erfarenheter och beskrivna livsvillkor stämmer väl överens med tidigare forskning, där hedersrelaterade normsystem beskrivs som både normaliserade och kollektivt upprätthållna, och där flickor generellt bär en större del av konsekvenserna.

Vilka förebyggande och stödjande insatser finns i kommunen?

Kartläggningen, delstudie 1, visar att det finns ett brett, men ojämnt utvecklat arbete för att förebygga, upptäcka och stödja barn och unga som lever med hedersrelaterade normer, våld och förtryck. De insatser som görs kan delas in i tre övergripande områden: förebyggande arbete, tidigt stöd och vägledning samt mer ingripande stöd och direkt skydd.

Det mest omfattande förebyggande arbetet sker inom skolan, som beskrivs som den centrala arenan där alla barn nås genom återkommande värdegrundsarbete, undervisning om normer, relationer och sex- och samlevnad samt olika tematiska insatser som årshjul på gymnasiet. Förskola och BVC lyfts också fram som viktiga tidiga kontaktpunkter där föräldrar kan få information om barns rättigheter, lagstiftning och föräldraroll, även om arbetet där beskrivs som mindre utvecklat. Även integrationsverksamheter bidrar till förebyggande arbetet genom att informera nyanlända familjer om samhällsstrukturer, lagstiftning och föräldraskap.

Fritidsgårdar och fältassistenter spelar en viktig roll genom sitt relationsskapande arbete där samtal sker i vardagliga aktiviteter och kan fånga upp sådant som skolan inte alltid ser. Deras funktion kan sägas handla mycket om att upptäcka barns och ungas utsatthet.

När det gäller tidigt stöd visar delstudie 1 att unga främst söker stöd hos vuxna som de har förtroende för, så som mentorer, lärare,

skolkuratorer, fritidsledare och fältassistenter. Dessa erbjuder samtal, stöd och information om rättigheter, och kan även vara behjälpliga i den första kontakten med socialtjänsten. Flera verksamheter arbetar med synliga kontaktvägar genom affischer och annan information om stödresurser. De ungas egna svar i delstudie 2 visar även att de unga använder detta stöd och att skolkuratoren är den funktion som flest vänder sig till. Samtidigt finns en grupp unga som inte vet vart de ska vända sig. I denna grupp är unga som är utsatta för våld i familjen överrepresenterade.

Vid mer akuta behov finns tydliga kontaktvägar till socialtjänst och polis, som tar över ansvaret när det finns en konkret oro för att en ungdom är utsatt för hedersrelaterat våld eller kontroll. I sådana lägen beskriver verksamheterna att samverkan fungerar med tät kommunikation och tydliga roller – även om brist på återkoppling från socialtjänsten lyfts fram som en utmaning. I vissa fall har verksamheter temporärt skyddat en ungdom eller följt hen till en säker plats i väntan på myndighetsinsatser. Samtidigt finns betydande utmaningar, bland annat att unga oftast måste bryta med hela sitt nätverk för att få skydd, att isolering kan göra dem särskilt sårbara och att sekretess försvårar återkoppling mellan aktörer.

Hur upplever de professionella sitt arbete, med avseende på förebyggande, upptäckande och stöd?

Både kartläggningen, delstudie 1, och fokusgruppsintervjuerna, delstudie 3, visar att respondenterna har varierande erfarenheter av att möta unga som lever med hedersnormer. Några gör det dagligen, andra i stort sett aldrig. Deras vittnesmål färgas starkt av detta. Vi har tagit fasta på det de berättar om vad som fungerar bra respektive mindre bra i den verksamhet där de själva befinner sig och hur de uppfattar sina egna möjligheter att arbeta med frågan.

Vårt intryck är att de allra flesta vet vad de förväntas göra i skarpa lägen då en ung person är i behov av en snabb insats. Det finns en god beredskap från de professionella, i form av både rutiner och en god samverkan (vilket vi återkommer till nedan). Vi ser dock en frustration över det glapp som finns mellan de frivilliga insatser som kommunen kan erbjuda och tvingande insatser. Här skulle man önska att man hade någon form av mellanting att ta till, inte minst eftersom man då skulle kunna agera snabbare när man upptäcker att det finns problem i en familj. Detta är ingenting som går att åtgärda på kommunal nivå, vilket de professionella är medvetna om, eftersom det är en lagstiftningsfråga. Kanske kan den nya socialtjänstlagen innebära andra och större möjligheter att utverka att människor faktiskt tar emot stöd, men det återstår att se.

De professionella som arbetar i skolan och med integration tycks känna sig trygga i sitt sätt att närma sig unga personer och både ställa frågor och lyssna på ett icke-ängsligt sätt. Detta betyder att de har goda möjligheter att både upptäcka och ge stöd där det behövs. En del respondenter upplever dock att de inte vet hur de skulle agera om de mötte en person som var utsatt för hedersförtryck, bland annat eftersom det händer dem så pass sällan. Den osäkerheten riskerar att leda till att man underlåter att agera men också att man signalerar osäkerhet i mötet med unga i behov av stöd, vilket kan få dem att dra sig undan.

Den oro för att uppfattas som fördomsfull eller rasistisk som framkom i flera av verksamhetsbesöken, återkommer inte i fokusgruppsintervjuerna. Respondenterna säger att de vet att sådana farhågor förekommer i andra delar av organisationen, men uppger att de själva inte känner igen sig i den bilden. Däremot ger flera av respondenterna uttryck för en annan typ av ängslan, där ovana, bristande kunskap eller rädsla att göra fel leder till att man agerar

alltför försiktigt och riskerar att »tappa« den unga som behöver stöd. Även denna oro kopplas till att hedersrelaterade ärenden är relativt få, vilket begränsar möjligheten att bygga upp praktisk erfarenhet och att känna sig trygg i bedömningar.

Hur samverkar olika instanser i kommunen för att upptäcka och stödja unga som lever med hedersnormer

Kartläggningen, delstudie 1, visar att samverkan i kommunen fungerar relativt väl i akuta situationer där det finns tydlig oro för en ungdom. I dessa lägen beskriver verksamheterna att kontaktvägarna är kända, rollerna tydliga och att man »vet vad man ska göra«. När skyddsbehovet är akut aktiveras samverkan snabbt och effektivt, och professionella uttrycker att samarbetet med socialtjänst och polis då fungerar särskilt bra.

I det förebyggande och tidiga upptäcktsarbetet framträder däremot en mer splittrad bild. Enligt delstudie 1 saknas det i många verksamheter strukturerade forum, återkommande mötesplatser och tydliga rutiner för att diskutera och följa upp hedersrelaterad problematik. Flera befintliga samverkansnätverk hanterar bredare frågor som våld, kriminalitet eller social problematik, men saknar specifik inriktning på heder. Det innebär att hedersfrågorna riskerar att försvinna bland andra prioriteringar eller inte lyftas alls. Dessutom beskriver flera professionella att de antingen inte känner till de nätverk som finns, inte längre deltar, eller att endast särskilt utpekade funktioner deltar – vilket gör att kunskap och ansvar stannar hos några få personer snarare än att spridas i verksamheten.

Samtidigt uttrycker många verksamheter en tydlig vilja till ökad och mer strukturerad samverkan. De efterfrågar gemensamma arbetssätt, tydligare rutiner, kontinuerliga mötesplatser och ökad samsyn kring hur hedersrelaterade uttryck ska identifieras, hanteras och följas upp. Detta motiveras av att skola, fritidsverksamheter,

socialtjänst och polis ofta möter samma unga i olika sammanhang – vilket gör det viktigt att känna till vad som sker i andra delar av stödsystemet. Fokusgrupperna, delstudie 3, bekräftar dessa mönster. De professionella beskriver att samverkan fungerar bäst när situationen är akut och när ett skyddsbehov kräver omedelbar handling. Då blir rollerna självklara, och tvekan inför att göra fel spelar mindre roll; man agerar utifrån ett gemensamt mål och med en tydlig ansvarsfördelning.

I andra sammanhang – särskilt i det vardagliga, förebyggande arbetet – råder större osäkerhet kring vilken samverkan som förväntas, hur den ska initieras och vilka kontaktvägar som ska användas. Professionella uttrycker även behov av att veta mer om vad andra verksamheter gör, just eftersom det ofta rör samma ungdomar. I både verksamhetsbesöken och fokusgrupperna lyfts sekretess, tidsbrist och avsaknad av tydlig organisatorisk struktur fram som hinder för samverkan i det vardagliga arbetet. Sekretess upplevs ibland som ett faktiskt hinder, men också som något som misstolkas eller övertolkas, vilket gör professionella mer försiktiga än vad lagstiftningen kräver.

Den bild som framträder här är i enlighet med vad tidigare forskning visar, nämligen att vardagssamverkan ofta är svårt eftersom man inte riktigt vet vad man ska göra och eftersom den tenderar att prioriteras ner till följd av arbetsbelastning. Att sekretessen utgör ett hinder för att arbeta tillsammans är även det i linje med vad andra studier visar.

Vilka erfarenheter har gymnasieeleverna av kommunens insatser?

Enkätstudien, delstudie 2, visar att många unga har erfarenhet av att söka stöd i kommunens insatser, främst skolkuratorn – vilket är en person som de har i sin närmiljö. Det är vanligare bland tjejer än killar att söka stöd. I fokusgrupperna, delstudie 3, framkommer

även att unga ofta känner sig trygga med att prata med lärare, fritidsgårdspersonal och fältassistent, vilket stärker bilden av att relationen är central för att stöd ska efterfrågas.

En stor majoritet av de unga uppger att de vet vart de ska vända sig om de har behov av att prata med någon utanför familjen. Bara en mindre grupp tycks osäkra på den punkten och bland dessa finns en överrepresentation av unga med utländsk bakgrund samt unga som själva uppger att de utsatts för våld i hemmet. För denna utsatta grupp är det tre gånger så vanligt att inte veta vart man ska vända sig, jämfört med elever som inte utsatts för våld. Även om det handlar om relativt få individer så befinner de sig i en mycket sårbar och utsatt position, vilket manar till eftertanke. Här finns också en jämförelsevis stor oro för att den vuxne man pratar med ska föra informationen vidare till föräldrarna, vilket kan innebära stor fara för den som lever med hedersnormer.

De flesta av de som har sökt stöd är nöjda med den hjälp de fått, men en mindre grupp menar att de inte fick någon hjälp alls. Samtliga dessa har utrikesfödda föräldrar. Det vanligaste skälet till att vara missnöjd med stödet är att de personer man pratade med inte upplevdes förstå ens problem, följt av upplevelsen att de saknade kompetens eller kunskaper för att ge stöd.

En önskan som lyfts av flera unga är att de skulle vilja få möjlighet att prata anonymt med någon och att det de berättar inte ska leda till någon åtgärd. Framför allt vill de kunna känna sig säkra på att det de delar med sig av inte når föräldrarna. Bland unga med bakgrund i Afrika och Mellanöstern finns en större oro för hur familjen ska reagera. Det finns med andra ord en viktig uppgift att fylla här, som handlar om tillitsskapande och tillgänglighet i de ungas vardagsmiljö.

8. | 2026:1 Hedersnormer i Västerviks kommun – erfarenheter, stöd och samverkan

Vägar framåt

→ Denna studie visar att hedersnormer inte bara hör storstaden till utan finns även i en mindre kommun.

Det som är specifikt för små kommuner – de korta avstånden, de överblickbara stödsystemen, att många aktörer har kännedom om varandra – är både på gott och ont. Å ena sidan underlättar det snabba och samordnade insatser i akuta lägen, då kontaktvägarna är etablerade, å andra sidan blir det vardagliga och förebyggande arbetet mer sårbart. Eftersom man möter problematiken relativt sällan kan man känna att man har begränsad rutin. Frågan tenderar att hamna mellan stolarna när den inte är akut.

Vårt intryck är att de verksamheter som bedrivs i syfte att förebygga, upptäcka och stödja fungerar många gånger väl. Det som är bra och fungerande ska man förstås fortsätta göra – och kanske utveckla och förfinas. Annat kan det finnas behov av att se över. Vägen framåt, vårt medskick till verksamheterna, kan sammanfattas i följande fem punkter:

- Stärk kunskapen
- Samverka och samtala mellan professionerna
- Jobba aktivt och uppsökande med integration
- Lyssna och bygg tillit
- Ha öppna och prestigelösa samtal med unga

STÄRK KUNSKAPEN. Även om flera av de professionella uppger att de har kunskaper och vet hur de ska agera i möten med människor som lever med hedersnormer, så uppger andra att de inte känner sig tillräckligt kunniga när det gäller hedersproblematik. Ett skäl till detta är att de alltför sällan kommer i kontakt med människor som lever med hedersnormer och att de därför blir »ringrostiga« och rädda att göra fel. Att de upplever att det är sällan förekommande i arbetet, kan delvis bero på att de inte vet hur de ska identifiera hedersnormer och därför inte upptäcker det. Vår sammantagna bild är att det finns behov av stärkta kunskaper om vad heder är och hur man kan upp-täcka att unga är utsatta, vilket även innebär en fördjupad förståelse för skillnader och gränsdragningar mellan hedersrelaterat våld, annat våld i nära relation samt machokultur. Vidare behövs ökade kunskaper om hur man närmar sig människor med frågor och hur man får dem att känna tillit så att man kan visa vad kommunen kan erbjuda. Slutligen behöver kunskaper om hur och var man som professionell kan söka stöd vid osäkerhet stärkas.

SAMVERKA OCH SAMTALA MELLAN PROFESSIONERNA.

Under fokusgruppsintervjuerna lyfte flera av de professionella som deltog hur värdefullt det var att få prata med varandra och höra hur andra tänker och arbetar så att man kan hitta sätt att vardagssamverka när situationen inte är akut. Man skulle behöva nå en mer gemensam förståelse för uppdrag och ansvar, få en delad bild av vad sekretess möjliggör respektive begränsar, samt skapa återkommande forum där hedersfrågor inte »drunknar« i bredare teman. Väl medvetna om att det kan vara svårt att hitta tiden och platsen för den typen av samtal menar vi att det är något som bör prioriteras eftersom det kan göra att samverkan fungerar bättre och att man på så vis kan utveckla ett ännu mer verkningsfullt arbete och bättre samverkan till stöd för de som lever med hedersnormer.

JOBBA AKTIVT OCH UPPSÖKANDE MED INTEGRATION för att på sätt både förebygga, upptäcka och stödja människor som lever

med hedersnormer. Flera verksamheter beskriver vikten av dialog med barn och familj om normer, innan någon blir utsatt, som något som kan minska avståndet mellan familjer och samhällsinstitutioner. Det handlar bland annat om att ge människor redskap att använda i sitt föräldraskap, så att de kan uppfostra sina barn utan våld och begränsningar. Här är det en poäng att börja tidigt, redan i barnhälsovården och i förskolan/lågstadiet. Även om tecknen på hedersnormer inte alltid är så synliga när barn är så unga, så är det bra att lägga en tidig grund för kontakt och samtal om hur man som förälder kan hantera olika typer av utmaningar man ställs inför. På så sätt kan man följa familjerna i takt med att barnen blir äldre och alltmer vill – och har rätt till – att söka sig utanför familjen. Förskolan och skolan träffar alla familjer i samhället och har enligt lag i uppdrag att samarbeta nära med hemmet. De har härigenom stora möjligheter att ge nyanserad information om den värdegrund som skolan och samhället vilar på och i dialog synliggöra och diskutera skillnader i synsätt. Genom att arbeta aktivt med att öka föräldrarnas förståelse för hur samhället fungerar, och varför, motverkas risken att det uppstår ett 'glapp« mellan föräldrar och barns livsvärldar. Detta ger i sin tur positiva konsekvenser för ungdomars identitetsarbete och kan förebygga föräldrars oro – en oro som kan bidra till upprätthållandet av hedersnormer. Integrationsarbete handlar inte bara om föräldraskapet i direkt mening utan om möten mellan människor med olika bakgrunder och erfarenheter, i syfte att alla ska känna att de har en plats i det svenska samhället. Uppsökande integrationsarbete bör därför kunna ske i alla sammanhang där människor befinner sig. Sfi är också en viktig arena för detta arbete. Nyfikenhet och respekt är ledord, vilket för oss över till nästa punkt.

LYSSNA OCH ARBETA AKTIVT MED ATT BYGGA TILLIT

så att både de unga och deras föräldrar söker sig till och tar emot stöd. Kombinera detta med ett integrationsarbete så att det blir respektfullt och inriktat på att mötas. Vi vet att många människor med bakgrund i andra delar av världen hyser en grundläggande

misstro mot samhällets institutioner. Vi vet också att det kan uppfattas som skamfyllt av den som lever med hedersnormer att vända sig till samhället för stöd av olika slag, i stället för att söka sig till familjen eller släktnätverket. Att bygga tillit är därför en central del av arbetet med hedersrelaterad problematik. Vi vill att människor, såväl unga som vuxna, ska söka sig till och ta emot stöd av olika slag från de samhällsinsatser som finns. Det uppsökande integrationsarbete behöver därför vara tillitsbyggande, vilket innebär att det är respektfullt och inriktat på att mötas i förståelse. Skola, fritid och fältarbete är arenor där relationer och låga trösklar möjliggör återkommande samtal, synliga kontaktvägar och följsamt stödande när unga vill orientera sig kring rättigheter och vägar till hjälp. Detta framstår som särskilt relevant för att uppmärksamma den »mellanzon« som inte är akut men där oro finns. Detta knyter också an till behovet av stärkta kunskaper, både om vad heder är och om hur man närmar sig människor på ett tillitsskapande sätt. Här ingår också att vara lyhörd för den unges önskemål och tankar kring om föräldrarna ska involveras eller inte.

Ha öppna och prestigelösa samtal med unga. Många unga uppger att de skulle vilja ha möjlighet att prata med någon vuxen utan att det omedelbart leder till någon form av åtgärd eller att det de berättat förs vidare till föräldrarna. Vi ser att det fungerar väl när man arbetar så i verksamheterna, så här finns en god potential. En del saker måste tas vidare, till exempel i form av en orosanmälan eller ett samtal hem till föräldrarna, men annat inte. Vi tänker att det är klokt att skapa och utveckla arenor eller miljöer som inte syftar till att man ska prata om normer och livsvillkor, men där det finns en lyhördhet om någon vill göra det. Om det finns sådana arenor och de unga känner sig trygga där har vi goda förutsättningar för att upptäcka de som är utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck (och även annan utsatthet) och nå fram till dem med erbjudanden om stöd.

Referenser

ALIZADEH, V., TÖRNKVIST, L. &

HYLANDER, I. (2011). Counselling teenage girls on problems related to the »protection of family honour» from the perspective of school nurses and counsellors. *Health & Social Care in the Community*, 19, 476–484.

APLIN, R. (2017). Exploring the role of mothers in 'honour' based abuse perpetration and the impact on the policing response. *Women's Studies: International Forum* 60: 1–10.

AWLA, R. (2005). Hedersmord och islam i Johansson, K. (red.). Hedersmord: tusen år av hederskulturer. Lunds universitet.

BAIANSTOVU, R. & STRID, S. (2024). Complexities facing social work: Honor-based violence as lived reality and stereotype. *Journal of Social Work* 2024, Vol. 24(4) 552–570.

BAIANSTOVU, R. (2012). Mångfald som demokratis utmaning. Örebro University.

BAIANSTOVU, R., STRID, S., CINTHIO, H., SÄRNSTEDT GRAMNAES, E. & ENELO, J.-M. (2019). Heder och samhälle. Working Papers, 17, Social Work, Örebro University.

BAIANSTOVU, R., & ABLETT, P. (2020). The transformation and integration of society. Developing social work pedagogy through Jürgen Habermas Theory of Communicative Action i C. Morley, P. Ablett, C. Noble, & S. Cowden (red.) *The Routledge handbook of critical pedagogies in social work* (pp. 450–464). Routledge.

BAIANSTOVU, R. & SÄRNSTEDT GRAMNAES, E. (2022). Relationerna bestämmer tillhörigheten. En utvärdering av IOP Mötesplats Vox 2018–2020. En intersektionell behovsinventering. Örebro universitet: Working Papers and Reports Social work.

BATES, L. (2018). Females perpetrating honour-based abuse: controllers, collaborators or coerced? *Journal of aggression, conflict and peace research*, 10(4) s. 292–303.

BHATIA, A., LOKOT, M., KENNY, L., MATHPATI, M. & CISLAGHI, B. (2024). Honor, violence, and children: A systematic scoping review of global evidence. *Child abuse & neglect* Volume 151.

BJÖRKTOMTA, S. B. (2019). Honor-based violence in Sweden – Norms on honor and chastity. *Journal of Family Violence*, 34: 449–460.

BORNEMARK, J. (2018). Det omätbaras renässans. En uppgörelse med pedanternas världsherravälde. Stockholm: Volante.

BRAUN, V. & CLARKE, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3:2, 77–101.

BREDAL, A (2022). Transnational regimes of family violence. When violence against women crosses borders. I Bows, H. & Fileborn, B. (red.) *Geographies of Gender-Based Violence. A MultiDisciplinary Perspective*, Bristol University Press (Chapter 9).

BÄCKMAN, T (2024). Polisens barnskyddsarbete när barn far illa i hemmiljön. *Nordisk socialrättslig tidskrift*. Nr 37 2024.

CARLBOM, A. & OUIS, P. (2024). Religion och heder – ett exempel i Ouis, P. & Högdin, S. *Hedersrelaterat våld och förtryck. Professionellas uppdrag och utmaningar*. Stockholm: Liber.

- CINTHIO, H., STAAF, A., & OUIS, P. (2022).** 'That's how we were raised': Perpetrator perspectives in relation to legislative changes targeting honour related violence in Sweden. *Nordic Journal on Law and Society*, 5(1).
- CHRISTIANSON, M., TEILER, Å. & ERIKSSON, C. (2021).** »A woman's honor tumbles down on all of us in the family, but a man's honor is only his«: young women's experiences of patriarchal chastity norms. *International Journal of Qualitative Studies on Health and Well-being*, 16:1, 1862480.
- COONEY, M. (2014A).** Death by family: Honor violence as punishment. *Punishment & Society* 2014, Vol. 16(4) 406–427.
- COONEY, M. (2014B).** Family honour and social time. *The Sociological Review*, 62:S2, pp. 87–106.
- COUTURE-CARRON, A. (2020).** Shame, family honor, and dating abuse: lessons from an exploratory study of South Asian Muslims. *Violence against women*. Dec 26(15-16) s. 2004-2023.
- CRENSHAW, K. (1989).** Demarginalizing the intersection of race and sex: A black feminist critique of antidiscrimination doctrine, feminist theory and antiracist politics. *University Chicago Forum 1989 (1) Article 8*.
- DS 2024:30.** En lag om insatser inom socialtjänsten till vårdnadshavare, barn och unga när samtycke saknas
- DAHLIN IVANOFF, S. & HOLMGREN, K. (2017).** Fokusgrupper. Lund: Studentlitteratur.
- DANERMARK, B. & GERMUNDSSON, P. (2007).** Nya vägar till arbetsmarknaden. Kvalitetssäkring av samverkan. Sundsvall: Socialtjänsten, Sundsvalls kommun.
- DANNESKIÖLD-SAMSÖE, S., MÖRCK, Y. & WAGNER SÖRENSEN, B. (2011).** 'Familien betyder alt': Vold mod kvinder i etniske minoritetsfamilier. Frydenlund.
- DARVISHPOUR, M. (2010).** Mannens maktförlust vid migrationen – en del i »hedersförtryck« och konflikter inom invandrade familjer, i Hansson, M. (red). *Perspektiv på manlighet och heder* Stockholm: Gothia Förlag AB.
- DARVISHPOUR, M. & LAHDENPERÄ, P. (2014).** Honour-Related Problems in School Contexts in Sweden – theoretical perspective and prevention. *Mälardalen Studies in Educational Sciences* 10Dyer, E. (2015). 'Honour' Killings in the UK, Henry Jackson Society, London.
- ENGH KRAFT, L., RAHM, G., & ERIKSSON, U. B. (2017).** School nurses avoid addressing child sexual abuse. *The Journal of School Nursing*, 33, 133–142.
- ENGLUND, C. & LARSSON, S. (RED.) (2004).** Debatten om hedersmord: Feminism eller rasism? Svartvitts förlag, Expo.
- GRANS, L (2017).** Honour-Related Violence and Children's Right to Physical and Psychological Integrity. *Nordic Journal of Human Rights*, 35:2, 146–161.
- GREGORY, G. A., FOX, J., & HOWARD, B. K. (2020).** Honour-based violence: awareness and recognition. *Paediatrics and Child Health*.
- GRIP, L. & DYNEVALL, M (2024).** Honour-based violence in Sweden – an offender perspective. *Nordic Journal of Criminology*. Volume 25, no. 1-2024, pp. 1–17.
- GUDMUNDSDOTTIR (2022).** Left without protection. A study on how honour-related violence and oppression is being problematised in Swedish public policy. Masteruppsats, Department of Asian and Middle Eastern Studies, Stockholms universitet.
- GÜNISOY, C., CROSS, S. E., SARIBAY, A., OLCAYSOY, I., MELTEM KURUTAŞ, Ö. (2015).** Would you post that picture and let your dad see it? Culture, honor, and Facebook. *European Journal of Social Psychology* 45, 323–335.
- GÖTEBORGS STAD (2023).** Göteborgs Stadsplan för arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck 2020–2023.
- HASAN, M. (2002).** The politics of honor: Patriarchy, the state and the murder of women in the name of family honor. *Journal of Israeli History* 21(1–2): 1–37.
- HOPPSTADIUS, H., OLOFSSON, N., & ESPVALL, M. (2021).** Professional knowledge on violence in close relationship in Swedish social services. *Journal of Social Service Research*, 47(1), 131–142.

- HÖGDIN, S. (2007).** Utbildning på (o) lika villkor: om kön och etnisk bakgrund i grundskolan. Stockholms universitet (doktorsavhandling).
- HÖGDIN, S., HELMERSSON, S. & ERIKSSON, H. (2023).** Young people in honour-based contexts: negotiations and reasoning on the obligation to report concern among school staff in Sweden, *Nordic Social Work Research*, 15:1, 58–69.
- IDRISS, M. M. (2018).** Honour-based violence in ethnic communities in England and Wales. Avhandling, Anglia Ruskin University.
- IDRISS, M. M. (2022).** Abused by the patriarchy: Male victims, masculinity, »honor«-based abuse and forced marriages. *Journal of Interpersonal Violence*, 37(13–14), 11905.
- IDRISS, M. M., BATES, E. & HINE, B. (2026).** The Invisibilisation of Male Victims in the Family and Criminal Courts: Domestic Abuse, Honour-Based Abuse, and Parental Alienation, I Akhtar, R.C. (red). *Diverse Voices in Family Law*. Bristol university press.
- JANSSON, P. (2025).** Från statlig styrning till professionell praktik: en studie av svenska skolkuratorers hälsofrämjande, förebyggande och åtgärdande arbete. Doktorsavhandling, Institutionen för socialt arbete, Umeå universitet.
- JERNBRO, C. & LANDBERG, Å. (2024).** Våld i ungas nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck. Förekomst, riskfaktorer och hälsokonsekvenser. Stockholm: Stiftelsen Allmänna Barnhuset och Jämställdhetsmyndigheten.
- JÄMSTÄLLDHETSMYNDIGHETEN (2022).** Bortförda barn och unga.
- JÄMSTÄLLDHETSMYNDIGHETEN (2025).** Ett liv präglad av våld. Slutredovisning av uppdrag att kartlägga och analysera förekomsten av barnäktenskap, tvångsäktenskap och månggifte i Sverige samt andra närliggande frågor.
- KANDIYOTI, D (1988).** Bargaining with patriarchy, *Gender and Society*, Vol. 2 No. 3, pp. 274–90.
- KHAN, R., SALEEM, S. & LOWE, M. (2018).** »Honour«-based violence in a British South Asian community, *Safer communities* 17(1) s. 11–21.
- KLIJN, E.H. & KOPPENJAN, J. (2016).** *Governance Networks in the Public Sector*. London: Routledge.
- KORKMAZ, S. & ÖVERLIEN, C. (2023).** Våld i ungas nära relationer & det ideella stödet. Möjligheter och begränsningar. Stockholms universitet: Arbetsrapport/Institutionen för socialt arbete, 2023:1.
- KUNSKAPSGUIDEN.SE**
- KVALE, S. & BRINKMANN, S. (2014).** Den kvalitativa forskningsintervjun. Lund: Studentlitteratur.
- LARSSON, A-K. L., OLSSON H. & STRAND, S. J. M. (2024).** Challenges and opportunities in collaborative approaches to responding to intimate partner violence: insights from social workers and police in Sweden, *Journal of Social Work Practice*, 38:2, 143–157.
- LINELL, H. (2017).** Child protection through an abuse-focused lens: Adolescent victimization and Swedish social services responses. Doctoral dissertation, Department of Social Work, Stockholm University.
- LINELL, H. & LUNDBERG, L. (2023).** Hedersförtryck samt annat våld och förtryck under utlandsvistelse Slutrapport. Stockholms universitet. Arbetsrapport/Institutionen för socialt arbete, 2023:2.
- LIPSKY, M. (1980).** *Street-Level Bureaucracy. Dilemmas of the Individual in Public Service*. Russell Sage Foundation.
- LÄNSSTYRELSEN ÖSTERGÖTLAND (2020).** Remissvar »Hållbar socialtjänst - En ny socialtjänstlag« SOU 2020:47.
- LÖTHMAN, C., & PUSKÁS, T. (2022).** On the way towards integration? From monologic to dialogic encounters in Swedish rural preschools. *European Early Childhood Education Research Journal*, 30(4), 529–542.
- MALM, R. (2025).** Hedersutsatta drabbas när sekretessen skrotas. Ottar - Tidskrift om sex och politik. [https://www.ottar.se/hedersutsatta-drabbas-nar-sekretessen-skrotas/#:~:text=P%C3%A5%20regeringens%20presskonferens%20i%20april%20presenterade%20justitieminister,sekretess%20mellan%20myndigheter%2C%20kommuner%20och%20regioner%20slapas](https://www.ottar.se/hedersutsatta-drabbas-nar-sekretessen-skrotas/#:~:text=P%C3%A5%20regeringens%20presskonferens%20i%20april%20presenterade%20justitieminister,sekretess%20mellan%20myndigheter%2C%20kommuner%20och%20regioner%20slapas.). [hämtad 2026-02-09]

MATTSSON, T. (2021). Intersektionalitet i socialt arbete. Teori, reflektion och praxis. Malmö: Gleerups.

MASKROSBARN (2024). <https://maskrosbarn.org/wp-content/uploads/2024/09/Remissvar-Maskrosbarn.pdf>

MUCF 2022. Informationsinsatser rörande hedersrelaterat våld och förtryck, hälsa och jämställdhet. Delredovisning av regeringsuppdrag Ku2020/02624.

SIDSEL NATLAND, S. & MALMBERG-HEIMONEN, I. (2016). Familieråd – frigjörande socialt arbete innanför en manualbasert modell? Tidskrift för velferdsforskning 19(1) s. 44–61.

OLSSON, H. (2024). Voices of Women Exposed to Honour Based Violence: On Vulnerability, Needs and Support from Social Services. British Journal of Social Work (2024) 00, 1–19.

OLSSON, H. AND BERGMAN, A. (2021). From silence to recognition: Swedish social services and the handling of honour-based violence. European Journal of Social Work, 25(2): 198–209.

OUIS, P. (2009). »Honourable traditions?« Honour violence, early marriages and sexual abuse against teenage girls in Lebanon, the Occupied Palestinian Territories and Yemen. International Journal of Children's Rights, 17(3), 445–474.

OUIS, P. (2018). Musik som moraliskt hot? Om religion, barns icke-deltagande och kompromisser i den mångkulturella skolan. I Y. Hofvander-Trulsson & M. Westvall (Red.), Skapande och integration. Lund: Studentlitteratur.

OUIS, P. (2021). Hedersrelaterade familjekonflikter: Konsekvenser av förändrade normer i migrationsprocessen. FOKUS PÅ FAMILIEN 3-2021 (213-236).

OUIS, P., STAAF, A. & CINTHIO, H. (2022). »That's how we were raised«: Perpetrator perspectives in relation to legislative changes targeting honour related violence in Sweden Nordic Journal on Law and Society, 5(01): 1-33.

ORTIZ, M-L (2024). Men's Violence against Women as Portrayed in the Swedish Media: The Construction of Victimhood and the Role of the Perpetrator. Women & Criminal Justice.

OSLO ECONOMICS (2020). Kommunenenes erfaringer med barn og unge som etterlates i utlandet mot sin vilje. Rapport utarbeidet på oppdrag fra Kunnskapsdepartementet.

OSLO ECONOMICS (2022). Evaluering av tilskuddsordningen nasjonalt botilbud til personer over 18 år utsatt for tvangsekteskap, æresrelateret vold og negativ sosial kontroll. Utarbeidet på oppdrag fra Arbeids- og inkluderingsdepartementet.

PEARCE, K. E. & VITAK, J. (2016). Performing honor online: The affordances of social media for surveillance and impression management in an honor culture. New Media & Society, 18(11), 2595–2612.

PENINX, L. (2019). Problems of and solutions for the study of immigrant integration. Comparative Migration Studies, 7(13), 1–11.

PIERRE, J. & PETERS, B.G. (2000). Governance, Politics and the State. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

PROP. 2019/20: 131. Ökat skydd mot hedersrelaterad brottslighet.

REGERINGEN.SE (2025). Nytt delmål för att bekämpa hedersvåldet - Regeringen.se <https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2025/09/nytt-sjunde-delmål-for-att-forebygga-och-motverka-hedersrelaterat-vald-och-fortryck/>

REGERINGEN.SE (2026). Stärkt lagstiftning mot hedersrelaterat våld och förtryck. Stärkt lagstiftning mot hedersrelaterat våld och förtryck - Regeringen.se

REXVID, D. (2025). Heva – ett livsfarligt bedömningsstöd i hedersärenden. [Inspelad föreläsning]. Riksorganisationen GAPF. Hämtad 30 januari 2026 från <https://gapf.se/heva-ett-livsfarligt-bedomningsstod-i-hedersarenden/>.

ROGOWSKI, S. (2010). The rise and fall of a profession. Polity Press.

RÄDDA BARNEN (2024). <https://www.regeringen.se/contentassets/b6523801a8ee4f179bc282945139a2e8/radda-barnen.pdf>

SCHLYTTER A, LINELL H. (2010). Girls with honour-related problems in a comparative perspective International Journal of Social Welfare, 19: 152–161.

SFS 1990:52 Lag med särskilda bestämmelser om vård av unga. Socialdepartementet.

SFS 2018:1197 Lag om Förenta Nationernas konvention om barnets rättigheter. Socialdepartementet.

SFS 2017:900 Förvaltningslag. Justitiedepartementet.

SFS 2025:400 Socialtjänstlag. Socialdepartementet.

SKOLVERKET 2026. Motverka hedersrelaterat våld och förtryck i skolan. <https://www.skolverket.se/lanande-och-trygghet/trygghet-vardegrund-och-arbetsmiljo/brottsforebyggande-arbete/motverka-hedersrelaterat-vald-och-fortryck/motverka-hedersrelaterat-vald-och-fortryck-i-skolan>.

SOCIALSTYRELSEN (2024). Ett utvidgat utreseförbud för barn. Meddelandeblad nr 5 2024.

SOCIALSTYRELSEN (2025). En ny socialtjänstlag. Meddelandeblad nr 4 2025.

STRID, S., BAIANSTOVU R.I. & ENELO, J.-M. (2021). Inequalities, isolation, and intersectionality: A quantitative study of honour-based violence among girls and boys in metropolitan Sweden. *Women's Studies International Forum* 88.

SVENSSON, J. (2021). Religion i svensk forskning om hedersrelaterat våld och förtryck: en översiktlig genomgång med förslag på framtida forskningsfrågor. Institutet för forskning om mångreligiositet och sekularitet (IMS) rapportserie: 3.

SUNDLER, A. J., WHILSON, M., DARCY, L. & LARSSON, M. (2021). Swedish School Nurses' Experiences of Child Abuse. *The Journal of School Nursing* 2021, Vol. 37(3) 176–184.

THEODORSSON, A. (2016). Att pappa i exil. Ett försök att förstå livsvillkoren för pappor som lever i exil i Sverige med hedersnormer. Göteborg: Makadam förlag.

THEODORSSON, A. (2023). Att arbeta normkritiskt. Komplexitet och utmaningar för ledare och deltagare. Lund: Studentlitteratur.

TREVITHICK, P. (2014). Humanising Managerialism: Reclaiming Emotional Reasoning, Intuition, the Relationship, and Knowledge and Skills in Social Work. *Journal of Social Work Practice: Psychotherapeutic Approaches in Health, Welfare and the Community*, 28:3, 287-311

VAN ECK, C. (2003) Purified by Blood: Honor Killings amongst Turks in the Netherlands. Amsterdam: Amsterdam University Press.

VOGEL, A. (2024). Heder. Ungdomars förhandling kring ett laddat begrepp. Språk och stil: Tidskrift för svensk språkforskning, NF 34 s. 210-242.

VETENSKAPSRÅDET (2024). God forskningssed.

WILHSSON, M., HAGSTROM SANTO DA SILVA, E., SUSANNA LOANDER LÖF, S. & LARSSON, M. (2023). Swedish school nurses' experience of identifying students who are exposed to violence – a qualitative study. *British Journal of Child Health*, 4(3), 122-129

WIKAN, U. (2008). In Honor of Fadime: Murder and Shame. Chicago, IL: University of Chicago Press.

WIKAN, U. (2004). En fråga om heder. Stockholm: Ordfront.

WIKSTRÖM, H. (2007). (O)möjliga positioner: Familjer från Iran & postkoloniala reflektioner. Göteborgs universitet (doktorsavhandling).

WIKSTRÖM, H. (2012). Familj, heder och svenskhet. I Herz, M. (red) *Kritiskt socialt arbete* (s. 111–136). Stockholm: Liber.

Bilagor

BILAGA 1.

Frågebatteri – Verksamhetsbesök

BILAGA 2.

Enkätfrågor

BILAGA 3.

Underlag från fokusgruppsintervjuer

Bilaga 1.

Frågebatteri – kartläggning av pågående arbete

Inledning

- Bakgrundsinformation om organisationen
- Vad har du/ni för utbildningsbakgrund samt annan erfarenhet, hur länge har du/ni arbetet inom området?
- Vad har du/ni för yrkestitlar/uppdrag?

Frågebatteri

- Hedernormer och hedersförtryck kan komma med olika innebörder – vad innebär det hos er?
- Är hedersnormer och hedersförtryck något som du i ditt yrke/uppdrag stöter på?
- Hur kan hedersnormer och hedersförtryck komma till uttryck? (Kan du/ni exemplifiera detta, något fall?)
- Finns det några variationer kring hur det kommer till uttryck?)

- Har du/ni någon uppfattning om i vilken omfattning som det förekommer? För ni någon statistik kring förekomsten?
- Vilket slags stöd och hjälp erbjuder ni?
- Vill ni berätta mer om när ni i arbetet möter hedersnormer och hedersförtryck? (Möjligheter/ Utmaningar)
- Hur upplever du kontakten med andra professioner, verksamheter eller myndigheter?
- Hur upplever du/ni samverkan med andra professioner, verksamheter eller myndigheter?
- Upplever du att den som är utsatt får det stöd och den hjälp som den behöver? Om inte, vad saknar du/ni? (ställer ni frågan -hur bildar du dig din uppfattning)
- Finns den kunskap och kompetens som krävs hos yrkesverksamma? Om inte, vad saknar du/ni? (hos dig själv, hos din arbetsgrupp, i din verksamhet, i andra verksamheter)
- Ingår du i något slags nätverk, finns det någon typ av samordning kring dessa frågor?

Avslut

- Finns det något särskilt som vi borde uppmärksamma?
- Finns det något som du/ni vill tillägga?

Bilaga 2. /enkätfrågor

Ungas livserfarenheter i Västerviks kommun

→ Den här enkäten ställer frågor om hur du som person i Västerviks kommun har det i skolan, på fritiden och hemma. Alla svar är viktiga, eftersom de hjälper oss att förstå hur unga upplever sin livssituation i vår kommun. Om det är det är någon fråga som du inte vill eller kan svara på, så kan du bara hoppa över den och gå till nästa.

Vi som är på plats under tiden heter Lisa och Elinor. Fråga oss om det är något du undrar över i enkäten.

Om du skulle vilja prata med någon efteråt finns kontaktuppgifter på det informationsblad som vi delar ut, så spara det.

1. Är du folkbokförd i Västerviks kommun?

- ☐ Ja
- ☐ Nej
- ☐ Vet inte

2. Vilket år är du född?

- ☐ 2009
- ☐ 2008
- ☐ 2007
- ☐ 2006
- ☐ 2005 eller tidigare

3. Vilket kön identifierar du dig som?

- ☐ Kille
- ☐ Tjej
- ☐ Annan könsidentitet
- ☐ Osäker
- ☐ Vill inte uppge

4. Var är du född?

- ☐ Sverige
- ☐ Annat land i Norden
- ☐ Europa, utanför Norden
- ☐ Mellanöstern
- ☐ Asien, utanför Mellanöstern
- ☐ Afrika
- ☐ Sydamerika/Centralamerika
- ☐ Nordamerika
- ☐ Australien/Oceanien

5. Var är din mamma född?

- ☐ Sverige
- ☐ Annat land i Norden
- ☐ Europa, utanför Norden
- ☐ Mellanöstern
- ☐ Asien, utanför Mellanöstern
- ☐ Afrika
- ☐ Sydamerika/Centralamerika
- ☐ Nordamerika
- ☐ Australien/Oceanien

6. Var är din pappa född?

- ☐ Sverige
- ☐ Annat land i Norden
- ☐ Europa, utanför Norden
- ☐ Mellanöstern
- ☐ Asien, utanför Mellanöstern
- ☐ Afrika
- ☐ Sydamerika/Centralamerika
- ☐ Nordamerika
- ☐ Australien/Oceanien

7. Hur viktigt är det att du får bra betyg i skolan?

	INTE ALLS VIKTIGT	INTE SÄRSKILT VIKTIGT	GANSKA VIKTIGT	MYCKET VIKTIGT	VET INTE
För dig själv	☐	☐	☐	☐	☐
För din pappa	☐	☐	☐	☐	☐
För din mamma	☐	☐	☐	☐	☐

8. Uppmuntras du till att läsa vidare efter gymnasiet?

	JA, MYCKET	JA, LITE	NEJ INTE ALLS	VET INTE
Av mamma	☐	☐	☐	☐
Av pappa	☐	☐	☐	☐

9. Vilka av nedanstående aktiviteter gör du ofta (minst en gång i veckan) på din fritid?

	JA	NEJ
Sportaktivitet, boll-sport, dans, friidrott, styrketräning	☐	☐
Kulturaktivitet, teater, musik, konst	☐	☐
Är på platser där unga människor möts, t ex fritidsgård, café	☐	☐
Är på platser där unga människor möts utomhus, t ex park eller torg	☐	☐

	JA	NEJ
Tittar på teveprogram, film eller serie som du själv väljer	☐	☐
Läser böcker, tidningar el liknande	☐	☐
Är på sociala medier	☐	☐
Är på platser där unga människor möts utomhus, t ex park eller torg	☐	☐
Hjälper till hemma eller passar syskon	☐	☐

10. Hur väl stämmer följande in på dig?

	STÄMMER MYCKET BRA	STÄMMER GANSKA BRA	STÄMMER GANSKA DÅLIGT	STÄMMER MYCKET DÅLIGT
Det finns inga aktiviteter att göra i närheten av där jag bor	☐	☐	☐	☐
Det finns aktiviteter men de kostar för mycket	☐	☐	☐	☐
Det finns aktiviteter men jag tycker att det är otryggt/ obehagligt att gå dit	☐	☐	☐	☐
Det finns aktiviteter men jag har ingen lust att delta	☐	☐	☐	☐

11. Hur väl stämmer följande påståenden in på vad du får göra för din familj?

	JA, DET FÅR JAG ALLTID	JA DET FÅR JAG OFTAST	NEJ, DET FÅR JAG SÄLLAN	NEJ, DET FÅR JAG ALDRIG
Jag får göra fritidsaktiviteter	☐	☐	☐	☐
Jag får vara på sociala medier	☐	☐	☐	☐
Jag får vara med på klassresa eller liknande med övernattnig	☐	☐	☐	☐
Jag får vara med på idrotten i skolan	☐	☐	☐	☐
Jag får vara med på simundervisning i skolan	☐	☐	☐	☐
Jag får vara med på information om sexualitet, relationer, samtycke (sex och samlevnad) i skolan	☐	☐	☐	☐

12. Hur väl stämmer följande in på vad du får göra för din familj?

	JA, DET FÅR JAG ALLTID	JA DET FÅR JAG OFTAST	NEJ, DET FÅR JAG SÄLLAN	NEJ, DET FÅR JAG ALDRIG
Jag får umgås med kompisar som är tjejer efter skolan	☐	☐	☐	☐

	JA, DET FÅR JAG ALLTID	JA DET FÅR JAG OFTAST	NEJ, DET FÅR JAG SÄLLAN	NEJ, DET FÅR JAG ALDRIG
Jag får umgås med kompisar som är killar efter skolan	☐	☐	☐	☐
Jag får gå hem till kompisar som är tjejer efter skolan	☐	☐	☐	☐
Jag får gå hem till kompisar som är killar efter skolan	☐	☐	☐	☐
Jag får ta hem kompisar som är tjejer	☐	☐	☐	☐
Jag får ta hem kompisar som är killar	☐	☐	☐	☐

13. Om du inte får umgås med vem du vill, hur motiverar dina föräldrar det? (här är flera svar möjliga)

- ☐ De vill att jag bara umgås med någon som de känner
- ☐ De vill bara att jag umgås med någon av samma kön
- ☐ De vill att jag bara umgås med någon som har samma religion eller kultur som vår familj
- ☐ De är oroliga för att jag ska få dåligt rykte
- ☐ Jag vet inte varför jag inte får umgås med vem jag vill

- ☐ Något annat än ovanstående
- ☐ Frågan är inte relevant, jag får umgås med vem jag vill

**14. Om du svarade »något annat än ovanstående«
– vad kan det vara?**

15. Vilka umgås din familj med? (här är flera svar möjliga)

- ☐ Vi umgås med människor som kommer från samma land/kultur som vi
- ☐ Vi umgås med människor som kommer från olika länder/kulturer
- ☐ Vi umgås bara med släkten
- ☐ Vet inte

16. Hur religiös anser du att din familj är?

- ☐ Inte alls religiös
- ☐ Ganska lite religiös
- ☐ Ganska mycket religiös
- ☐ Mycket religiös
- ☐ Vet inte

18. Vem/vilka av de vuxna tar de viktigaste besluten hemma hos din familj?

- ☐ Mamma och pappa (eller motsvarande vuxna) tillsammans
- ☐ Oftast pappa (eller motsvarande vuxen)
- ☐ Oftast mamma (eller motsvarande vuxen)
- ☐ Annan vuxen

19. Vem bestämmer följande om dig?

	Det avgör jag helt själv	Det avgör jag själv, men mina föräldrar kan sätta stopp för vissa saker	Det avgör mina föräldrar, men jag får ha vissa önskemål	Det avgör mina föräldrar helt och hållet
Hur du ska klä dig?				
Hur du ska ha håret?				
Om du ska sminka dig och hur?				

20. Tillåter dina föräldrar att du har en kärleksrelation?

- ☐ Ja, jag får vara tillsammans med vem jag vill (gå vidare till fråga 25)
- ☐ Ja, men bara om mina föräldrar har godkänt honom/henne
- ☐ Nej, jag får inte vara tillsammans med någon

21. Vad skulle krävas för att dina föräldrar skulle godkänna en pojk- eller flickvän? (flera svar är möjliga)

- ☐ Han/hon är i ungefär samma ålder som jag
- ☐ Han/hon är av motsatt kön (dvs en heterosexuell relation)
- ☐ Han/hon har samma etnicitet/kulturella bakgrund som jag
- ☐ Han/hon har samma religion som jag
- ☐ Han/hon är snäll mot mig
- ☐ Något annat än ovanstående
- ☐ De skulle aldrig godkänna det

**22. Om du svarade »något annat än ovanstående«
- vad skulle det kunna vara?**

23. Vad skulle kunna hända om du trotsade dina föräldrars vilja när det gäller kärleksrelation/val av partner? (flera svar är möjliga)

- ☐ Det skulle bli ryktesspridning
- ☐ De skulle tvinga mig att göra slut
- ☐ De skulle frysa ut mig/skicka iväg mig
- ☐ De skulle tvinga mig att gifta mig med honom/henne
- ☐ De skulle hota eller skada min pojk-/flickvän
- ☐ Något annat än ovanstående
- ☐ Inget skulle hända

**24. Om du svarade »något annat än ovanstående«
- vad skulle det kunna vara?**

**25. Vem bestämmer vem du ska leva med och
bilda familj med i framtiden?**

- ☐ Jag själv enbart
- ☐ Jag väljer partner själv, men mina föräldrar måste acceptera honom/henne
- ☐ Mina föräldrar väljer en partner som jag får ta ställning till
- ☐ Mina föräldrar väljer partner, jag har inget att säga till om
- ☐ Vet inte

26. Hur viktigt är det att du är oskuld när du gifter dig?

	INTE ALLS VIKTIGT	INTE SÄRSKILT VIKTIGT	GANSKA VIKTIGT	MYCKET VIKTIGT	VET INTE
För dig själv	☐	☐	☐	☐	☐
För din pappa	☐	☐	☐	☐	☐
För din mamma	☐	☐	☐	☐	☐

27. Vilka blir du kär i/attraherad av?

- ☐ Människor med annat kön än mitt eget
- ☐ Människor med samma kön som mitt eget
- ☐ Människor, oavsett kön
- ☐ Osäker/vet inte/vill inte uppge

28. Känner du oro inför resor till land eller länder där din familj har släktingar?

- ☐ Ja alltid
- ☐ Ja ibland
- ☐ Nej aldrig (gå till fråga 31)
- ☐ Min familj har inte släkt i något annat land (gå till fråga 31)

29. Om du svarade ja ovan, vad handlar den oron om? (flera svar är möjliga)

- ☐ Jag känner mig orolig för att bli tillrättavisad av släktingar
- ☐ Jag känner mig orolig för att utsättas för våld och kränkningar
- ☐ Jag känner mig orolig för att de planerar mitt framtida bröllop
- ☐ Jag känner mig orolig för att de ska lämna mig kvar
- ☐ Annat

30. Om du svarade »annat« - vad kan det vara?

31. Hur ofta händer det att någon i din familj...

	ALDRIG	MYCKET SÄLLAN	GANSKA SÄLLAN	GANSKA OFTA	MYCKET OFTA
Kallar dig för kränkande saker	☐	☐	☐	☐	☐
Fryser ut dig, låtsas att du inte finns	☐	☐	☐	☐	☐
Hotar med att skada dig	☐	☐	☐	☐	☐
Hotar med att förstöra något som betyder mycket för dig	☐	☐	☐	☐	☐
Kollar i din mobil/dator/ipad/väska eller liknande mot din vilja	☐	☐	☐	☐	☐

32. Brukar du radera sms/Whatsapp-meddelanden etc för att dina föräldrar inte ska kunna se dem?

- ☐ Ja
- ☐ Nej
- ☐ Ibland

33. Har dina föräldrar tillgång till dina lösenord

- ☐ Ja
- ☐ Nej
- ☐ Vet inte

34. Kan dina föräldrar följa/spåra dig via mobilen?

- ☐ Ja
- ☐ Nej
- ☐ Vet inte

35. Om du svarade ja på fråga 33 och/eller 34, vilka är deras argument för detta

36. Om du upplever att du blir kontrollerad, vem är det som utför dessa kontroller?

- ☐ Mamma eller annan vuxen kvinna
- ☐ Pappa eller annan vuxen man
- ☐ Bror eller annan ung kille
- ☐ Syster eller annan ung tjej
- ☐ Annan person
- ☐ Frågan är inte relevant, jag upplever inte att jag blir kontrollerad

37. Känner du ibland att du lever ett slags dubbelliv där du ljuger om var du har varit och vilka du har träffat?

- ☐ Ja
- ☐ Nej
- ☐ Vet inte

38. Har du blivit utsatt för någon form av våld av någon i din familj under det senaste året?

- ☐ Ja
- ☐ Nej (gå till fråga 41)
- ☐ Vet inte (gå till fråga 41)

39. Om du svarade ja, vilken typ av våld var det och vem var det som utsatte dig för det? (flera svar är möjliga)

	MAMMA (eller vuxen kvinna)	PAPPA (eller annan vuxen man)	BROR (eller annan unge kille, som bonusbror eller kusin)	SYSTER (eller annan ung tjej, som bonussyster eller kusin)
Fysiskt våld (knuffar, slag etc)				
Psykiskt våld (kränkt, skrämt, hotat dig etc)				
Sexuellt våld (rört vid dig eller kommenterat din kropp på ett ovälkommet sätt, tvingat dig till sexuella handlingar)				

MAMMA (eller vuxen kvinna)	PAPPA (eller annan vuxen man)	BROR (eller annan unge kille, som bonusbror eller kusin)	SYSTER (eller annan ung tjej, som bonussyster eller kusin)
-------------------------------	----------------------------------	---	---

Ekonomiskt våld

(kontrollerat dina pengar eller tagit pengar du tjänat eller fått i present, bestämt vad du får köpa)

☐☐☐☐

40. Vad tror du är orsaken till att personen/personerna gjorde detta mot dig?

	STÄMMER	STÄMMER INTE
Låter sina egna problem gå ut över mig	☐	☐
Tycker sig ha rätt att göra så mot mig	☐	☐
Vill kontrollera eller bestämma över mig	☐	☐
Tänker att jag kan få/ har fått dåligt rykte eller skämt ut familjen/ släkten	☐	☐
Annan person/andra personer i familjen eller släkten förväntar sig det	☐	☐

41. Har du själv sagt till någon i din närhet på grund av att han eller hon har agerat på ett sätt som du inte tycker är lämpligt? (flera svar är möjliga)

- ☐ Mamma eller annan vuxen kvinna
- ☐ Pappa eller annan vuxen man
- ☐ Bror eller annan ung kille (t ex bonusbror eller kusin)
- ☐ Syster eller annan ung tjej (t ex bonussyster eller kusin)
- ☐ Kompis
- ☐ Någon annan i skolan
- ☐ Jag har inte sagt till någon (gå till fråga 43)

42. Om du svarade att du har sagt till någon, vilken var den främsta orsaken till detta?

43. Kan det vara rätt att använda våld mot en person för att hen har förolämpat dig eller någon i din familj?

- ☐ Nej, det är aldrig rätt
- ☐ Ja, men bara om det är en grov förolämpning
- ☐ Ja, det är rätt

44. Har du erfarenhet av att någon du känner är med om följande?

	JA DET UPPLEVER JAG OFTA	JA DET HAR JAG UPPLEVT IBLAND	NEJ DET JAG HAR JAG ALDRIG UPPLEVT
Någon i hens familj kallar hen för kränkande saker pga hur hen klär sig eller agerar	☐	☐	☐
Någon i hens familj spottar på eller kastar saker på hen	☐	☐	☐
Någon i hens familj utsätter hen för fysiskt våld som slag, sparkar eller knuffar?	☐	☐	☐
Någon i hens familj hotar att allvarligt skada hen	☐	☐	☐

45. Har du erfarenhet av att någon du känner är med om följande?

	JA DET UPPLEVER JAG OFTA	JA DET HAR JAG UPPLEVT IBLAND	NEJ DET JAG HAR JAG ALDRIG UPPLEVT
Någon i skolan kallar hen för kränkade saker pga hur hen klär sig eller agerar	☐	☐	☐
Någon i skolan spottar eller kastar saker på hen	☐	☐	☐
Någon i skolan utsätter hen för fysiskt våld som slag, sparkar eller knuffar	☐	☐	☐
Någon i skolan som hotar att allvarligt skada hen	☐	☐	☐

46. Om du skulle vilja prata med någon om hur du mår och har det hemma, vet du vart du kan vända dig då?

- ☐ Ja
- ☐ Nej

47. Har du någon gång vänt dig till någon av nedanstående för att prata om hur du har det hemma? (Flera svar är möjliga)

- ☐ Lärare i skolan
- ☐ Skolkurator
- ☐ Skolsköterska
- ☐ Socialtjänsten
- ☐ Polisen
- ☐ Ungdomsmottagningen (eller liknande)
- ☐ Fritidsledare eller ungdomsledare
- ☐ Hälso- och sjukvårdspersonal (t ex BUP, Barn- och ungdomsklinik, Vårdcentral)
- ☐ Tjejjour eller organisation som arbetar mot våld i nära relation eller hedersrelaterat våld och förtryck
- ☐ BRIS, jourhavande kompis eller liknande
- ☐ Religiös företrädare som t ex präst, diakon, imam eller rabbin
- ☐ Jag har inte vänt mig till någon av dessa

48. Om du skulle vilja prata med någon för stöd men inte har gjort det, vad beror det på? (flera svar är möjliga)

- ☐ Jag vet inte vem jag ska vända mig till eller hur man gör
- ☐ Det skulle kännas som ett svek mot min familj (»man gör inte så«)
- ☐ Jag är rädd att det skulle upptäckas och att min familj skulle straffa mig för det
- ☐ Jag har inte velat prata med någon
- ☐ Annat

49. Om du svarade »annat« - vad kan det vara?

50. Om du berättade personliga saker om hur du har det hemma för en person, är du orolig för att den personen skulle berätta det för dina föräldrar?

	INTE ALLS RÄDD	INTE SÄRSKILT RÄDD	GANSKA RÄDD	MYCKET RÄDD
Kompis	☐	☐	☐	☐
Lärare	☐	☐	☐	☐

	INTE ALLS RÄDD	INTE SÄRSKILT RÄDD	GANSKA RÄDD	MYCKET RÄDD
Kurator	☐	☐	☐	☐
Skolsköterska	☐	☐	☐	☐
Socialtjänst	☐	☐	☐	☐
Polis	☐	☐	☐	☐

51. Om du någon gång har vänt dig till någon vuxen utanför familjen för råd och stöd, fick du då den hjälp du behövde?

- ☐ Jag har sökt stöd och är nöjd med hjälpen jag fick (gå till fråga 53)
- ☐ Jag har sökt stöd men är inte nöjd med hjälpen jag fick
- ☐ Jag har sökt stöd men fick ingen hjälp alls
- ☐ Jag har inte sökt stöd (gå till fråga 53)

**52. Om du inte är nöjd, vad var det som saknades?
(Flera svar är möjliga)**

- ☐ De förstod inte mitt problem
- ☐ De hade inte kompetens eller kunskaper att hjälpa mig
- ☐ De sa att de trodde mig men eftersom det inte går att bevisa kan de inte göra mer
- ☐ De hade inga resurser att hjälpa mig

53. Vad skulle du vilja ha för typ av stöd om du fick önska fritt?

54. Är det något du skulle vilja tillägga?

Bilaga 3, Underlag för fokusgruppsintervjuer

Inledning

Fokusgrupperna utgår från de preliminära resultaten av de två tidigare delstudierna. Fyra återkommande teman har framträtt särskilt tydligt: kunskapsläge, oro för att uppfattas som rasistisk, de ungas tillit, samt manualer och tydliga riktlinjer versus handlingsutrymme.

Genomförande

Som inledning till varje tema presenteras ett eller flera citat från delstudie 1 och delstudie 2. Citaten syftar till att illustrera centrala teman och fungera som utgångspunkt för diskussion i fokusgrupperna. De citat som används varierar mellan verksamheter för att säkerställa att exemplen är relevanta för respektive yrkesgrupp.

KUNSKAPSLÄGE

»Kunskapen är mycket låg om hur man ska göra, hur man ska agera /—/ Det är i stort sett två som har fördjupad kunskap men alla vi andra är noviser. Vi som vet mest vet inte särskilt mycket om HUR man ska jobba.«

ORO FÖR ATT UPPFATTAS SOM RASISTISK

»Man är rädd att säga fel, att fråga fel frågor, man är rädd att göra det värre, att man tar bort någons rätt att tro på vad man tror på, att man är rädd att vara rasist, det är deras tro och deras liv /—/ Är det jag som är rasist? Jag kanske inte är tillräckligt kunnig?«

DE UNGAS TILLIT

»Att inget händer utan att jag bara får prata utan att det kommer vidare till någon annan överhuvudtaget, varken föräldrar eller annan.«

»Någon som lyssnar utan att döma för mycket eller kommentera för mycket/vid fel tillfällen, att man är stöttande och tar situationen på allvar«

»Om jag ska byta samtalskontakt så vill jag inte gärna behöva stå i kö/väntetid åter igen bara för att det inte funkade mellan oss. Samtalskontakt med 100 % tystnadsplikt. Oavsett vad jag vill dela med mig om angående mitt mående eller mina problem så berättar inte hen för mina föräldrar.«

MANUALER OCH TYDLIGA RIKTLINJER VERSUS HANDLINGSUTRYMME

»Det förekommer att skolan plockat bort föräldrars kontaktuppgifter från närvarosystemet. För att föräldrar inte ska kunna kontrollera vad eleven gör. Vissa elever får inte göra saker tillsammans med vänner efter skolan, de får gå raka vägen hem och sedan stanna hemma. Det har förekommit att skolan har tagit bort sms-aviseringar till föräldrar för att underlätta för elever i sådana situationer för att »straffen blir så brutala«

»Ska vi låta bli att involvera föräldrar där vi normalt gör det, för att skydda barnet? Eller ska vi involvera föräldrar så att de känner sig inkluderade? Det kan öka deras tillit men också riskera att den barnet far mer illa«

»Vi gör alltid skyddsbedömningar: var och när kan vi prata? Här kan vi behöva frånga våra rutiner och ge föräldrarna mindre information för att få egentid med barnen. Det innebär risker, barnen kan ju berätta... Vi brottas med varje steg kring skyddsbedömningar«

Avslutning

Fokusgrupperna avslutas med att deltagarna får möjlighet att lyfta ytterligare frågor eller reflektioner som väcks under samtalet. Vilket ger utrymme för att komplettera med andra perspektiv eller erfarenheter som inte rymts inom de angivna teman som presenterats.

